

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARA YÖNELİK
POLİTİKALAR VE BURSA İLİ
UYGULAMASININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selami POYRAZ

**Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Politika**

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr. Abdullah URAL

HAZİRAN 2013

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARA YÖNELİK
POLİTİKALAR VE BURSA İLİ
UYGULAMASININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selami POYRAZ (117205013)

**Enstitü Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı: Sosyal Politika**

Bu tez 02/07/2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Yrd.Doç.Dr.Orhan KOÇAK

Yrd.Doç.Dr.H.Yunus TAŞ

Yrd.Doç.Dr.Abdullah URAL

Jüri Başkanı

Kabul

Red

Düzeltme

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

Jüri Üyesi

Kabul

Red

Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Selami POYRAZ

05/06/2013

ÖNSÖZ

Günümüz toplumlarının yaşadığı; göç, hızlı ve çarpık kentleşme, kentsel yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik gibi çözümlenemeyen sorunlarının doğal sonucu olarak karşımıza çıkan ve karmaşık ilişkileri bulunan sosyal problemlerden birisi sokakta çalıştırılan çocuklar sorunsalıdır. Sokakta çalıştırılan çocuklar sorunu her ne kadar birçok problemin sonucu olarak ortaya çıkmış olsa da, en temel sorun ailenin problemlerini çocuk üzerinden çözmeye çalışmasında yatmaktadır. Aynı şartlar içerisinde yaşayan ailelerin bir kısmının çocuklarına sahip çıkarak sokağa yönlendirmemesi bu durumun en önemli kanıtıdır. Bu sorun ancak, toplumun tüm katmanlarının yer aldığı, topyekûn bir bilinç ve dinamizmle çözülebildiği takdirde yarınlara daha müreffeh bir dünya bırakabiliriz.

Tez çalışmasında; Türkiye’ de sokak çocukları sorunsalını tüm yönleri ile ortaya koyarak azaltılmasına yönelik hizmet modeli uygulamalarını değerlendirmek, bu soruna sosyal politika bilimi yaklaşımı içerisinde öneriler getirerek çözüme yönelik katkı sağlamak temel amacımdır.

Çalışmamda katkılarını esirgemeyen arkadaşlarım Hasan KASIMOĞLU ve Osman Seray ÖZKAN’a, değerli fikirleri ile çalışmama yol gösteren danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Abdullah URAL’a, araştırmamda kaynak edinmeme yardımcı olan Yrd.Doç.Dr.İsa ÖZEL’e, İngilizce çevirilerimde yardımlarını esirgemeyen Şube Müdürüm Kadir KART’a, Sosyal Çalışmacı Reis SANATÇI’ya, çalışmalarına katkıları bulunan ÇOGEM ve Çocuk Şube Müdürlüğü çalışanlarına şükranlarımı arz ederim. Destekleriyle daima yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimle.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1. Çocuk İşgücü Kavramı	7
1.2. Risk Altındaki Çocuklar.....	11
1.3. Sokak Çocukları Kavramı.....	13
1.3.1. Sokakta Yaşayan Çocuklar	18
1.3.2. Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar	18
1.4. Çocukları Sokağa İten Nedenler	21
1.4.1. Aile İçi Şiddet	21
1.4.2. İstismar ve İhmal	23
1.4.3. Parçalanmış Aile	24
1.4.4. Ailenin ve Çocuğun Eğitimsizliği	25
1.4.5. Göç ve Kentleşme.....	27
1.4.6. Kentsel Yoksulluk.....	28
1.5.Sokakta Yaşamının Getirdiği Riskler	30
1.5.1. Barınma Sorunu ve Yetersiz Beslenme	31
1.5.2. Cinsel İstismara Uğrama.....	32
1.5.3. Eğitimsiz Kalma	32
1.5.4. Kronik, Bulaşıcı ve Tehlikeli Hastalıklar	32
1.5.5. Madde Bağımlılığı	33
1.5.6. Suça Sürüklenme.....	33
1.6. Tarihsel Süreçte Sokak Çocukları.....	34

1.7. Dünyada Sokak Çocukları	37
1.8. Türkiye’de Sokak Çocukları.....	38
BÖLÜM II: SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK POLİTİKALAR	42
2.1. Sokak Çocuklarının Korunmasına Yönelik Teoriler.....	42
2.2. Sokakta Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Politikalar.....	44
2.2.1. Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi.....	45
2.2.2. Diyarbakır Kentinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi.....	46
2.2.3. İstanbul İlinde Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi.....	48
2.2.4. İstanbul Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi	48
2.3. Çocuk Hakları İle İlgili Hukuki Düzenlemeler.....	49
2.3.1 Ülkemizce Onaylanan Uluslararası Sözleşmeler.....	49
2.3.2.Çocuk Koruma Kanunu.....	52
2.3.3. Sosyal Hizmetler Kanunu.....	53
2.3.4. Türk Ceza Kanunu.....	54
2.3.5. Türk Medeni Kanunu	54
2.4. Sokak Çocuklarıyla İlgili Kurum ve Kuruluşlar.....	55
2.4.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.....	55
2.4.2. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.....	58
2.4.3. İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü.....	59
2.4.4. Jandarma Komutanlığı Çocuk Suçlarını Önleme Merkezi.....	60
2.4.5. Milli Eğitim Bakanlığı.....	60
2.4.6. Yerel Yönetimler.....	61
2.4.7. Bursa Valiliği Çocuk Hizmetleri Koordinasyon Merkezi.....	61
2.4.8. Sivil Toplum Kuruluşları.....	64
2.4.9. Uluslararası Çalışma Örgütü – IPEC Programı.....	65
2.4.10.UNICEF.....	66

BÖLÜM III: SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMET MODELİ BURSA İLİ UYGULAMASI 67

3.1. Sokakta Yaşayan/ Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Uygulamaları	67
3.2. Halen Uygulanmakta Olan 2005 Yılı Hizmet Modeli.....	69
3.2.1. Hizmet Modelinde Yer Alan Birimlerin Yapısı.....	71
3.2.2. Hizmet Modelinin Uygulanması Sonucunda Çocukların Durumuna İlişkin Beklentiler.....	74
3.2.3. Koruyucu ve Önleyici Tedbirler.....	75
3.2.3.1. Toplum Merkezi.....	77
3.2.3.2. Çocuk İhmal Ve İstismarı Acil Müdahale Ve Rehabilitasyon Merkezi.....	77
3.2.4. Bakanlıklar, Kurum ve Kuruluşların Yükümlülükleri	78
3.2.4.1. Devlet Bakanlığının Yükümlülükleri.....	78
3.2.4.2. Adalet Bakanlıklarının Yükümlülükleri.....	78
3.2.4.3. İçişleri Bakanlığının Yükümlülükleri.....	78
3.2.4.4. Milli Eğitim Bakanlığının Yükümlülükleri.....	79
3.2.4.5. Sağlık Bakanlığının Yükümlülükleri.....	79
3.2.4.6. Valiliklerin Yükümlülükleri.....	80
3.2.4.7. Mahalli İdarelerin Yükümlülükleri.....	80
3.3.2005 Yılı Hizmet Modeli Bursa İli Uygulaması.....	81
3.3.1. Bursa İlinin Yapısal Özellikleri.....	81
3.3.2. Bursa İlinde Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklar.....	84
3.3.3. İl Eylem Planı Çerçevesinde Yapılan Uygulamalar.....	85
3.3.3.1. Kurumsal Yapının Oluşturulması.....	89
3.3.3.2. Mobil Ekip Alan Çalışmaları.....	90
3.3.3.2.1. ÇOGEM Alan Çalışması ve Verileri.....	92
3.3.3.2.1.1. İllere ve Mahallelere Göre Dağılım.....	95
3.3.3.2.1.2. Aile Durumlarına Göre Dağılım.....	96
3.3.3.2.2. Çocuk Şube Müdürlüğü Alan Çalışması ve Verileri..	100

3.3.3.3. Gözlemevi (Erken İlk Kabul Birimi)Çalışmaları	103
3.3.3.4. Çocukların Ailelerine Yönelik Eğitim Programları.....	104
3.3.3.5. Meslek Edindirme Kurslarına Yönlendirilme.....	105
3.3.3.6. Boş Zamanları Değerlendirecek Sosyal Aktivitelere Yönlendirilme.....	106
3.4. Bursa Emniyet Müdürlüğü'nce Yürütülen Faaliyetler.....	107
3.5. Bursa Büyükşehir Belediyesi'nce Yürütülen Faaliyetler.....	108
3.6. Uygulanan Hizmet Modelinin Değerlendirilmesi ve Modelin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler.....	109
SONUÇ VE ÖNERİLER	113
KAYNAKLAR	117
EKLER.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	135

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt	: Aktaran
AMATEM	: Alkol ve Uyuşturucu Madde Bağımlıları Tedavi ve Merkezi
ASPİM	: Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇEMATEM	: Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
ÇHKM	: Çocuk Hizmetleri Koordinasyon Merkezi
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ÇOĞEM	: Çocuk ve Gençlik Merkezi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İŞ-KUR	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
İSMEM	: İstanbul Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
PİO	: Pansiyonlu İlköğretim Okulu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmetler Müdürlüğü
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UMATEM	: Uçucu Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
YİBO	: Yatılı İlköğretim Bölge Okulu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Kuruluşlarda Mevcut Durum Bilgisi(2012-Aralık).....	56
Tablo 2: Kuruluşlarda Mevcut Durum Bilgisi(2012-Ocak).....	57
Tablo 3: İllerden Bursa İline Gelen Göç Sayıları (2010-2011 ve 2011-2012).....	83
Tablo 4: Yeni Hizmet Modeli Bursa İli Hizmet Birimleri	89
Tablo 5: Mobil Ekip Alan Çalışması Verileri.....	91
Tablo 6: Çocukların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	92
Tablo 7: Çocukların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.....	93
Tablo 8: Sokakta Çalıştırılan Çocukların Sokakta Yaptığı İşler.....	93
Tablo 9: Sokakta Çalıştırılan Çocukların Kardeş Sayıları.....	94
Tablo 10: Çocukların Doğum Yerleri ve Ailelerinin Göç Ettiği İllere Göre Dağılımı	95
Tablo 11: Çocukların Ebeveynlerinin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı.....	97
Tablo 12: Sokakta Çalıştırılan Çocukların Babalarının Çalıştığı Meslekler.....	98
Tablo 13: Ailelerin Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı	99
Tablo 14: Ailelerin Konut Durumuna Göre Dağılımı.....	99
Tablo 15: Her Yıl Aynı Çocukla Karşılaşılma Sayısı	101
Tablo 16: Aynı Çocukla Ardışık Yıllarda Karşılaşılma Sayısı.....	102
Tablo 17: Aynı Çocukla Sadece Aşağıdaki Yıllarda Karşılaşılma Sayısı.....	102
Tablo 18: Gözlemine Kabulü Yapılan Çocukların Kuruluşa Geliş Nedeni.....	103
Tablo 19: Gözlemine Kabulü Yapılan Çocuklar Hakkında Yapılan İşlemler.....	104
Tablo 20: Anne ve Baba Eğitimi İçin Açılan Kurs ve Kursiyer Sayısı.....	104
Tablo 21: Pilot illerde Kurulması Gereken Hizmet Birimleri.....	109

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Tedbir Kararları Uygulama Süreci ve İş Akış Şeması.....	63
Şekil 2: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli	70
Şekil 3: Koruyucu ve Önleyici Hizmet Modeli Şeması.....	76
Şekil 4: Çocukların Ailelerinin Oturduğu Mahalleleri Gösterir Harita.....	96

Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Sokakta Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Politikalar ve Bursa İli Uygulamasının İncelenmesi	
Tezin Yazarı: Selami POYRAZ	Danışman: Yrd.Doç.Dr.Abdullah URAL
Kabul Tarihi: 02.07.2013	Sayfa Sayısı: IX (ön kısım) + 127 (tez) + 7 (ekler)
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Bilim Dalı: Sosyal Politika
<p>Sokakta çalışan çocuklar sorunu günümüzün en önemli sosyal problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyada 1980'li yıllarda kamuoyu gündemine gelen sokak çocukları sorunu üzerine ülkemizde 1990 yılı başlarında soruna yönelik akademik çalışmalar yapılmaya başlanılmıştır.</p> <p>Yapılan bu çalışmalarda sorunun boyutları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sivil toplum örgütlerinin katkılarıyla çocuk merkezleri açılmasıyla başlayan süreçte hukuki düzenlemeler getirilerek, konuyla ilgili kurum ve kuruluşların koordineli çalışacağı Hizmet Modeli geliştirilmiş ve 8 pilot ilde 2006-2010 yıllarında uygulanmış ve diğer illere de yaygınlaştırılarak uygulanmaya devam edilmektedir.</p> <p>Bu çalışmada Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin uygulandığı pilot illerden biri olan Bursa ili Eylem Planı ve Uygulamaları incelenmiştir. Amacımız, Yeni bir Model önerisi getirmek olmayıp, Bursa ilinde sokakta yaşayan/çalışan çocukların durumunu ortaya koyarak Modelin uygulama sonuçlarına yönelik değerlendirmede bulunmak, sorunun çözümüne yönelik öneriler getirerek katkı sağlamaktır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Sokak Çocukları, Sokakta Çalışan Çocuklar, Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar Hizmet Modeli	

Yalova University Insitute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Policies For Children Working On The Streets And Application Analysis Of Bursa Province	
Thesis Author: Selami POYRAZ	Advisor: Yrd.Doç.Dr.Abdullah URAL
Date of Acceptance: 02.07.2013	Total Number of Pages: IX (pretext) + 127 (main body) + 7 (appendices)
Department: Labor Economics And Industrial Relations	Field of Study: Social Policies
<p>The issue of children working on the street appears to be one of today's most important social problems. The issue of homeless children/street children initially took the attention of the public agenda around the World in the 1980s, then, academic studies have been undertaken on it since early 1990s in our country.</p> <p>These studies have focused to determine the extent of the problem. The child care centres have been opened with the contributions of non-governmental organizations. With regards to this process, legislative arrangements have been put in place and “ a service model” has been developed in which regarding organizations and public services work coordinated. This model piloted in 8 provincial regions between 2006 and 2010, and continued to implement it spreading through spreading in other provinces.</p> <p>In this study, Bursa Provincial Action Plan and its implementation has been examined which is a part of (Child Care) Service model for Street and working children. The aim of the study does not bring a proposal of new model, rather, placing the conditions of street and working children to the public attention, evaluating the results of the model implementation and offering a number of recommendations in order to solve the problem.</p>	
Keywords: Social Policy, Street Children, Child Labour on The Street, A Service Model For Street and Working Children	

GİRİŞ

Geleceğimizi yarınlarımıza ulaştıracak olan çocukların sağlıklı bir şekilde gelişimlerini sürdürmeleri, çocukların haklarının korunması ve eğitimlerine devam etmeleri ülkeler için büyük önem arz ederken, bunu gerçekleştirmenin yolu çocukların sevgi ve refah içerisinde yaşadıkları aile ortamlarından geçmektedir. Aile içerisinde gerekli terbiyeyi alan ve toplumsal kurallara uyarlılık bilincini kazanan eğitilmiş bireylerin, nesillere iyi bir gelecek bırakma endişesi ile ülkesine katma değer sağlayacağı açıktır.

Geleneksel tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde, kentlere işgücü ve daha iyi bir gelecek kaygısıyla göç eden bireylerin beklentilerinin yeterince karşılanamaması nedeniyle sosyal dengede bozulmalar meydana gelmektedir. Kentlere ve yeni gelişen yerleşim alanlarına göçle gelen aileler maddi yetersizlikler nedeniyle, kentlere ve sanayi merkezlerine yakın evler inşa ederek gecekondu bölgelerini oluşturmuşlardır.

Özellikle yoksul aileler, geçimlerini sağlayacak bireyleri olmadığından ya da geçime endeksli nedenlerle, çocuklarını sokakta veya enformel sektörde çalışmalarını isteyerek sokağa yönlendirmiştir. Bazen de; sevgi yoksunluğu, şiddet, ihmal ve istismarın yaşandığı aile ortamından uzaklaşmak için sokakta yaşamaya itilen çocuklarla karşılaşmaktadır. Yani çocuğu sokakta yaşamaya/çalışmaya iten tek sorun yoksulluk değildir, sevgi yetersizliği, çocuğu anlayamama, eğitimsizlik, ihmal ve istismar başta gelen diğer etkenlerdir.

Toplumsal süreç içerisinde sosyal risk altında ve sosyal güvenlikten yoksun olan sokakta yaşayan/çalışan çocuklar sorunu çözümlenemediği takdirde, toplumun geleceğini derinden etkileyebilecek ve toplumda yaşayan geniş kesimlerin karşı karşıya kalacağı içinden çıkılmaz sorunlardan biri haline gelecektir. Tam bu noktada sokak çocukları sorununu öncelikle azaltarak sonrasında ortadan kaldırmayı sağlayacak şekilde rehabilite edici, önleyici ve koruyucu sosyal politika tedbirlerinin bir an önce alınması ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

Ülkemizde 1980'li yıllarda yaşanan göç olgusunun ivme kazanması özellikle Büyükşehir sokaklarında yaşayan/çalışan çocukların artışını da beraberinde getirmiştir. İnsanların bu çocuklarla bir şeyler satarken, yenilenebilir atık toplarken veya suç

işlerken karşılaşması, kamuoyunda bu sorunun daha fazla gündeme gelmesini sağlamıştır.

Sokakta yaşayan/çalışan çocuklara yönelik olarak ilk defa 1990 yılında SHÇEK tarafından çocuk misafirhanesinin açılmasıyla başlayan kurumsal yapılanma süreci, 1997 yılında ÇOGEM'in kurulmasıyla devam etmiş, sonrasında sorunun çok sektörlü yaklaşımla çözülebileceği gerekçesiyle 2005 yılında 2005/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile yürürlüğe giren "Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli" geliştirilmiştir. Hizmet Modeli sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların eğitimlerine devam ederek aile veya kurum bakımına yönlendirilen çocukların rehabilitasyonlarının tamamlanmasını ve iş sahibi gençler olmaları amacıyla oluşturulmuştur (Acar,2010;1).

Bu çalışmada, sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modeli ve Bursa il eylem planı uygulamaları ele alınacaktır. Birinci bölümde sokak çocukları kavramı, çocukları sokağa iten nedenler, sokak yaşamının getirdiği riskler açıklanarak Dünyada ve Türkiye'de sokak çocukları sorununa değinilecektir. İkinci bölümde sokak çocuklarına yönelik ülkemizde yürürlükte bulunan hukuki mevzuat ve konuyla ilgili faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise, sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modeli ve modelin uygulamaya konulduğu 8 ilden biri olan Bursa ilinde, sokakta yaşayan/çalıştırılan çocukların mevcut durumu ve İl eylem planı uygulamaları değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde sorunun çözümüne yönelik getirilen önerilerle katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modelinin Bursa ilinde uygulanması sonucunda sorunun çözümüne önemli katkı sağladığı ve sokakta çalışan çocuklar sayısında azalma olduğu hipotezi test edilecektir.

Çalışmanın Amacı

Dünyada olduğu gibi ülkemizin özellikle büyükşehirlerinde sokakta çalıştırılan çocuklarla karşılaşmaktadır. Toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren ekonomik ve sosyal boyutları olan bu soruna müdahale edilerek sokakta çalıştırılan çocukların kurtarılması amacıyla 2005 yılında Hizmet Modeli ortaya konulmuş ve 2006 yılında 8 pilot İlin yapısına Model uyarlanarak uygulanmıştır.

Ülkemizde sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklar üzerine araştırmalar yapılmasına rağmen sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modeli uygulamasına yönelik birkaç lisansüstü tez yapılmıştır. Çalışmanın özgün yanı hizmet modelinin uygulamalarının değerlendirilerek sosyal politika açısından çözüm önerileri getirilmesidir. Bursa ilinde sokakta çalışan çocuklar sorununa yönelik yapılan araştırmaların azlığı nedeniyle çözüme katkı sağlamak amacıyla Hizmet Modelinin Bursa İl Eylem Planı uygulaması seçilmiştir.

Çalışmanın amacı, Bursa ilinde sokakta çalışan çocukların mevcut durumunun belirlenerek Hizmet Modelinin tüm aşamaları ile Bursa ilinde uygulanabilirliğini araştırmak ve sorunun çözümüne ilişkin öneriler getirmektir.

Çalışmanın Sorunsalı

Çalışmanın sorunsalı; ailelerin bilgisizlik, ihmal, istismar gibi nedenlerle büyüme ve gelişme çağındaki çocuklarını sokakta çalışmaya sevk ederek geçim teminini sağlayıcı veya destekçi olarak görmeleridir. Bunun yanında çocukların sokaklarda birçok riskle karşılaşması sonucu fiziksel, psikolojik, ruhsal gelişimleri olumsuz yönde ve toplumsal ilişkilerinin yeterli seviyede gelişemeyeceğinden sokakta çalıştırılan çocukların bu ortamdan kurtarılarak eğitimlerine düzenli devam etmeleri sağlanmalıdır.

Çalışmanın Alanı

Türkiye’de sokakta çalıştırılan çocuklar olgusuna ilişkin birçok araştırma yapılmıştır. Ancak Bursa ilinde yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Yapılan çalışmayla her ilden özellikle kırsal kesimin yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu Bölgesinden önemli sayıda göç alan Bursa ilinde sokakta çalışan çocuklara ilişkin resmi kurum kayıtlarıyla, farklı illerde yapılan diğer araştırmalarda yapılan anket uygulamasında elde edilen verilerin karşılaştırılması yapılacaktır.

Söz konusu çalışma, birçok disiplinin sahasına girdiği gibi sosyal politika alanına da girmektedir. Araştırma konusu, sosyal hizmet, sosyoloji, eğitim, idare hukuku, iktisat bilimi alanına da girmektedir. Kentsel yoksulluğun ve özellikle çocuk yoksulluğunun azaltılması amacıyla sosyal politikalar geliştirilmesi sorunun çözümü için zorunludur.

Çalışmada, Başbakanlık Genelgesi ile uygulanmaya başlayan Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli ve Bursa ili eylem planı uygulamaları ele alınmıştır. İl eylem planı uygulamaları, soruna ilişkin mevcut durum ortaya konularak ampirik bulgularla desteklenmiştir. Bu bulgular, Bursa ilinde kurum kayıtlarında sokakta çalışan çocuklar ve aileleri hakkında bilgi vermektedir. Sokakta Çalışan Çocukların Durum Saptaması'nda sayısal verilerle (yaş grubu, çocuğun eğitime devam durumu, baba ve annenin eğitim ve çalışma durumu, çocukların ne sıklıkta sokakta çalıştığı ve hangi işleri yaptığı vb.) mevcut durum ortaya konulmuş, daha önce yapılan benzer çalışmalardaki verilerle karşılaştırma yapılmıştır. İl eylem planının güçlü ve zayıf yönleri ortaya konularak değerlendirme yapılmış, önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmanın Temel Kavramları

Bu çalışmada sıkça kullanılan terimler aşağıdaki tanımlanan anlamlarda kullanılmıştır.

Sokak Çocukları: Bütünüyle sokağı mesken edinen, yani geceleri evine dönmeyen, her türlü tehlikeye açık, aile korumasından ve desteğinden bütünüyle ya da büyük ölçüde yoksun suç işleme potansiyeli olan çocuklardır.

Sokakta Çalıştırılan Çocuk: Ailesiyle ilişkisi az veya çok devam etmekle birlikte günün önemli bir bölümünde, aile denetimi ve desteği olmaksızın, yaşadığı mekandan uzakta kendi isteği veya ailesinin isteği ile çalıştırılan, eğitim olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmış 7-18 yaş grubu çocuğu,

Sokakta Yaşayan Çocuk: Ailesi ile ilişkisi az olan, ailesi olmayan, evden atılan, evden kaçan ve günün tamamını sokakta geçirip, gereksinimlerinin tamamını veya önemli bir kısmını sokakta karşılayan 7-18 yaş grubu çocuğu,

Çocuk İstismarı ve İhmali: Anne baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü.

Sosyal Politika: Devlet eliyle, bir ülkede toplumsal refahın sağlanması ve çeşitli toplumsal sorunların çözümüne yönelik sosyal nitelikli politikaların oluşturulmasıdır.

Çalışmanın Varsayımları

"Varsayım, genellikle doğru olduğu yaygın olarak kabul edilen, belirli bir konuya temel oluşturan ilke ya da ilkeler bütünüdür" (Gökçe, 1998;55). Araştırmacı da yaptığı çalışmasını bu ilkeler bütününden yola çıkarak başlatmak durumundadır.

Çalışmanın temel varsayımı, kırsal kesimden şehre göç, hızlı ve çarpık kentleşme, kentsel yoksulluk, eğitimsizlik gibi nedenlerin etkisiyle aileler, geçimlerine katkı sağlaması amacıyla çocuklarını sokakta çalıştırmaktadır. Bu temel varsayımdan hareketle araştırmanın varsayımlarını şu şekilde belirtebiliriz;

- a- Sokakta çalıştırılan çocukların büyük çoğunluğu göç eden ailelere mensuptur.
- b- Sokakta çalışan çocukların aileleri gecekondu bölgelerinde yaşamaktadır.
- c- Kentsel yoksulluk nedeniyle geçim sıkıntısı yaşayan aileler çocuklarını sokakta çalıştırmaktadır.
- d- Çocuklarını sokakta çalıştıran ailelerin eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Ailelerin, çocuğun sokakta karşılaşılabileceği risk ve tehlikeler konusunda yetersiz bilgi veya bilgisizliğe sahiptir.
- e- Sokakta çalışan çocukların babalarının ya işi yoktur ya da vasıfsız işçidir.
- f- Sokakta çalışan çocukların annelerinin hemen hemen hepsi çalışmamaktadır.
- g- Sosyal Güvencesi olan aile sayısı azdır.
- h- Sokakta çalıştırılan çocuklar kalabalık ailelerin çocuklarıdır.

Çalışmanın Analiz/Çözümleme Modelleri

Bu çalışmada tek bir analiz modeli kullanılmamıştır. Konuyla ilgili kitap, makale ve raporlara başvurularak metinsel bir çözümleme modeli kullanılmıştır. İlgili Kurumlarda sokakta çalıştırılan çocuklara ait kayıtlardan çocukların ve ailelerinin özellikleri incelenmiştir. Kurumlarda bulunan istatistiksel verilerin toplanması yapılarak konuyla ilgili yapılan araştırmalarla verilerin karşılaştırması yapılmıştır. Kurumsal ziyaretler yapılarak kurum görevlileriyle birebir mülakat şeklinde görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada text ve context bir arada bulunmamakla birlikte, kullanılan kavramların yer yer hangi bağlamda ele alındığı açıklanmaktadır.

BÖLÜM I: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Çocuk İşgücü Kavramı

Çocuk işgücü sorunu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere özgü olmayan, gelişmiş ülkelerde de var olan bir sorundur. Çocukların çalışma yoluyla istismarı günümüzde çocuk sömürüsü ve ihmalinin en yaygın şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (İlik vd., 1994;3)

“Çalışan çocuk”, “genç işçi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. “Çalışan çocuk” ve “genç işçi” tanımında bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içinde kırdan kente farklılıklar görülmektedir (Karabulut,1996;6).

Çocuk işgücü (child-labour) kavramı ile çocuk çalışması (child-work) kavramı birbiri ile çok karıştırılmaktadır. Bu nedenle bu kavramlar arasında ayırım yapmak yerinde olacaktır. Çocuk işgücü, çocuğun eğitimini engelleyen, çocuğun fiziksel, duygusal, zihinsel, ahlaksal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen işlerde çalışan çocuklar olarak tanımlanmaktadır. Çocuk çalışması ise, çocuğun eğitimini engellemeyen, çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal, ahlaksal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkilemeyen işlerde çalışan çocuklar kastedilmektedir (Kahramanoğlu’ndan akt. Günöz, 2007;17).

Çocuk işgücü olgusu birbiriyle alakalı ve birbirini bir şekilde etkileyen birçok faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Literatürde, düşük hanehalkı geliri veya yoksulluk genellikle işgücünün en önemli sebepleri olarak belirtilmektedir (Dayıoğlu’ndan akt. Acaroğlu, 2010;13). Ailelerin yeterli bütçeye sahip olmaması ve ekonomik güçlükler, ailelerin çocuklarını okuldan alarak, çalışma hayatına itmelerine neden olmaktadır. Ekonomik nedenle, özellikle okul masraflarının karşılanmasında ailelerin yetersiz kalması veya çocuğun işten alınması nedeniyle uğrayacağı gelir kaybı, çocuğun okuldan ayrılmasında en önemli etken olmaktadır. Yoksulluğun altında ise, işsizlik, bozuk gelir dağılımı, ekonomik kriz, ülke kaynaklarının verimli kullanılamaması, hızlı nüfus artışı, göç, plansız şehirleşme, kayıt dışı ekonomi gibi birçok nedenler bulunmaktadır (Günöz, 2007;7).

Çalışan çocuklar; aile bütçesine katkıda bulunmak ve bir meslek öğrenmek amacıyla genellikle sanayide, enformel sektörde, tarımsal alanda, esnaf ve sanatkarlar yanında, marjinal çalışma alanlarında, işyerlerinde, evde, sokakta çalışan küçük yaştaki kimselerdir. Eğitim yaşındaki çocukların çalışmaları, tam zamanlı ya da yarı zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Çalıştıkları sektörler ve çalışma biçimleri ne olursa olsun, çocuklar çalışma yaşamında ortak risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bulunulan çalışma ortamı, yapılan işler çocukların yaşlarına uygun olmayıp, ruhsal ve fiziksel sağlıklarını tehdit etmektedir. Çocukların çocukluklarını yaşayacakları ve eğitim görecekları yaşta bu haklarından yoksun olmaktadır. Kötü koşullarda çalışma nedeniyle sağlık sorunlarıyla karşılaşan çocuklar aynı zamanda ekonomik olarak da sömürülmektedir. Çok yaygın olmasa da cinsel istismar vakalarına rastlanılmıştır (Karabulut, 1996;22).

Çalışan çocukların genelde düşük gelirli ailelerden geldikleri, hane halkı sayısının genelde fazla olduğu, çalışmaya başlama nedenlerinin doğrudan ekonomik yetersizlikten kaynaklandığı, günlük çalışma sürelerinin oldukça uzun olduğu, beslenme sorunlarının bulunduğu, ücretlerin yetersizliğinin yanında sigortasız çalıştırıldıkları, eğitim amacından ziyade üretim amacıyla çalıştırılmaları, çalışan çocukların ortak özellikleri arasında yer almaktadır (İlik vd. , 1994; 4-5).

Türkiye’de çocuk işgücü sorunu önemini korumakla birlikte bu hususta hukuki düzenlemeler getirilmiştir. Çalışan çocuklar ile ilgili; Anayasa, 4857 sayılı İş Kanunu, 3308 Sayılı Meslek Eğitim Kanunu, 1593 Sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu, 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 2559 Sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu, 2821 Sayılı Sendikalar Kanun ve diğer bazı kanunlarda çalışan çocuklarla ilgili hükümler bulunmaktadır.

Anayasanın 50.maddesinde “Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar” amir hükmü ile çocuk ve gençlerin korunması güvence altına alınmıştır.

1930 yılında kabul edilerek yürürlüğe giren 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanununda, 12 yaş altındaki çocukların çalıştırılmayacağı, çocukların günlük sekiz saatten fazla ve saat yirmiden sonra gece çalıştırılmayacağı belirtilmiştir. 4857 sayılı İş Kanununun,

Çalıştırma Yaşı ve Çocukları Çalıştırma Yasağı başlıklı 71 maddesinde ”Onbeş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak, ondört yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar, bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. Çocuk ve genç işçilerin işe yerleştirilmelerinde ve çalıştırılabilecekleri işlerde güvenlik, sağlık, bedensel, zihinsel ve psikolojik gelişmeleri, kişisel yatkınlık ve yetenekleri dikkate alınır. Çocuğun gördüğü iş onun okula gitmesine, mesleki eğitiminin devamına engel olamaz, onun derslerini düzenli bir şekilde izlemesine zarar veremez” hükümleri ile çocuklar ve genç işçiler çalışma şartlarında koruma altına alınmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO), çocuk işgücü ile ilgili temel sözleşmelerinden olan 138 sayılı sözleşmede, istihdama kabulde asgari yaş sınırının 15 olduğu belirtilmiştir. Ancak, bazı istisnai durumlarda bu asgari yaş sınırının 13’e kadar inebileceği hükme bağlanmıştır. Bu durumda, ILO’ya göre, her ne sebeple olsun 13 yaşın altında çalışma yaşamına atılanlar, çocuk işgücü olarak tanımlanmaktadır (Günöz, 2007; 17).

Çocukların korunması sosyal politikanın odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kamu kurum ve kuruluşlarının yanında ILO ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı arasında ülkemizde çocuk işgücü sorununun çözülmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. 1992 ile 2004 yılları arasını kapsayan, ILO-IPEC’in “Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı” önde gelen çalışmalardan biri olup, bu program çerçevesinde yerel yönetimler, işçi ve işveren konfederasyonları ve gönüllü kuruluşlarla çeşitli projeler yapılmıştır (Karabulut, 1996;41).

TÜİK tarafından 2006 yılında Hane halkı İşgücü Anketi ile birlikte Çocuk İşgücü Araştırması yapılmıştır. Bu araştırmaya göre; 2006 IV. Döneminde Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir. 6-17 yaş grubundaki çocuklar, kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3’ünü oluşturmaktadır. Bu yaş grubundaki çocukların % 60,9’u kentsel, % 39,1’i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Bu çocukların % 84,7’si bir okula devam ederken, % 15,3’ü okula devam etmemektedir. Okula devam etmeyen çocukların % 58,8’ini kız çocukları oluşturmaktadır. 6-17 yaş grubunda bulunan 16 milyon 264 bin çocuktan % 5,9’u ekonomik bir işte çalışmakta, bir başka

ifadeyle istihdam edilmektedir (958 bin kişi). Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 47,7'si kentsel, % 52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır. İstihdam edilen çocukların % 66'sını erkek, % 34'ünü kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların % 31,5'i bir okula devam ederken, % 68,5'i öğrenimine devam etmemektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların % 2,2'si ekonomik bir işte çalışırken, okula devam etmeyen çocukların % 26,3'ü çalışmaktadır (TÜİK, 10.01.2013).

TÜİK tarafından 2012 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında uygulanan Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre ise; Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 15 milyon 247 bin kişidir. Kurumsal olmayan nüfusun %20,6'sını 6-17 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Bu yaş grubundaki çocukların %66,5'i kentsel, %33,5'i kırsal yerlerde dir. Çocukların %91,5'i bir okula devam ederken, %8,5'i okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çocukların %97,2'si, 15-17 yaş grubundaki çocukların ise %74,7'si okula devam etmektedir. Çalışan çocuk sayısı 6-14 yaş grubunda 292 bin kişi, 15-17 yaş grubunda ise 601 bin kişidir. Ekonomik faaliyette çalışan 6-17 yaş grubundaki çocukların istihdam oranı %5,9'dur. Bu yaş grubundaki istihdam oranı 2006 yılı sonuçlarına göre aynı düzeyde kalırken, çalışan çocuk sayısında 3 bin kişilik artış gerçekleşti. Çocukların istihdam oranı, 6-14 yaş grubunda %2,6, 15-17 yaş grubunda ise %15,6'dır. Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların %44,8'i kentsel, %55,2'si kırsal yerlerde yaşamakta olup, %68,8'i erkek ve %31,2'si ise kız çocuklarıdır. Çalışan çocukların %49,8'i bir okula devam ederken, %50,2'si okula devam etmemektedir. Yaş grupları itibarıyla, 6-14 yaş grubundaki çalışan çocukların %81,8'i, 15-17 yaş grubundaki çalışan çocukların ise %34,3'ü bir okula devam etmektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların %3,2'si ekonomik işlerde ve %50,2'si ev işlerinde faaliyet gösterirken, %46,6'sı herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Bu yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların ise; %34,5'i ekonomik işlerde ve %38,8'i ev işlerinde faaliyet gösterirken, %26,7'si herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır. Çalışan çocukların %44,7'si (399 bin kişi) tarım, %24,3'ü (217 bin kişi) sanayi ve %31'i (277 bin kişi) hizmet sektöründe yer aldı. Sektör bazındaki sonuçlar, 2006 yılı sonuçları ile karşılaştırıldığında tarım sektörünün istihdam edilenler içindeki payı 8,1 puan artarken, sanayi sektörünün payı 6,6 puan ve hizmet sektörünün payı ise 1,5 puan azaldı. İşteki

duruma göre; çalışan çocukların %52,6'sı (470 bin kişi) ücretli veya yevmiyeli, %46,2'si (413 bin kişi) ise ücretsiz aile işçisidir. Ev işlerinde ailesine yardımcı olduğunu ifade eden 6-17 yaş grubundaki 7 milyon 503 bin çocuğun; %47,2'sini (3 milyon 540 bin kişi) haftalık çalışma süresi 2 saat ve daha az olanlar, %80,1'ini ise (6 milyon 12 bin kişi) haftalık çalışma süresi 7 saat ve daha az olanlar, %56,8'ini (4 milyon 261 bin kişi) kız çocukları, ev işi türlerine göre ilk sırayı %29,7 ile hane için alışveriş yapan çocuklar oluşturduğu (TÜİK, 05.05.2013) açıklanmıştır.

Her iki araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde, 2006 yılına göre 2012 yılında; 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısının yaklaşık 1.000.000 kişi azaldığı, kentsel çocuk sayısında %5,6 oranında artış olduğu, okuma oranında %6,8'lik artış olduğu, ekonomik faaliyette çalışan çocuk sayısı oranının aynı kaldığı, istihdam edilen çocuklardan kırsal kesimde yaşayanların %2,8 oranında arttığı, istihdam edilen erkek çocuklarının sayısının %2,8 oranında artış olduğu görülmektedir.

Çocuklara ilişkin istatistiki veriler karşısında çocuklara daha yaşanılabilir bir ortam sağlama, onlara ve ailelerine ulaşabilme, sorunların giderilmesine ilişkin uygulanan sosyal politikalar daha da artırılmalıdır.

1.2.Risk Altındaki Çocuklar

Çocukluk döneminde yaşlarına uygun olmayan, her türlü tehlike içerisindeki ortamlarda yaşamlarını sürdüren, buna bağlı nedensel etkenlerin sonucunda okuldan ve evden kaçma, alkol ve madde kullanımı, şiddet eğilimi gösterme, suç işleyen ya da işleme eğiliminde olma, kendine zarar verme, sokakta çalışma, erken cinsel ilişkide olma belirtileri gösteren çocuk ve gençlerin aileleri de risk altında hayatlarını sürdürmektedirler (Ögel, 2007;13). Risk altında yaşayan çocukları; sokak çocukları, suça sürüklenen çocuklar, çalışan çocuklar, her türlü istismara maruz kalan çocuklar ve mülteci çocuklar başlıkları altında toplayabiliriz. Bu risk grupları içerisindeki çocuklar, çocukluğun gereği özel korunmalı ortamdan uzak, tehlikeli ve riskli bir hayatı çatısı bulunmayan sokaklarda sürdürmenin doğal sonucu olarak suça sürüklenmekte ve her türlü istismara maruz kalabilmektedirler.

Evrensel, ulusal, yerel gelişmelere koşut olarak pek çok farklı yapısal sorunlardan etkilenen, neden-sonuç ilişkisi bağlamında birbirini üreten yeni ve ağır sorunları

tetikleyen, güç koşullar altındaki çocuklar ve onların içinde özel bir yer tutan genel anlamıyla sokak çocukları/sokaktaki çocuklar; başta çocuğun kendisi, ailesi, kenti, ulusu ve insanlık adına, haklarıyla, gereksinmeleriyle, bugünleri ve gelecekleri için üzerinde düşünülüp, kaynak ayrılıp, hizmet üretilmesi ve belki de hepsinin özeti “çocukluklarını barış ve sevgi içerisinde yaşayıp, geliştirilmesi” gereken önemli bir gruptur (İlik, 2001;35).

Risk altındaki çocuk kavramı çok geniş anlamlar ifade etmektedir. Bunların en önemli olanları Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde tanımlanan haklar ve sözleşmede ilgili maddelere göre, hak ihlaline uğrayan çocuklar genel olarak sözleşmenin temel ilkelerinden yararlanamayan, yani yaşama ve gelişme, ayrımcılığa uğramama, katılım ve çocuğun yüksek yararı ilkesinden yararlanamayan çocuklar olmak üzere aşağıdaki gibi tanımlanabilir: (Yozgat Valiliği, 2010;1)

- Anne babanın yönlendiriciliği olmayan, anne babasından ayrılan, ailelerin birleşmesi amacıyla ülkelere giriş ve çıkış sorunu olan, yasadışı yollarla ülke dışına çıkarılan ve geri dönemeyen, aile ortamından yoksun bırakılmış ve evlat edinilen çocuklar, yani aile ortamı ve alternatif bakımda hakları ihlal edilen çocuklar
- Engelli, sağlık hizmetlerinden yararlanamayan, sosyal güvenlikten yararlanamayan çocuklar, yani temel sağlık ve refah alanında hakları ihlal edilen çocuklar
- Eğitime erişimi kısıtlı olan, eğitimini yarıda bırakan, boş zamanlarını değerlendiremeyen; (dinlenme, eğlence vs.) ve kültürel etkinliklere katılamayan çocuklar, yani eğitim, boş zaman ve kültürel etkinlikler alanında hakları ihlal edilen çocuklar
- Mülteci, bölgesel farklılıklardan dolayı ayrımcılığa uğrayan, çalışan, madde bağımlılığı olan, cinsel sömürüye maruz kalan, satılan, kaçırılan ve fuhşa zorlanan, ihmal ve istismara maruz kalan, sömürünün diğer biçimlerine maruz kalan, silahlı çatışmalardan etkilenen, mağdur durumda olan, suça itilen çocuklar, yani özel koruma önlemi gereksinimi olan çocuklar
- Nüfusa kayıt, isim, vatandaşlık sorunu olan, ana-babasını bilmeyen veya onlar tarafından bakılmayan, kimliği korunmayan, düşünce, din ve vicdan özgürlüğü

olmayan, örgütlenemeyen, özel yaşamına saygı gösterilmeyen, gerek duyduğu, bilgilere erişemeyen, şiddet gören ve özgürlükten yoksun bırakılan çocuklar yani medeni hakları ihlal edilen çocuklar.

1.3.Sokak Çocukları Kavramı

Sokak çocuklarının belirgin bir tanımı (Aptekar,1994;195) ve bu konuda genel bir görüş birliği yoktur. Çocukların sokakta bulunma nedenleri ve şekillerinin kültürel, coğrafi, ekonomik ve sosyal şartlara göre farklılık göstermesi, çocukların sokakta geçirdikleri zaman, uğraştıkları aktiviteler ya da içlerinde buldukları grup gibi etkenlerin bulunması, tüm dünyada geçerli olabilecek bir sokak çocuğu tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle sokak çocukları tanımıyla ilgili tam bir uzlaşma bulunmamakta, tanım ülkeden ülkeye değişmektedir. Tayland'da sokak çocukları terk edilmiş olan, sokakta çalışan ve yaşayan çocuklardır. Vietnam'da sokak çocukları terk edilmiş, evsiz çocuklar, ailelerine geceleri giden ama sokakta çalışan çocuklar ve sokak ailesine dâhil olan çocuklar olarak üçe ayrılmıştır. Çin'de ise sokak çocuklarını okuldan kaçanlar ya da zorunlu öğrenimlerini tamamlamadan okulu bırakanlar oluşturur. Kenya, Meksika, Filipinler ve Sri Lanka gibi turizm odaklı ülkelerde herhangi bir düzenli işi olmayan, turistlerin eğlence harcamalarından hayatlarını kazanan açık hava ekonomisinde çalışan çocuklar da sokak çocukları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, gece ve gündüz arkadaşları ile birlikte sokaklarda ve topluma ait yerlerde para kazanmak için bir şeyler satan ve dilenen çocukları da içine almaktadır (Ataman'dan akt. TBMM,2010;452).

Literatürde sokak çocukları yerine farklı terimler kullanılmaktadır, örneğin; özellikle güç koşullardaki çocuklar ya da kentlerde risk altındaki çocuklar (Ammar, 2010;558) bunlardan bazılarıdır. Araştırmayı yapanlar genelde tanımlama sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır. Literatürdeki tanım ve sınıflamalar göz önüne getirildiğinde, "sokak çocukları" kavramının 'şemsiye sözcük' işlevi üstlendiği söylenebilir. Bu şemsiye altında (sokakta çalışan, sokakta yaşayan, suça karışan, dilenen ve başıboş dolaşan çocuklar gibi) çok çeşitli çocuk grupları yer almaktadır (Güngör, 2008;27).

Sokak çocukları, gerçek evleri ailelerinin yanı olmandan çok sonra (kelimenin en geniş anlamıyla; yani, boş konutlar, boş araziler, vs.), sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklardır (Ennew, 1998;15). Değişik

psiko-sosyal ve ekonomik sebeplerden dolayı evden kaçan, okulu bırakan, aileleri tarafından terk edilen, reddedilen veya evden atılan, başıboş bırakılan, aileleri olmayan ve toplum tarafından desteklenmeyen korunmaya muhtaç çocuklardır (Erkan ve Bağlı; 2001; 56).

Avrupa Konseyi Çocukları Sokak Çocukları Çalışma Grubu tarafından da benimsenmiş olan sokak çocukları tanımı şöyledir: “18 yaşın altında bulunan ve kısa/uzun süredir sokak ortamında yaşayan çocuklar sokak çocuğu olarak tanımlanabilir. Bu çocuklar oradan oraya başıboş mayın gibi dolaşır dururlar; kendi arkadaş grupları arasında ve sokaklarda ilişkilerini sürdürürler. Resmi olarak bu çocuklar anne babalarının yaşadıkları evi ya da bir sosyal refah kuruluşunu adres gösterilebilirler. En çarpıcı olanı, bunların anne-baba, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi kendilerine karşı sorumlu bulunan yetişkinlerle ya çok az ilişkileri vardır veya hiç yoktur” (Polat, 2002;4).

Bazı sosyal bilimciler sokak bölgeleri, sosyal organizasyonlar, ekonomik faaliyetler, sokak kültürüyle bütünleşme gibi sokak hayatının diğer boyutlarını göz önüne alan daha açıklayıcı tipoloji ve sistemler oluşturmuşlardır. Bazıları ise; sokak çocuklarını insan hakları bağlamında tanımlamaya çalışmıştır (Scanlon vd.,1998;1597). Scanlon, sokak bölgeleri derken sokaklarda çetesel faaliyetleri ve sokakların çete grupları tarafından bölünmesinden bahsetmiştir. Sokak çocukları heterojen bir grup olduğundan, literatürde çok erken tespit edilmiştir.

1984 yılında UNICEF, sokak çocuklarına ilişkin 3 ana kategori tanımlamıştır; Risk altındaki çocuklar, sokaktaki çocuklar ve sokağın çocukları (Lalor, 1999;1).

I. Grup: Aileleriyle Sürekli İlişkisi Olan Çocuklar

Bu tipolojide en geniş grup, risk altında bulunan çocuklar kategorisidir. Bu kategorideki çocuklar, sokak çocuklarının ortaya çıkardığı kaynakları oluşturan şehirlerde yaşayan yoksul ailelerin çocuklarıdır (Lalor,1999;1).

Yoksul ailelerin çocukları, aileleriyle sürekli irtibat halindedir. Bu yoksul aileler gündelik yaşamlarında güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu çocuklar günlerini sokaklarda çalışarak geçirir ve gece evlerinde kalmaktadırlar. Çocuklar üzerinde ailelerinin denetimi ve koruması sürmektedir (UNICEF’ ten akt. Atauz,1994;7).

II. Grup: Aileleriyle Zaman Zaman İlişki Kuran Çocuklar

Sokaktaki çocuklar; ailesinden giderek daha az destek alan, ailenin geçim sorumluluğunu sokaklarda, pazarlarda çalışarak kazanmak zorunda kalan çocuklardır. Bu çocuklar için yaşadıkları evler, oyun, kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekânları olmaktan çıkmıştır (Ennew, 1998;15).

Bu gruptaki çocukların aileleriyle bağları zayıflamış olsa da tümüyle kopmamıştır; çocuklar hala kendilerini ana-babalarıyla ve kardeşleriyle özdeşleştirebilmektedirler. Gününü sokakta bir şeyler satarak, bir hizmet yaparak ya da sadece dolaşarak geçiren, ancak zaman zaman gece evlerine dönen çocuklar “sokaktaki çocuklar” olarak tanımlanmaktadır. Bu grup içinde iki alt kategori vardır. Bunlardan birincisi ailelerden uzak büyük kente gelip çalışan, ailelerine para gönderenler; ikincisi ise aile bağları oldukça gevşemiş çocuklardır (UNICEF’ ten akt. Atauz,1994;7).

UNICEF’ in “sokaktaki çocuklar” kategorisi tanımını ülkemizde “sokakta çalışan çocuklar” olarak kullanmaktayız.

III. Grup: Aileleriyle Hiç İlişkisi Olmayan Çocuklar:

Sokağın çocukları; günlük geçimlerinin mücadelesini, ailelerinden hiçbir destek almaksızın yalnız başlarına veren daha küçük bir gruptur. Bu çocuklar genelde “terkedilmiş” diye adlandırılırsalar da, güvensizlik duygusu, istenmeme ve şiddete maruz kalma gibi nedenlerle onlar da ailelerini terk etmiş olabilirler.....evle olan bağlantıları kopmuştur (Ennew, 1998;15).

Ailelerinden ya zorla ya da kendi istekleriyle ayrılan bu çocuklar, günün 24 saatini sokaklarda geçirmektedirler. Aralarından bazıları aileleriyle asgari düzeyde ilişki halinde olsalar dahi, diğerleri tamamen terkedilmiş durumdadırlar (UNICEF’ ten akt. Atauz,1994;7).

UNICEF tipolojisinde "sokağın çocukları" kategorisinin bir alt kategorisi "terkedilmiş çocuklar" kategorisidir. Bu kategori yetimleri, evden kaçanları, mültecileri ve bakımını sağlayanlarla hiçbir bağlantısı olmayan diğer çocukları içermektedir. Yaşam tarzı ve gündelik aktiviteler açısından terkedilmiş çocuklar, sokağın çocuklarıyla çok benzerlikler taşımaktadır. Onların aile bağları; ölüm, yer değiştirme veya terk edilme

suretiyle tamamen kopmuş durumdadır. Sokağın çocuklarının ise aileleriyle zaman zaman ilişki kurabilmektedirler. Tüm sokak çocukları içerisinde, sokağın çocukları ve terkedilmiş çocuklar en küçük kategoriyi oluşturmaktadır. Tüm sokak çocuklarının yalnızca %5 ile %10'u sokağın çocukları kategorisinde yer aldığı tahmin edilmektedir (Lalor, 1999;2).

‘Sokak çocukları’, ‘sokaktaki’ ve ‘sokağın’ çocukları derken anlatılmak istenen her zaman açık değildir ve bu da insanların, hatta aynı projede çalışanların bile, birbirleriyle anlaşamamaları gibi bir tehlike doğurur. Bu durum, hem araştırma ve proje planlaması hem de bu tanımlara uymayan çocuklar açısından bir sorundur; bu çocuklar tamamıyla kapsam dışı kalıp, hizmetlerden yararlanamama tehlikesi içinde olabilirler (Ennew, 1998; 17).

BM Senatosu; Gençlik Hukuku Alt Komitesi 1986 yılında yayınladığı bir rapor, metropoliten şehirlerdeki sokak çocuklarını şu şekilde tasnif etmektedir (Polat, 2002;6):

1. Toplum tarafından dışlanan ya da kovulanlar.
2. Yakınları ya da toplum tarafından desteklenmeyen, terk edilmiş ya da ebeveynsiz kalan çocuklar.
3. Evden kaçanlar grubu. Bunlar evi olup istismar ya da reddedilme yoluyla evi terk etmeye zorlanan çocuklar.

Sokak çocukları kavramına eleştirel yaklaşımlar bulunmaktadır. Tanım çabalarına rağmen gerçekte klişeleşmiş olan bu terimin, çocukları etkileyen genel bir ifade olduğu, çocukların bireysel farklılıklarının dikkate alınmayıp tek tip algılanmasına neden olması yanında, soruna yanlış tanı konulmasına ve bunun sonucunda yanlış politika ve uygulamalara gidilmesine yol açılabildiği ve “sokak çocukları” teriminin, bu çocukların maruz kaldıkları hak ihlallerinin niteliğini ya da nedenlerini tanımlamakta yetersiz kalabileceğine işaret edilmektedir. Ayrıca bu terimin kimi toplumlarda ayrımcı ve damgalayıcı bir biçimde algılanmasına neden olduğundan endişe duyulduğu belirtilmektedir (Sayita, 2005;288).

Task Force Council of Europa 1996’da sokak çocukları tanımını sokak çevresinde çalışan, hakları ve gereksinimleri olan çocuklar olarak yapmıştır. Bu tanımlama hem

sokakta yaşayan, çalışan hem de bir ikametgâhı olan ama hareket halinde olan çocukları da kapsamaktadır (Polat, 2002;3). Avrupa Sokak Çocukları İlişki Ağı 1997 tüzük toplantısında, sokak çocuklarını; “18 yaşın altında olup sokaklarda ihmal ve istismar gibi zor koşullarda yaşayan ve çalışan ve bu yüzden özel koruma ve yardım gerektiren çocuklar” olarak tanımlamıştır (Altıntaş, 2003;27). INTER-NGO programı tarafından yapılan bir başka sınıflandırmaya göre ise sokak çocuğu terimi “yaşamı ve/veya yaşam kaynakları için sokağı kendisine alıştığı bir mesken haline getirmiş olan ve sorumlu yetişkinlerin yeterli korumasından, gözetiminden ya da yönlendirmesinden yoksun durumda olan, henüz erginliğe ulaşmamış herhangi bir kız ya da erkek için kullanılmaktadır (Zeytinoğlu, 1994;160).

Oğuz Polat ise şu şekilde tanımlamıştır. “Sokak çocukları yaşamın rolünü yaşayamayan, başka bir ifadeyle oyun oynama, okula gitme ve akşam evinde anne baba ve kardeşleriyle birlikte olma gibi doğal gereksinimlerinin karşılanamadığı bir ortam olan sokakta, her türlü tehlikeye açık bir yaşam içinde yaşayan ve gelecekte suç işleme potansiyeli çok yüksek olan çocuklardır” (Polat,2002;7).

Zeytinoğlu ise sokak çocukları kavramını; sokak çocukları ve sokaktaki çocuklar olarak ele almıştır. Ona göre sokak çocukları terimi bütünüyle sokağı mesken edinen, yani geceleri ya da en azından bazı geceler evine dönmeyen, aile korumasından ve desteğinden bütünüyle ya da büyük ölçüde yoksun olan çocuklardır. Sık sık evden kaçan, evden atılan, terk edilen, ailesi olmayan ya da ailesi olduğu halde bütünüyle başıboş bırakılan çocuklardır. Sokaktaki çocuklar ise, ailesinin geçimine katkıda bulunmak ya da kendi masraflarını karşılamak için günün bir bölümünde sokakta çalışan gecenin erken ya da geç saatinde evlerine dönen çocuklardır. Aile ilişkileri sürmekte olan bu çocuklar günlerinin önemli bir bölümünü aile korumasından ve gözetiminden, çevrelerinden oldukça uzak olan sokaklarda geçirmektedir. Bu çocukların çoğu okula gitse de özellikle her gün çalışmak zorunda olanların eğitimden yararlanabildikleri ve eğitimlerini sürdürebildikleri kuşkuludur. Bu çocukların sürmekte olan ilişkilerinin de tehlikede olduğu bilinmektedir (Zeytinoğlu, 1991;106).

Görüldüğü üzere sokak çocukları üzerine araştırmacılar ve kuruluşlar tarafından birçok tanımlama getirilmiş olup, bunun yanından eleştirel yaklaşımlarda bulunmaktadır. Konu ile ilgili özellikle ülkemizde direkt sokak çocukları sorununa değinen kaynak kitap ve

eserlerden yoksun olduğumuza değinmek durumundayım. Bu konuda yazılan kitaplar genelde birbirlerinin açıklayıcısı konumunda. Bu konuda yapılan lisansüstü tezlerinin çok olmadığı da aşikar. Toplumun bütün kesimlerini ve geleceğini etkileyebilecek büyük sorunların temelinde bulunabilecek sosyal yapının en önemli konularından biri hakkındaki önlemlerin, popülist yaklaşımlardan uzak ve bir an önce alınması, vakit kaybetmeden hayata geçirilmesi gerekmektedir.

1.3.1.Sokakta Yaşayan Çocuklar

5–18 yaş arasında olup formel (kayıtlı iş yerleri, mevsimlik ve gündelik işler) ve enformel (genelde bildiri yapılmamış inşaat, taşımacılık, küçük atölyeler vb.) işlerde çalışarak hayatlarını idame ettiren çocuklardır. Yapılan araştırmalar sokakta yaşayan çocukların büyük çoğunluğunu erkek çocukların oluşturduğunu göstermektedir. Sokakta yaşayan çocukların % 90'ı erkek çocuklardır. Sokaklarda yaşayan erkek çocuklar gibi kız çocuklarının da bulunduğu bilinmesine rağmen yapılan araştırmalarda kız çocuklarına pek rastlanılamamıştır. Sokakta yaşayan çocuklar arasında kızların oranın %10 civarında olduğu belirtilmektedir (Uluğtekin ve Yılmaz'dan akt. Özel, 2011;18).

"Sokakta yaşayan çocuklar" aileleriyle çözülmüş, parçalanmış, kopuk ilişkileri olan, sokaklarda geceleleyen, yaşayabilmek için bazen yasal olmayan etkinliklere karışan, ivedilikle korunma gereksinimi olan 18 yaşın altındaki küçüklerdir. Bu çocukların aileleriyle az çok çözülmüş, hatta kimi zaman tümüyle parçalanmış, kopuk ilişkileri vardır. Geceleri sokaklarda bulabildikleri kuytu bir köşede barınır (Küntay, 2011; 138) ve bu olumsuz ortamlarda her türlü riske açık bir şekilde yarı uykusuz sabahlara uyanır bu çocuklar.

Sokakta yaşayan çocuklar tüm zamanlarını sokakta geçirirler, zararlı alışkanlık ve şiddet oranı çok yüksek olduğundan aileleri ile ilişkilerini tamamen koparmışlardır; bu nedenle de fiziksel ve ruhsal tüm tehlikelere açıktırlar (Sula, 2005;58)

1.3.2.Sokakta Çalışan/Çalıştırılan Çocuklar

Çocuk gelişiminde en temel ilke olan “her çocuk o yaşın rolünü yaşamalıdır” ilkesi ile çelişen en önemli olgulardan birisi olarak karşımıza çalışan çocuklar çıkmaktadır, çünkü oyun oynaması, eğitim görmesi gereken dönemde çocukların çalıştıkları ve çoğu zaman ağır işlerde çalıştığı görülmektedir (Balcıoğlu,2001;49).

Kendi masraflarının çıkarmak ya da ailesinin geçimine katkıda bulunmak maksadıyla sokakta genelde seyyar, ayaküstü satıcılık olarak veya çıraklık gibi enformel olarak gündüz çalışan, erken yada geç saatlerde evine dönen çocuklar için sokakta çalışan çocuklar terimi kullanılmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar ile sokakta çalışan çocuklar arasındaki en temel özellik, sokakta çalışan çocukların bir şekilde en azından akşamları evine döndükleri, diğerinin ise sığınacak bir evi olmadığından sokakları ve metruk binaları mesken edinmesidir.

Sokakta çalışan çocuklar, genel itibariyle, sokakta yaşayan çocuklar ile çok benzer olmalarından ötürü aynı kategori içinde değerlendirilmektedir (Kuşgözoğlu, 2010;286). Sokakta çalışan çocukların çoğu aile desteği ve denetimine sahiptirler ve günlerini sokaklarda çalışarak geçirdikleri halde geceleri evlerine dönerler ve kazandıkları paranın çoğunu ailelerine verirler. Ülkeden ülkeye, şehirden şehre değişmekle birlikte, sokakta görülen çocukların çoğu bu gruptandır ve yine çoğunluğu erkektir (Atauz, 1998;71). Çocukların sokaklarda çalıştırılmaya zorlanmasının en önemli nedeni olarak, sokakta çalışarak elde edilen kazancın formal sektöre göre daha fazla olduğu vurgusu yapılmaktadır (Akyüz'den akt. Boybek, 2009;70).

Çocukların çalıştırılması, çocuk işgücünün istismarı, sokakta çalışan ve sokakta yaşayan çocuklar sorunu günümüzde çözüm bekleyen sorunlardan biridir. Türkiye'de birçok çocuğun ailelerini ya da kendilerini geçindirmek için çalışma yaşamında erken yaşta yer aldığını görmekteyiz. Çalışan çocuklar; tam gün, okul dışı zamanlarda ve mevsimlik olarak çalışmaktadırlar. Sokakta çalışan bazı çocukların diğer sektörlerde çalışan çocuklar gibi ailelerinin bütçesine katkıda bulunmak için sokakta çalıştıkları, sokakta bulunan bir kısım çocukların ise aile desteğinden tamamen uzak, başıboş dolaşan, evden kaçan ya da evden atılan çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Bu son grupta yer alan çocuklar da, sokakta çeşitli işler yapmakta, ekmek parası kazanmak için türlü mücadeleler vermektedirler (Zeytinoğlu'ndan akt. Bilgin, 2009;233). Çalışan çocuklar sorununa etki eden ailesel faktörler sorunun mikro yüzünü meydana getirirken; çocukların çalışmasına yol açan ülke düzeyindeki yoksulluk, işsizlik, değişim süreci ve göç faktörleri ise sorunun makro yüzünü oluşturmaktadır (Küçükkaraca'dan akt. Bilgin, 2009; 235).

Türkiye’de sokakta çalışan bu çocuklar her gece eve belli miktarda para götürmek zorundadır. Belli miktarda paranın götürülmemesi durumunda çocukların büyük bir bölümü aileleri tarafından fiziksel ve psikolojik istismar edilmektedirler. Böyle bir durumda çocuk o gece eve gitmeyip sokaklarda kalan arkadaşları ile sokakta kalmaktadırlar. Bu durum çocuğun sokak yaşamını öğrenmesine, sokak kültürünü edinmesine ve bunun sonucunda bir süre sonra evden kaçarak sokağın çocuğu olmasına neden olmaktadır (Polat’tan akt. Arnas, 2004;2). Bu çocuklar için evleri; oyunlarını oynadıkları ve ailesiyle günlük yaşam mekânı olmaktan uzaktır.

Sokakta çalışan çocuklara, sokağın sunduğu özgür, başıboş ve tehlikeli ortam, okuldaki kaçınılmaz başarısızlık ve okulu terk etmek zorunda kalma ailedeki sorunlarla birleştiğinde ailedeki ilişkileri koparabilmektedir. Bugün sokakta çalışan çocukların en azından bir kısmı yarın bütünüyle sokak çocuğu olmak için en güçlü adaylardır. Aile bağları tılsımlı bağlar olmadığı gibi, çocuk yetiştirmek de içgüdüsel süreç değildir. Ailenin çocuklarına sevgi, bakım ve koruma sağlayabilmesi için her şeyden önce birlikteliklerinin korunmasına, maddi kazanca, psikolojik ve sosyal desteğe gereksinimi vardır (İlik vd., 1994;14).

Sokakta çalışan çocuklar pek çok tehlikeye karşı savunmasız durumdadırlar. Bu çocukların maddi yoksunluk, çocukluğunu yaşayamama, öğrenime devam edememenin yanı sıra çalıştıkları işlerde sağlıksız koşullarda bulunma (örneğin uzun saatler ayakta kalma, temizlik ve sağlık açısından olumsuz işlerde çalışma, çok sıcak-çok soğuk havalarda sokakta olma), çalışma ortamlarında sağlık, öğrenim, eğlenme, dinlenme, sağlıklı beslenme gibi olanaklardan yoksun olma, fiziki kapasitelerini zorlayan çalışma koşullarında olma, kazalara ve yaralanmalara açık olma, aile denetiminden uzakta olma ve bu nedenle madde, alkol ve uyuşturucu kullanımı, suç gibi sapma davranışlarına ve fiziksel, cinsel, duygusal istismara karşı savunmasız olma gibi risklerle de karşı karşıya kaldıkları bilinen bir gerçektir (Özyanık’tan akt. Günşen İçli, 2009;21).

Sokakta çalışan çocukların, madde kullanan ve sokakta yaşayan akran grupları ile bir arada bulunacağından zamanla sokakta yaşama hususunda eğilim gösterdiği bilinmektedir. Sokakta çalışan çocukların, sokak yaşamına ve madde kullanımına yönelmelerinden onları koruyacak en önemli çalışma; sokakta çalışan çocukların, sokağa kolay adapte olmalarına neden olan ve sokağı sosyal bir problem haline getiren,

sokakta yaşıyan ve madde kullanan çocukların rehabilitasyonlarının sağlanması ile çocukları, sokaktan, olumsuz alışkanlıklardan uzak kalmalarına yönelik yapılacak yaşlarına uygun sosyal kültürel etkinliklerdir (Acar, 2010;184).

1.4.Çocukları Sokağa İten Nedenler

Birçok hipotez sokak çocuklarının kökenini açıklamaya çalışmıştır. Birincisi kentsel yoksulluktur, ikincisi anormal aile yapılarıdır (örneğin; terk, istismar ya da ihmal) ve üçüncüsü modernleşme ile ilgilidir (Aptekar, 1994;10). Çarpık kentleşme, düşük sosyo ekonomik düzey, göç ve beraberinde getirdiği sağlıksız yerleşim bölgeleri, parçalanmış aile, aile içinde şiddet, değişik eşler ve onların çocukları, cinsel ve duygusal istismar, eğitimsizlik ve her türlü istismar ve ihmal çocukları ailenin dışına, başıboşluğa ve sonuçta sokağa itmektedir (Polat, 2002;18). Dışsal faktörler ne olursa olsun ailenin çocuk yetiştirmedeki yetersizliği sorunun katlanarak büyümesine neden olmaktadır (Gürcan'dan akt. Günşen İçli, 2009;9).

Sokak çocukları genel başlığı altında toplanan çocuk grubu göç, aile içi şiddet ve yoksulluk gibi çoklu sorunların yumağından etkilenme sürecine bağlı olarak ve ailenin aldığı yaranın bir sonucu olarak sokakta yaşıyan, sokakta çalışan, aile disiplininin uzaklaşan, korunmaya muhtaç gibi, dizi dizi sorunlu çocuk kategorisinin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ailenin parçalanması durumunda çocuklar, doğal ebeveynlerinin bakım şansını yitirmekte, başka bir aile, akraba ya da devlet kurumunun korunmasına geçmezse 'sokakta yaşıyan çocuk' durumuna düşebilecektir (Karatay, 2000; 425).

1.4.1.Aile İçi Şiddet

Aile kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşıyan bireylerden oluşan ve bu bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik gereksinmelerinin karşılandığı temel bir toplumsal birimdir(Aksoy vd., 1993;1).

Sözlük anlamıyla şiddet; bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmaktır. Şiddet uygulama eylemi; duyguların kabaca ifade edilmesine doğal eğilim, bir şeyin karşı konulmaz gücü, bir eylemin hoyrat yapısı olarak tanımlanmaktadır (Polat, 2001; 3).

Şiddet, yaşamın bireysel ve toplumsal boyutunda her an karşılaşılan, çok türlü, çok yönlü ve çok boyutlu bir olgudur. Şiddet; bazen amaçlı, bazen amaçsız, bazen kontrollü, bazen kendiliğinden, bazen bireysel bazen de örgütlenmiş ve kolektif ya da sistematik olarak kendini gösterir. Yaşama ve sevgiye karşı umursamazlık duygusu oluşturmaya neden olan bir davranıştır (Gözütok, 2007; 133-134).

Aile içi şiddet “bir aile bireyinin, ailenin diğer bireylerinin yaralanmasına ya da baskı altına alınmasına veya özgürlüğün keyfi biçimde engellenmesine yol açan sözel, fiziksel, duygusal ya da cinsel içerikli her türlü davranış” olarak tanımlanmaktadır (Boz vd., 2008;13). Başka bir tanımda aile içi şiddet; aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını fizik veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmaldir (Aksoy vd., 1993;1). Genelde 3 alt grupta değerlendirilmektedir.

Fiziksel şiddet; Dövme, tokatlama, tekmeleme, yakma gibi eylemlerin yer aldığı şiddet türüdür (Aksoy vd., 1993;1).

Duygusal istismar; sürekli aşağılayıcı sözler söylemek, isimler takmak, yeterli para vermemek, arkadaşlarını ailesini görmesini engellemek, yapmak istediği şeylere zorlamak, çocuklarından ayırmakla tehdit etmek gibi birçok farklı davranış içermektedir (Polat, 2001;21). Sevgi göstermeme, aşağılama, devamlı eleştirme, kıskançlık, reddetme gibi eylemlerin yer aldığı şiddet türüdür (Aksoy vd., 1993;1).

Cinsel istismar; bir kişiyi, istemediği zaman ve şekilde cinsel ilişkiye zorlamak; gebelik veya seksüel yolla bulaşan hastalıklara karşı korunmasına engel olmak (Polat, 2001;21), çocuğun bedenine sevgi ve şefkat içermeyen biçimde dokunmak vb. (Gözütok, 2007; 134) cinsel davranışlardır. Diğer istismar biçimleri çoğuz zaman fiziksel şiddetin habercisidir (Polat, 2001;21).

Bireyin yaşadığı çocukluk döneminden edindiği duygu, düşünce, bilinçaltına atılmış birikimleri buna bağlı olarak dürtüleri, onun şiddet uygulamasına neden olmaktadır (Gözütok, 2007;135). Şiddet büyük ölçüde öğrenilmiş bir davranıştır (Özel, 2011;51). Çocuklara yönelik fiziksel şiddetin ortaya çıkmasına sebebiyet veren faktörlerin başında, şiddete başvuran anne-babaların da, çocukluklarında büyüklerinden dayak yemiş olmaları gerçeği gelmektedir (Seyyar, 2000;4). Bunun yanında şiddete etki eden

risk faktörleri de bulunmaktadır. Erkeğin işsiz olması, erkeğin yılda bir veya daha fazla kez yasa dışı ilaç kullanması, kadın ve erkeğin farklı dinlerden olması, erkeğin babasının annesine kaba kuvvet kullanmasına tanıklık etmesi, erkeğin işçi ya da bedeni ile para kazanan gruptan olması, erkeğin düşük eğitim düzeyinde olması, evde çocuklara karşı şiddet kullanılması, aile gelirinin yetersiz olması, aile içi şiddet için risk faktörleridir (Polat, 2001;23-24).

Aile içinde ortaya çıkan şiddet eylemleri ile çocuğun ailesinden ve evinden uzaklaşmasına neden olduğu bilinmektedir. Şiddete maruz kalan çocuklar, sadece bedenen zarar görmemekte, çoğu kez ömür boyu psikolojik ve sosyal yönden etki altında kalmaktadırlar (Seyyar,2000;2).

Sokakta yaşamaya itilen çocukların nispeten küçük bir bölümü ise ev ve aileleriyle daha zayıf bağlara sahiptir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşayan ailelerin genelinde aile içi güvensizlik ve çatışma görülür. Bu ortam yüzünden yıpranan çocuklar evleri, aileleri ve eğitim sistemi ile bağlarını kısa zamanda koparmaktadır (UNICEF, 03.01.2013).

Sokak çocukları konusunda en belirleyici öğelerden birinin istismar ve çocuğun şiddet görmesi olduğu bilinmektedir. Gerçekten çocukların ailelerinden kopma nedenlerinin birinci sırasında ebeveynlerinden gördüğü şiddet yer almaktadır (Polat, 2002;21).

1.4.2.İstismar ve İhmal

Çocuk istismarı ve ihmali, anne baba ya da bakıcı gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü olarak tanımlanabilir. Bu eylem ya da eylemsizliklerin sonucu olarak, çocuğun fiziksel, ruhsal, cinsel ya da sosyal açıdan zarar görmesi, sağlık ve güvenliğinin tehlikeye girmesi söz konusudur. Çocuk istismarı; fiziksel, cinsel ya da duygusal istismar olarak, çocuk ihmali ise fiziksel ya da duygusal ihmal olarak ayrılmaktadır. İstismar ve ihmalin bu farklı şekilleri yalnız aileleri değil, toplumu, sosyal kuruluşları, yasal sistemleri, eğitim sistemini ve iş alanlarını da etkileyen bir halk sağlığı sorunu oluşturmaktadır (Taner ve Gökler, 2004;82).

Çocuk ihmali; çocuğun beslenme, sağlık, barınma, giyim, korunma ve gözetim gibi yaşamsal gereksinimlerinin çocuğa bakmakla yükümlü kişi veya kişiler tarafından, daha

geniş anlamda sağlık, eğitim, sosyal yardım ve güvenlik gibi kurumları yapısında bulduran devlet tarafından karşılanmaması anlamına gelir. Büyüme-gelişme geriliği olan çocuklarda ve kazalara bağlı lezyonlarda sıklıkla fiziksel ihmal söz konusudur. Fiziksel istismardan daha sık görülmesine karşın, ölüm veya ağır yaralanma ile sonuçlanmadıkça göz ardı edilme olasılığı fazladır, çünkü fiziksel ve cinsel istismara göre tanısı çok daha soyuttur. Fiziksel istismara göre daha az dramatik olmakla birlikte çocukta yarattığı hasar benzerdir (Kara vd., 2004;144). İstismar ve ihmali birbirinden ayıran en önemli ayrıntı; istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır (Polat, 2001;97).

Çocuğun sokakta yaşaması ve/veya çalışması konusunda aile istismarı (terk eden, ihmal ve istismar eden aile) etken durumlardan biridir. Kötü aile koşullarının, çocukların sokakta bulunmalarının temel belirleyicilerinden biri olduğu ifade edilmektedir. Kötü aile koşulları, çocuğun bulunduğu aile ortamında sağlıklı bakım ve yetiştirilmesi için gerekli barınma beslenme gibi fiziksel koşullar ile çocuğun duygusal ve sosyal gelişimi için uygun koşulların bulunamayışını ifade etmektedir. Bu konumdaki çocuklara, “ihmal ya da istismar edilen çocuklar” denmekte; çocuk ihmal ve istismarı onun aileden kopmasında birinci derecede önemli kabul edilmektedir. Sokak çocukları genel olarak ihmal edilmiş ve istismara uğramış çocuklardır. Bunlar düzensiz aile koşullarından gelmekte, kötü muameleye uğramakta, dışlanmakta ve aile korunmasından yoksun bırakılmaktadırlar. Kısaca aile özellikleri ve aile üyeleri arasındaki ilişkiler, çocuğun evden kaçma davranışında önemli rol oynamaktadır. Aile içi şiddet, dayak, alkolizm, geçimsizlik, üveylik gibi aile içi sorunlar bu aşamada çok belirleyicidir ve sokak çocukları konusunda yapılan hemen hemen her araştırmada ailelerin bu özellikleri tespit edilmiştir (Kuşgözoğlu, 2010; 14).

1.4.3.Parçalanmış Aile

Ölüm, boşanma, ayrılık ya da terk gibi nedenlerle aile bütünlüğünün bozularak ana babadan birinin ya da her ikisinin birden olmaması durumu ”parçalanmış aile “ olarak tanımlanır. Parçalanmış aile deneyimi, çocuğun toplumsallaşma sürecini kesintiye uğratması nedeniyle hatalı ve eksik bir toplumsallaşmaya yol açar (Uluğtekin, 1991; 37-38).

Aile birliğinin kurulamamasına ve ailenin yasal olarak parçalanmasına yol açan nedenler çocuğun ve gencin “ailesiz” “kimsesiz” kalması sonucunu doğurur. Bir aileye sahip olamayan ya da aile içinde kalamayan çocuklar, toplumsal ilişkiler içinde korunmasız olarak yaşamlarını sürdürürler. Kırsal ve kentsel alanda bu konumdaki çocuklar ailelerin yönlendirmesinden uzak koşullar içindedirler. Toplumsal-bireysel olarak yetişmeleri sorunu ağırlık kazanır. Toplumsal koruma hizmetlerinin yetersiz düzeyde olması nedeniyle bu konumdaki çocuklar ve gençler toplum içinde bir dizi sorunun kaynağını oluştururlar” (Bilge, 2009; 54).

Eşler arasındaki huzursuzluk ve anlaşamama sonucunda boşanmaya karar kılınması ile ayrılan ailelerde çocukların bakımı ve büyütülmesi, anne veya babaya kalmakta ve varsa kardeşler birbirinden ayrılmaktadır. Boşanan ailelerde ebeveynler evlilik yaptıklarında, çocuklar üvey anne veya baba olgusu ile tanışmakta ve üvey ebeveyn sorunları yaşayabilmektedirler. Yeni ebeveyn üyelerinin birçoğu, kendinden bir parça olmayan bu çocuklara sevgi ve şefkatle yaklaşmamaktadır. Bu dışlanmalarla aile ilişkilerinde şiddet, ihmal ve istismar görülebilmektedir.

Sokak çocukları, aslında sosyal hayatta ilişkilerde ve özellikle aile yapısında meydana gelen bozulmanın bir neticesidir. Köyden kente doğru göçün artmasıyla birlikte bozulan aile ilişkileri, kentlerde bu bozulmayı önleyebilecek sosyal politika ve hizmetlerin yeterli derecede olmaması sonucunda bu bozulmadan en çok çocuklar etkilenmektedir. Buna bağlı olarak da sokak çocuklarının sayısı hızla artmaktadır (Orhan, 2003;29).

Aile bölünmesinin ve ailesel sorunların çocukların bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebileceği bazı ruhsal ve davranışsal problemlere yol açabileceği bilinmektedir (Elmacı’dan akt. Pancar, 2009;9). Annenin çalıştığı ve çocuğa bir başkasının baktığı durumda çocuğun anne ile olan ilişkisi farklı olduğu gibi babanın olmadığı ya da babası hayatta olan çocuğa göre de farklılık arz etmektedir (Yörükoğlu, 2004;266).

1.4.4.Ailenin ve Çocuğun Eğitimsizliği

Aile toplumun en küçük birimi olarak önemli işlevlere sahiptir. Çocuğun yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanması, dış çevreyle ilişkilerinin düzenlenmesi, korunup gözetilmesi sağlanırken, çocuğun ileriki yaşamında iyi bir konum sahibi olması için eğitimine de

büyük önem (Bilge, 2009; 54) verilmelidir. Çocuklarımızın ilk eğitimlerini aldıkları aile yuvalarında, genellikle töre, görenek ve gelenekler doğrultusunda alışlagelmiş yöntemler ve sezgiye dayanılarak el yordamıyla eğitildikleri açıktır. Okuma yazma bilmeyen anne ve babanın, çocuğunu tanımak için hiçbir bilimsel aydınlanma olanağı yoktur (Yavuzer, 1992;148).

Fişek; sokak çocuklarının okulu bırakma nedenleri araştırdığında, “isteksizlik” ve “başarısızlık” nedeniyle okulu bırakanların %57,90 bir paya sahip olduğunu belirtmektedir. Her iki etmeni eğitim sisteminin çocukları kavrayamamasına ve yönlendirememesine bağlamaktadır (Fişek, 1991;115). Acar’ın 2007 yılında sokak çocuklarına yönelik yaptığı araştırmada görüştüğü gerek kız gerekse erkek çocukların ilkököl ve ortaoköl düzeyinde alınan eğitimin yaygın olduğunu (Acar,2007; 90) belirtmiştir. Ögel yapılan araştırmalarda, çocuklarını istismar ve ihmal eden anne babaların eğitim düzeylerinin düşük olduğunu, ailelerin büyük bir çoğunluğunun ilkököl mezunu bir kısmının okuma-yazma bilmediklerini, göçle Büyükşehir’e gelen ebeveynlerin bir kısmının Türkçe’yi bile bilmediği ve şehre uyum konusunda zorluklar yaşadıklarını, çocuğun sokakta veya herhangi bir yerde çalışarak kazandığı parayı elinden almaya çalışan ebeveynlerin şiddet uyguladığını ve bu durum karşısında ailesiyle çatışan çocukların şiddetten uzaklaşmak için evden kaçtıklarını, sokakta yaşamaya başlayan bu çocukların çok kısa sürede sokakta uzun süredir yaşayan çocuklarla tanışarak riskli davranış sergileyebildiklerini söylemiştir (Ögel,2007;77). Böyle bir ortamda yaşayan çocuğun eğitime devam etmesi olanaksızdır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Çocuk Koruma Sisteminin Değerlendirilmesi Araştırması (2005) çocukları sokakta yaşamaya veya çalışmaya iten en önemli iki nedenin ailenin ekonomik yoksunluğu ve ailenin eğitimsizliği olduğunu belirlemiştir. TÜİK 2010 yılında yapılan araştırmada 22-39 yaş arasındaki nüfusun %51’i ilköğretim/ortaoköl seviyesinin üzerinde eğitim alamadığı sonucunu ortaya koymuştur. Yani, ülkemizde doğan her iki çocuktan biri eğitimi seviyesi düşük ailede doğmaktadır (Aydınolat,2012). TÜİK 2009 yılı Türkiye Hanehalkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranlarına göre nüfusun %72,71’i ilköğretim/ortaoköl seviyesinin altında eğitim aldığı görülmektedir. Eğitimsiz ailelerin önemli bir kısmının yoksul olduğu da göz önüne alınırsa, ülkemizdeki çocukların

dikkate değer bir kısmı onları sokakta yaşamaya/çalışmaya itecek sosyo-ekonomik koşullarda büyümekte ve yaşamaktadır. Eğitimsiz ve yoksul bir ailede doğan çocukların sağlayacağı gelire ailelerinin ihtiyacı olacağı doğal bir sonuçtur ve bu durumdaki çocuğun çalışacağı muhtemel mekân sokaklar ya da enformel sektör olacaktır.

1.4.5.Göç ve Kentleşme

Göç, insanların, grupların demografik, coğrafik, ekonomik ve sosyo-politik nedenlerle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen ve eylemin bitiminden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünü (Çakır, 2011; 210) şeklinde tanımlanabilir.

Sanayi devriminin kent merkezli emek talebi yaratması ile hızlanan kentleşme olgusu bugün için tamamlanamamış bir süreçtir ve özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki geç kentleşme ya da kentlileşememe bir kentsel sorun olarak sokak çocuğu sorununun temel belirleyicilerindedir (Karatay, 2000;431). Kentlileşmenin aile yapısı üzerinde birçok imkânları sunduğu gibi, aile bağlarının zayıflaması gibi menfi etkileri de vardır. Gençler aile dışına kayabilir, grupların olumsuz hareketlerine iştirak eder ve suça yönelmeler olabilir (Balcıoğlu, 2007;147).

Türkiye’de nüfus artışının 1945’lerden bu yana çok hızlanması ve Anadolu’daki toprakların artan nüfusu barındırıp besleyecek yeterlilikte olmaması göç ve kentleşme hareketlerini de hızlandırmış ve içinden çıkılamayan sorunların yaşanmasına neden olmuştur (Çakır, 2011;211). Ülkemizde son 30 yılda kent nüfus artışlarının ulaştığı oranlara Avrupa ülkelerinin 70 yıl gibi bir sürede ulaşmış olması konunun vahametini anlatmaya yetecektir.

Ülkemizde il ve ilçe merkezlerinde ikamet edenlerin oranı 2011 yılında %76,8 iken 2012 yılında %77,3 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 31.03.2013). Rakamlara bakılırsa, ülkemizde demografik açıdan fazlası ile kentleşme gerçekleşmiştir. Ancak, ekonomik ve sosyal faaliyetler bu yoğun nüfus birikmesi oranında bir değişime ve dönüşüme uğramamıştır. Diğer bir deyişle, demografik açıdan kentleşme kısmen yerine gelmiş olmasına karşılık, ekonomik ve sosyal kentleşme aynı oranda gerçekleşmemiştir (Balcıoğlu, 2007;16).

Kırdan kente göç olgusunun yarattığı en önemli sorunlardan birisi yığılma sürecini yaşayan göçerlerin kent çevresinde hızla gecekondulaşmasını oluşturmalarıdır. Bu

gecekondulaşma önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle risk altında çocuklar için çok riskli bir ortamın oluştuğu gözlenmektedir. Gecekondulaşma, işsizlik, konut, çevre, trafik gibi sorunlarla birlikte temel sorunun yeni bir yaşam tarzından kaynaklanan uyumsuzluk sorunları olduğu görülmektedir (Polat, 2002;18). Bu uyumsuzluk da güç şartlar altındaki çocuklar için zemin oluşturmakta, davranış bozuklukları ortaya çıkmakta ve sonuçta çocuklar suça itilmektedir (Balcioğlu, 2007;144).

Kentleşmenin sonucu olarak sokak çocuklarının sayısındaki artış endişe verici boyutlara doğru yükselmektedir. Sanayileşmiş bölgelerde diğer bölgelere göre daha fazla gelir kazanma olanakları ve sosyal sorunlar nedeniyle, Doğu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'dan büyük kentlere göç akımı meydana gelmektedir. Gidilen yerlerde sosyal desteğin yetersizliği ile entegrasyon eksikliğinin sokakta bulunan çocukların sayısını arttırdığı tahmin edilmektedir (Polat, 2002;19).

Göç, geçmiş birikim, sermaye veya beceri yoksunluğuyla birleşince, kente tutunamamak anlamına gelmektedir. Bu kente tutunamayan ailelerin yerel çözümlere başvurmalarına yol açar. Bu çözümler içinde çocuğun çalıştırılması ağırlıklı yer tutar (Altıntaş, 2003;40). Ailenin yoksulluğu, işsizlik, kötü konutlarda yaşama, anne babaların iş bulmak için uzak yerlere ya da başka kentlere gitmeleri ailedeki gerilimi artırmakta ve parçalanmalara neden olabilmektedir (İlik ve Geter, 1994;13). Ağır yaşam koşulları aile bireylerini birbirinden uzaklaştırırken, çocuklar hem aile denetiminden uzakta kalmakta, hem de kurum eğitiminden yeterli olarak yararlanamamaktadır (Polat, 2002; 17).

1.4.6.Kentsel Yoksulluk

Sokak çocuklarının ortaya çıkmasında etkili olan temel faktörlerden biri hiç şüphesiz ki yoksulluktur. Ancak burada sözü edilen yoksulluk genel bir durumun ötesinde özellikle sanayileşmeden artan kentsel yoksulluğun ifadesidir (Işık,2007; 65). Kentin istihdam açısından çekiciliğinin olması, ihtiyaç fazlası nüfusun kentlere yığılması 'kentsel yoksulluğu' doğurmaktadır (Karatay,2000;431). Ücret düzeylerinin düşmesi ve toplumsal hizmetlerin ticarileşerek paralı hale gelmesi, çalışan kesimleri yoksulluk sınırının altına çekerken; işsizler, diğer çalışmayan engelliler, yaşlılar, çocuklar ile

kadınlar ve gençler gibi ev içi emeği ücretsiz olan kesimler yoksulluk düzeyinin en altında yer almaktadırlar (Dündar, 2011;117).

Yoksulluk yaşayan çocuklar, sadece çeşitli maddi ve manevi kaynaklara ulaşım yokluğunu değil, aynı zamanda kültürel, sosyal ve sağlık seviyelerinde, çevreyle ilgili ve psikolojik yoksunluğu da yaşamaktadır. Endüstrileşmiş ülkelerde yoksulluk, çocukların zihinsel ve fiziksel sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratan, yüksek bir risk faktörü oluşturmaktadır. Erken çocukluk dönemindeki yoksulluk ve yoksunluk, farklı boyutlarda çocuğun sağlığı ve gelişimini etkilemekte, çocukların dünyaya geldikleri andan itibaren ciddi derecede olumsuz sağlık sorunları yaşamalarına neden olmaktadır. Sokak çocukları, çocuk işçiliği, çocuk cinsel istismarı, kurum bakımı altındaki çocuklar, engelli çocuklar, yoksulluğun, çocukların yaşamı üzerindeki en şiddetli sonuçlarını gözlerimizin önüne sermektedir (Gültekin ve Yıldız, 2009;91).

Bütün ülkeleri yakından ilgilendiren yoksulluk sorunu, özellikle ekonomik krizlerin olduğu yıllarda daha da önemli hale gelmekte ve insanların yaşamlarını olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Geçimlerini sağlayamayan ailelerin çocukları da bu yoksullaşmadan azami ölçüde etkilenmekte ve evlerinin geçimine katkıda bulunmak üzere sokağa çıkarak çalışma hayatına dâhil olmaktadır. Sokaktaki çocukların fiziki, ruhi, zihni ve sosyal gelişimleri olumsuz yönde etkilenecektir.

Nitekim Dünya Çocuklarının Durumu 2005 yılı raporunda, yoksulluk içerisindeki çocukların tanımını şöyle yapmaktadır (UNICEF, 2005;27).

“Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte, topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar.”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi' ne göre, çocukların sokağa yönelmesinde; çocuğunu sokağa yönlendiren ailelerinin kendilerini istememesi ya da istismar değil, ekonomik gereksinim ve dürtüler olduğu ileri sürülmektedir. Kırdan kente göç, aşırı yoksulluk, terk edilme, ayrıca aile içi istismar da bu nedenler arasında sayılmaktadır (Hodgkin ve Newell' den akt. Sayita,2005;289).

Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusu kentsel yoksulluğun sonuçlarından biridir. Bu nedenle, olguyu ortaya çıkaran sosyal koşullar Türkiye’de kentsel gelişmenin dinamikleri ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’de kentleşmenin ve kente göçün hızlandığı 1950’li yıllar, bugün kamuoyunu meşgul eden kentsel sorunların başlangıç noktasıdır. Kırdan kente hızlı bir göç sürecinin yaşandığı 1950–1990 dönemecinde Türkiye’de kentsel nüfus oranı % 51.32’ye ulaşmış, kentsel nüfus artış hızı ise binde 43,9 olarak tespit edilmiştir. 1990’larda ise yaşanan terör olayları sonucunda zorunlu olarak yer değiştirmek durumunda kalan yüz binlerce insanın anakentlere göç etmesi de kentsel nüfus yoğunluğunu hızla artırmıştır. Dahası, kente 1990 sonrası göç edenler kente tutunma stratejilerini geliştirememiş ve kırla bağlantıları büyük oranda kesintiye uğradığı için aileler çözülme aşamasına gelmiştir (Acar,2010;7). Diğer etmenlerin yanı sıra kentsel yoksulluğun ağırlığını daha da artırması nedeniyle sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sayısını 1990’lı yıllar sonrasında gözle görünür bir şekilde artırdığı unutulmamalıdır (Atauz, 1994;10).

1.5.Sokakta Yaşamın Getirdiği Riskler

Donalt ve Swart-Kruege’e göre sokak çocukları dört gelişim alanında risk taşımakta ve bu alanlara ilişkin dayanıklılık ve başa çıkma becerileri geliştirmektedirler (Akkan, 2012);

1) Fiziksel gelişimleri risk altındadır: Karşılaştıkları temel fiziksel gelişim riskleri; barınma (soğukta kalma, yeterli şekilde korumayan giysiler), güvenlik (çeteler, suç işleyenler, yetişkin evsizler tarafından fiziksel şiddete maruz kalma) ve beslenmeye (yeterli ve dengeli beslenememe) ilişkin riskler ile hastalıklar, uçucu ve uyarıcı madde kullanma gibi riskler taşımaktadırlar. Bu risklere karşı beslenme ve barınmaya karşı becerikliliği ve grup içinde kaynakların paylaşılmasını, güvenlik konusunda da grup üyelerinin yardımlaşması ve dayanışmasını geliştirmişlerdir.

2) Duygusal gelişimleri risk altındadır: Sokak çocukları için en büyük duygusal risk; sağlıklı bir yetişkinle olumlu bir ilişkinin yitilmesi veya hiç olmamasıdır. Sokak çocuklarının sokaklarda yaşamaya başlamadan önceki hayat tarzlarında da bu tür bir ilişkinin olmaması da çocuğu sokağa iten faktörlerden birisidir. Sokak çocukları bu yitimlerin üstesinden akran gruplarıyla kurdukları dostluk bağlarıyla gelebilmektedir. Duygusal alanda bir diğer risk, duygusal tutarlılığın az oluşu, kaygı ve depresyonun

sıklıkla görülmesidir. Bu riskle başa çıkmada daha çok özgürlük duyumuna vurgu yapmaktadır.

3) Sosyal gelişimleri risk altındadır: Sosyal kimlik gelişiminde bu çocuklar daha çok, fırsatçılık, dolandırıcılık, hırsızlık, gibi olumsuz örneklerle karşılaşmakta ve toplumun birçok kesimince reddedilmekte veya ahlaksız ve suça eğilimli olarak görülmektedir. Bu riske ilişkin ise akran grupları ile yardımlaşma, destek ve paylaşma ile savunuyu oluşturmuşlardır.

4) Bilişsel gelişimleri risk altındadır: Bilişsel gelişimleriyle doğrudan bağlantılı olan dikkat, konsantrasyon, bellek ve görsel-uzamsal alanlarda güçlükler doğuran ana etken çocukların bali ve tiner gibi uçucu, uyarıcı ve uyuşturucu maddeler koklamalarıdır. Eğitim öğretime devam etmemekte bir diğer bilişsel yeti kaybı riskiyle ilişkili durumdur. Sokak çocukları bu riskler karşısında problem çözme, beceriklilik ve enformel hesap yetenekleri gibi alanlarda başa çıkma geliştirmektedir. Riskler ve bu risklere karşı geliştirilen dayanıklılık durumu, sokakta yaşayan gençlerin yaşamda nasıl olumlu değişiklikler yapabileceklerini ve sosyal hizmetlerin onlara nasıl yardım edebileceğini anlamada önemlidir. Ancak dayanıklılık olgusu başka bir çalışmanın konusu olacağından daha fazla bilgi aktarılmayacaktır.

1.5.1.Barınma Sorunu ve Yetersiz Beslenme

Fiziksel olarak barınma ve beslenme sorunları ilk sırada gelmektedir. Bu sorun sıcak mevsimlerde pek sorun olmasa da özellikle kış aylarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Beslenme açısından olaya yaklaştığımızda bu çocukların gelişim çağında olduğu göz önüne alınırsa beslenmenin gerçekleşmediği, ancak karınların doyurulabildiği dikkati çekmektedir. Bunlara örtünme ya da giyinme sorunlarını da eklenebilir (Polat,2002;65).

Çocukların sokakta çalışması; uzun saatler evlerinden uzak kalmasına, beslenme ve sağlık sorunları ile karşılaşmalarına, evde ders çalışma zamanı ayıramadıklarından eğitimlerinin aksamasına neden olabilmektedir.

Sokaktaki çocuklar, özellikle aile ortamında olmadıklarından düzensiz ve protein değeri sağlıksız gıdalarla beslenmektedirler. Bunun yanında sokaklarda satılan ve hijyen şartlarından yoksun yiyecekler, sağlık açısından potansiyel tehlike oluşturmaktadır. Bu

çocuklar dengeli ve besleyici değer taşıyan gıdalar yiyememektedirler. Dolayısıyla fizikî gelişimleri olumsuz etkilenmektedir (Barış, 2008;73).

1.5.2.Cinsel İstismara Uğrama

Sokaktaki yaşam kız ya da erkek çocuk fark etmez güvensiz ve korunmadan yoksundur. Yetişkin veya ergenlik çağına giren bireyler, cinsel tatminini sağlamak amacıyla doyum aracı olarak çocukları kullanılabilir. Herhangi bir yolla çocuklarla iletişime geçen bir yetişkinin, cinsel haz duymak amacıyla çocuğun cinsel organlarını okşaması, tecavüz etmesi, teşhircilik yapması, çocuğu pornografi aracı olarak kullanması, cinsel doyumunu çocuklarla ilişkide arayan, cinsel açıdan yetersiz kişilerce başvurulmuş bir suç çeşidi olarak cinsel istismara sokaklarda uğrama olasılığı oldukça yüksektir. Sonrasında para vaadiyle fuhşa yöneltilen kız çocukları ticari seks işçisi olarak adlandırılmaktadır.

1.5.3.Eğitimsiz Kalma

Ailesi olmayan veya ailesini terk etmiş/edilmiş sokakta yaşayan çocuklar; aile desteğinden, disiplininden, kontrolünden, yol göstericiliğinden yoksundur ve evleri sokaklar olan bu çocuklar eğitime devam etmemektedir. Bu acilen giderilmesi gereken ciddi bir eksiklik. Bu çocukların bir şekilde eğitim alması ve eğitime devam etmeleri sağlanmalıdır.

Dolayısıyla aile terbiyesi ve temel eğitim haklarından mahrum kalan bu çocuklar özellikle sokaklardan kurtulma aşamalarında hem kendileri için hem de onlarla ilgilenenler için büyük külfete neden olmaktadır (Barış, 2008;74).

1.5.4.Kronik, Bulaşıcı ve Tehlikeli Hastalıklar

Sokakta yaşamaları nedeniyle bu çocuklar ciddi sağlık problemleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Araştırmacılar tarafından yapılan klinik gözlemler de bu durumdaki çocuklarda kötü beslenme, gelişimsel gerilik, dil yeteneklerinde yavaşlama, fiziksel yetersizlik, kendini kontrolde fakirlik ve davranış problemleri görülmektedir (Polat, 2002;69).

Cinsel ilişkiye giren çocukların bu ilişki sonrasında HIV virüsü kapma olasılıkları yüksektir ve böyle bir hastalığa yakalanacağı konusunda bilgi sahibi değildirler. Barınacak bir yeri olmadığı gibi sağlıktan yoksun ortamlarda bulunan çocukların giysi

değiştirememeleri, el yıkamamaları, pis ve sudan yoksun tuvaletler kullanmaları, banyo ihtiyacını karşılayamaması nedenleriyle hastalık tehdidi altında kalmaktadır.

Çalışan çocukların bir kısmı atık madde toplayıcısı olarak, boyundan büyük ve taşınması zor el arabalarına, her türlü iklim şartlarına korunmasız olarak gün boyunca sokaklardan, çöplüklerden ve atık yığınlarından kullanılmış kağıt, karton, plastik, şişe, teneke ve başka atık metalleri, bir çok hastalığa yakalanma riski içerisinde toplamaktadırlar.

1.5.5.Madde Bağımlılığı

Sokakta yaşayan çocukları bekleyen tehlikelerden en önemlisi uçucu ve uyuşturucu madde bağımlılığıdır. İskoçya'da başlayıp büyük bir hızla Avrupa'ya yayılan uçucu madde bağımlılığı (tiner, bali kullanımı), çok geçmeden başta büyük iller olmak üzere Türkiye'de de görülmeye başlamıştır. Bugün sokakta yaşayan çocukların önemli bir kısmı uçucu ve uyuşturucu madde tuzağına düşmüş durumdadır (Oral'dan akt. Barış, 2008;13). Ayrıca ailesinin yanında yaşayıp söz konusu maddelerden herhangi birini kullanan çocuklar da bulunmaktadır (Işıkkhan, 2002;58).

İlk kez madde bağımlılığına arkadaş grupları içinde başlanmaktadır ve genelde ilk kullanılan madde tütündür. Genellikle arkadaşlarıyla sorun yaşayan ya da onlara uyum sağlayamayan gençlerin uçucu maddeyi tek başına kullandıkları görülmektedir (Ögel, 2005; 92). Bu çocuklar ne yazık ki bu maddelerle sokaklarda tanışmaktadır. Madde kullanımı; fiziksel, psikolojik ve sosyal bir bağımlılık sağlamaktadır. Madde kullanımı çocuklar açısından sosyal ve grupsal kabul için gerekli görülebilmektedir (Barış, 2008; 74).

1.5.6.Suçta Sürüklenme

Suç olumsuzluk içeren bir kavram olup, çocuk kavramı ile bir araya geldiğinde ürkütücü bir boyuta ulaşır. Çocukluğun getirdiği masumluk ile birlikte yapılan iş ve eylemin sonuçlarını önceden sezemeyen suç işleyen çocuk, hukuki tabirle “suçta sürüklenen çocuk” olarak nitelendirilmektedir. Sokakta yaşayan çocukların riskli davranış sergileyen, suça karışmış çocuklar ve büyüklerle iletişime girmesi kaçınılmaz bir durumdur. Akranı olarak gördükleri suç işleyen çocuklarla birlikte aynı ortamda bulunan ve öncelerinde beslenme ihtiyacının karşılanmasında kendini bir yerde mecbur

hissedici duygu yoğunluğu ile başlayan sonrasında Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde belirttiği sıralı ihtiyaçların karşılanması amacıyla devam eden hırsızlık olayları, çocuğun farklı suçlar işlemesinde basamak görevi görmektedir.

Araştırmanın temel konusu olan sokakta çalışan çocuklar, sokakta yaşayan ocuktardan daha az riske sahip olsalar da, sokaktaki tüm risk ve tehlikelere açık bireyler oldukları ve zamanla suça eğilimli hale geldikleri gözlemlenen bir olgudur. Sokaktaki sapkın bireylerle temas etme yoğunluğu, ebeveynleri ile olan ilişkilerin zayıflaması veya ebeveyn denetiminden yoksun olma, okul ve aile bağlılığının zayıflaması, suçlu kültürlerle temas etme olanağının ortaya çıkması gibi unsurlar sokaktaki çocukları suç işlemeye itebilmektedir. Ekonomik ve ailesel sorunların ve suç işleme fırsatının varlığı buna eklendiğinde, sokakta çalışan çocukların suç işleme açısından potansiyel bir grubu tahmin etmek mümkündür (Kızmaz ve Bilgin, 2010;273).

İçişleri Bakanlığı 2011-2012 yıllarında yurtlarda kalan çocukların karıştığı suları ilişkin hazırladığı raporda; yurtlardan kaçan çocuklar 9 bin 231 olayda "şüpheli", 6 bin 380 olayda ise "mağdur" olarak yer almıştır. 9 bin 999 çocuktan, 3 bin 334' 16 bin 783 olayın şüphelisi ve mağduru olarak kayıtlara geçti. Kasten yaralama ve hırsızlık olayları ilk sırada yer almıştır (Sancar,2013).

İçişleri Bakanlığı'nın ocuk sularına yönelik hazırladığı raporda ise; 2012 yılında 109.041 çocuğun suça sürüklendiği, haklarında kamu davası açılan ocuktardan 31 bin 543' kasten yaralama, 5 bin 248'i taksirle yaralama, 3 bin 213' tehdit, bin 308'i hakaret, 4 bin 476'sı evden hırsızlık, 7 bin 603' işyeri ve kurumdan hırsızlık, 2 bin 208'i otodan hırsızlık, 4 bin 517'si açıktan hırsızlık, 3 bin 748'i mala zarar verme suuna karıştığı, 45 bin 177 ocuk ise bunlar dışında kalan adi suçlardan adli işlem gördüğü belirtilirken 2012 yılında 18 yaşından kk 140 bin ocuk da suç mağduru olmuştur. En çok yaşanan mağduriyet olayları şiddet ve cinsel istismar vakalarıdır (Elibol,2013).

1.6.Tarihsel Süreçte Sokak ocukları

Her toplumsal hayatın, yaşamış olduğu çağa göre zlemeyen sorunları olmuş ve bu zlemeyen sorunlar gelecek nesillere devredilmiştir. Sokakta yaşayan, korunmasız ve kimsesiz çocukların topluma adapte olmasının sağlanamaması durumunda suçlarda artış

olacağı ve aile yapılarında bozulmalar yaşanacağı yadsınamaz bir gerçektir. Nesillerine iyi bir gelecek bırakma kaygısı ve inancı ile toplumlar bu sorunla mücadele etmeye çalışmışlardır.

Tarihte ilk olarak Mezopotamya’da yaşayan Sümerler’de ve Çin’de çocukların bakımı ve gözetimiyle ilgili bilgilere ulaşıldığı savunulmaktadır (Akal’ dan akt. Salim, 2011; 16). 1212 yılında Ortaçağ’da, “Children’s Crusade” ile sokak çocuğu olgusu ile karşılaşyoruz. Rus devriminin ilk zamanlarındaki yoksulluk ve iç savaş, şehirde çocuk ve gençlik çetelerinin oluşması sonucuna yol açmıştır. 17.yüzyılda St.Vincent De Paul’ un çalışmasında dönemin sosyal yardım kuruluşları, sokak çocukları hedef gruplardan biri olarak tanımlanması ile karşılaşılmaktadır (Polat, 2002;23).

Osmanlı devletinde, Orhan Gazi’den başlayarak kurulan vakıflarda doğal afetlerde zarara uğrayanlara, yoksul, kimsesiz, dul ve öksüzlere yardım yapılırdı. Fatih Sultan Mehmet döneminde de bu kurumlardan kimsesiz ve yoksul çocukların eğitimlerini sürdürebilmeleri için para yardımları yapıldığı bilinir (Orhan, 2003;3).

Osmanlı devleti zamanında, İstanbul’da sokak çocuklarından söz etmek pek mümkün değildir. Gündelik sosyal yaşamında aile ve mahalle; iş alanında lonca, imaret ve vakıf gibi kurumlar toplumsal sorumluluk ve dayanışma bilinci sayesinde bir oto kontrol mekanizmasıyla sokak çocuklarının oluşabileceği bir esneklik alanı bırakmamıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısına ait arşivlerde dullara, çocuklu kadınlara, ikiz veya üçüz çocukları olan ailelere maaş bağlandığına; kimsesiz ve terk edilmiş çocukların maaşla birlikte birinin yanına verildiğine dair metinler mevcuttur. Yine 1873 yılında öksüz ve yetimlerin okutulması için Darüşşafaka’nın ve 1895 yılında ise terkedilmiş veya sokakta dilencilik yapan çocukları barındırıp, bakımlarını sağlamak amacıyla Darülaceze’nin kurulması o dönemde atılmış adımlardandır (Sula;2006;44).

Aslında Darüleytam, Islahhane ya da Darülhayr gibi adlarla bu tür bir hayır kurumlarının oluşturulmasından 13 Kasım 1898 tarihinden beri bahsedilmekteydi. Birçok kere gündeme geldikten sonra nihayet 1903’te Darülhayr-ı Âli ismiyle, II. Abdülhamid’in cülûs yıldönümüne denk getirilerek resmen açılmıştır (Aytekin, 2006; 40).

Bugün, “sokak çocukları” terimi ile tanımlanan kimsesiz sokak çocukları hakkında tespit edebilen düzenlenmiş en eski belge, 1846 yılına ait bir Osmanlı arşiv belgesidir. Zaptiye Nezâreti Meclisi tarafından dönemin sadrazamı Mustafa Reşit Paşa’ya sunulan bu mazbatada; ailelerinden bağımsız yaşayan ve İstanbul sokaklarında başıboş dolaşan, insanları rahatsız eden bir takım çocuklardan söz edilmektedir (Geçer,2006;1):

“...[gündüzün esvâk ve pazarda geşt ü güzâr ve geceleyin cevâmi ve şâir bazı yerler ve sokaklarda beytûtete ibtidâr etmekte olup sinleri henüz merâhık mertebelerine vâsıl olup olmamış bir takım çocuklar!...]” Bu belge, sokak çocukları hakkında, elde mevcut en eski belgedir (Geçer, 2006; 2).

Sokak Çocukları terimi ilk olarak 1851 yılında Henry Mayhew tarafından “London Labour and the London Poor” adlı yazısında kullanılmıştır (Scanlon vd.,1998;1597). Bu bilgiler, sokak çocukları sorununun Osmanlı Devleti’nde ve İngiltere’de eş zamanlı olarak varlığını ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir (Geçer, 2006;2). Yine Osmanlının son döneminde 1894 ve 1909 yıllarında çıkarılan “Men-i Tese’ül Nizamnamesi” ile “Serseri ve Mazanna-ı Sui Eşhas Hakkında Kanun”un daha çok İstanbul sokaklarında çalışarak para kazanan hamal, satıcı ve dilenci gibi sayıları gittikçe artan yoksul ve başıboş çocukları bir manada korumayı amaçlamıştır (Acar, 2010; 7).

Sokak çocukları terimi, Birleşmiş Milletler “1979 Çocuk Yılı”ndan sonra uluslararası kuruluşlar tarafından kabul edilerek farklı birçok dile çevrilmeye ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Sokak serserisi, tinerci, kapkaççı vs. olumsuz anlam içeren kelimelerden kurtulmak için yeni bir terim arayışına girilmesi sonucunda 2.Dünya Savaşının bitimini takiben 1951 yılında UNESCO tarafından başıboş çocuklara ithaf edilen bu terim, öncelikli meselesi çocukların iyi gelişimi olan UNICEF tarafından 1986 yılında sokakta çalışan veya sokakta uyuyan çocukları belirtmek için de kullanılmıştır (C.Panter ve Brick,2001;15154).

Bu terim kullanılmadan önce adı geçen çocuklar; Brezilya’da ‘marjinaler’, Kamerun’da ‘sinekler’, Kolombiya’da ‘yatak böcekleri’, Peru’da ‘meyve kuşları’, Ruanda’da ‘kötü çocuklar’, Vietnam’da ‘toz böcekleri’ vb. isimlerle; ‘evsiz ve/veya ailelerinden kaçmış çocuklar’ anlamlarına gelen, değişik ifadelerle anlatılmaya çalışılmıştır (Coştu, 2007;

10). 1940'lı yıllarda, Türkiye' de sokak çocukları kavramı genellikle "köprü altı çocukları" deyimiiyle ilişkilendirilmiş (Polat, 2002;24) ve başta Kemalettin Tuğcu olmak üzere birçok edebiyatçıya konu olmuştur (Polat'tan akt. Arnas, 2003;43). Türkiye'de 1940'lı yıllarda edebiyat eserlerinde yer aldığına göre, sorunun çok daha önceleri kamuoyunu meşgul ettiği sonucuna varılabilir.

1.7.Dünyada Sokak Çocukları

Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusunun kamuoyu gündeminde yerini alması 1980'li yıllarda olmuştur. Seksenli yıllarda yapılan ilk çalışmalarda, dünyada 80-100 milyon sokak çocuğunun bulunduğu öne sürülmektedir. Bunlardan %40'a yakını Latin Amerika ülkelerinde, %30 civarının Asya ülkelerinde, %10'nun ise Afrika ülkelerinde yaşadığı tahmin edilmektedir (Polat, 2002;36). Sokak çocuklarının normal çocuk nüfusunun Mexico City'de %9'unu, Bangladeş'te %7'sini oluşturduğu bildirilmektedir. Güney Afrika ve Bulgaristan'da sokaktaki çocukların %70'i akşam evlerine dönmektedir. UNICEF'in araştırmasına göre tüm dünyada, ailesiyle bağlarını koparmış ve bir barınağa gereksinim duyan çocukların oranı yüzde 5 -10 arasındadır (Polat, 2002;44). Bu çocukların orta gelirli Brezilya, Kolombiya, Meksika gibi Latin Amerika ülkelerinde yaşadıkları öne sürülürken, Hindistan gibi kalabalık nüfusu olan Asya ülkelerinde yoğun olarak yaşadıkları bilinmektedir. Afrika'da sokak çocukları sorununun yeni başlamakla birlikte bu çocukların sayısının hızla arttığı görülmektedir (Günşen İçli, 2009;16).

İskandinav ülkeleri ise sokakta yaşayan/çalışan çocuklar açısından dünyada en az sayıların bildirildiği ülkelerdir. Gelişmiş ülkelerde sayının azalması sosyal kurumların katkısına bağlanabilir (TBMM, 2010;253). Bu konuda Fransa' da çocuk koruma yasaları çerçevesinde sokakta yaşayan çocuklar sorununa yönelik çalışmalar 1954 yılında başlamış, 1958 yılından başlayarak sokağa atılmış veya terk edilmiş çocuklarla sokakta görüşerek onlara yardım eden profesyonel gönüllü ekipler oluşturulmuştur. 1966 yılına gelindiğinde "barınak" adı verilen, içinde konaklama ve barınmanın mümkün olduğu konutlar, halk arasında "arıza giderme odaları" tabiri ile vazgeçilmez bir unsur haline gelmiş ve sokak çocukları için barınak görevini üstlenmiştir (Sosyal Hizmetler'den akt. Yılmaz, 1998;29).

Bulgaristan'da sokak çocuklarıyla ilgili 1995 yılında Bakanlar Kurulunca çıkarılan "Sokak Çocukları İçin Barınaklar Açılmasına İlişkin Kararname" ile sokak çocukları (Uluğtekin'den akt. Yılmaz,1998;31) sorununun çözümüne ilişkin önemli bir kamu uygulamasıdır.

Hindistan' da 1986 yılında yürürlüğe giren eğitim yasası soruna yönelik bir dönüm noktası olmuş ve sokağın çocuklarına çocuk merkezli ve çevre oryantasyonlu müfredat oluşturularak sistematik bir eğitim programı hazırlanmıştır (Saini vd. akt. Acar, 2006; 50). Hindistan'da sokak çocuklarına yönelik çalışmalarda sokak çocuklarının ihtiyaçlarına göre hizmet modeli oluşturulmuştur. Modelin oluşturulma aşamasında hazırlanan proje; çocukların barınma, beslenme, eğitim, sağlık gibi öncelikli ihtiyaçlarını eş zamanlı karşılama prensibinde oluşturulmuştur (Acar,2006;51).

Bunun yanında soruna ilişkin insanlık dışı uygulamalarda bulunmaktadır. 1980'lerde Brezilya'da sorunun boyutu dikkat çekici noktaya ulaşınca çocuklar ceza infaz kurumlarına konularak çağdışı önlemler getirildiği, bilinmeyen sayıda sokak çocuğu öldürülerek katledildiği ve çocukların kullandığı mekânların kundaklandığı bilinmektedir (Acar, 2010;6).

Bugün dünyada sokaklarda yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların sayısını tam olarak tahmin etmek son derece zordur. Birincisi, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocukların çalıştıkları yerler belli olsa da, tam olarak sayılarını belirlemek neredeyse imkânsızdır. İkincisi, çocukların sayısı iklime, gece ve gündüze, mevsimlere göre değişebilmektedir. Bununla beraber, çeşitli toplumsal olaylara (savaş, ekonomik kriz vb.) bağlı olarak çocukların sayısı artabilir ya da azalabilir (Acar,2010;6).

1.8.Türkiye'de Sokak Çocukları

Türkiye'de sokak çocuklarının farklı isimlerle de olsa varlığı ve sorunlarının çözümüne ilişkin çabalar 1920'li yıllardan itibaren izlenebilmektedir. Savaş sonrası dönemde İstanbul sokaklarındaki yetimler görevlilerin dikkatini çekmiş ve acil önlemlerin alınmasına yol açmıştır. Evsiz çocuk grupları 1950'lerde yeniden ortaya çıkmaya başlamışsa da, sorunun görünür ve yaygın bir özellik kazanması, dolayısıyla da kamuoyu ve kitle iletişim araçlarının dikkatini çekmesi kırdan kente yoğun bir göçün yaşandığı 1960'lı yıllarda söz konusu olmuştur. Türkiye'nin güney doğusundaki sosyal,

ekonomik yetersizlikler ve terör nedeniyle İstanbul, İzmir, Ankara, Mersin, Adana, Antalya, Diyarbakır ve Gaziantep gibi büyük kentlere kitlesel bir göç hareketi yaşanmıştır. Hiçbir hazırlıkları olmaksızın kentlere göç eden ailelerin çocukları kendilerini, aile gelirine katkıda bulunmak için korunmasız ve istismara açık koşullar içinde sokaklarda çalışırken bulmuşlardır. 1990'lı yıllarda sokak çocuklarının sayısı yıldan yıla artmış ve bununla ilgili sorunlar zamanla büyük boyutlara ulaşmıştır (Atauz'dan akt. TBMM, 2005; 23).

Ülkemizde sokak çocukları sorunu ile ilgili 1990'lı yıllar sonrasında birçok araştırma yapılmış, sorunun büyüklüğüne ilişkin sayısal verilere yer verilmiştir. Durumu incelemek ve anlamak için yapılan girişimler, bu çocuklar ve aileleri hakkında daha fazla bilgi edinme, etkili ve önleyici rehabilitasyon programları tasarlama gereksinimini de beraberinde getirmiştir. İlk araştırma projeleri, UNICEF tarafından 1989 yılında İstanbul'da, 1990 yılında Ankara ve Şanlıurfa'da, ve Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1991 yılında Ankara'da başlatılmıştır (Atauz ve Arts,2004;3).

1992 yılında, ILO-IPEC ve Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülen ortak projede Ankara'da 12 bin çocuğun sokakta çalıştığı/yaşadığı saptanmıştır. Aynı şekilde, 1997 yılında Diyarbakır'da 2300 ve 1998 yılında Gaziantep'te 1200 civarında çocuğun güç koşullar altında sokakta yaşadığı/çalıştığı tespit edilmiştir (Atauz,1998;73).

Bir yazılı soru önergesine yanıt veren Devlet Bakanı Güldal Akşit; sokakta yaşayan ve çalışan çocuk sayısının 2003 yılında 33.247 olduğunu, 2004 yılında 41.982 olduğunu, Çocuk ve Gençlik Merkezlerinin kurulduğu 1997 yılından 2004 yılı Aralık ayına kadar sokakta yaşayan çocuk sayısının 6.853'e ulaştığını bildirmiştir (Akşit, 2005;1).

Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocukları Sorununun Araştırılması amacıyla 2004 yılında kurulan Meclis Araştırma Komisyonunun talebi doğrultusunda, Valiliklerden istenilen sokakta yaşayan/çalışan çocuk sayıları ve madde bağımlısı çocuklara ilişkin illerin 2004 yılı verileri raporda yer almıştır. Rapora göre sokakta yaşayan çocuklara ilişkin; 23 ilde veri yoktur, 45 ilde de sokakta yaşayan çocuk yoktur. Sokakta çalışan çocuklara ilişkin; 16 ilde veri yoktur, 29 ilde de sokakta çalışan çocuk yoktur. Madde bağımlısı çocuklara ilişkin ise 8 ilde veri yoktur, 23 ilde de madde bağımlısı çocuk yoktur şeklindedir. Raporda, Türkiye genelinde sokakta yaşayan çocuk sayısı 1641, sokakta çalıştırılan çocuk sayısı 16577, madde bağımlısı çocuk sayısı 2550

sayısal verileri yer almıştır. Bunun yanında İstanbul ili istisnai olarak 2000-2004 yılları arası verilerinde ulaşılan sokakta yaşayan çocuk sayısı 2655, sokakta çalışan çocuk sayısı 5206 ve madde bağımlısı çocuk sayısı 381 olarak yer almıştır. Tabloda yer alan verilerden özellikle Büyükşehirlerde sorunun vahameti açıkça görülmektedir. Aynı raporda ülkemizde sokakta yaşayan/çalışan çocukların tam sayısı hakkında bilgi sahibi olunabilecek veri bulunmadığına dikkat çekilmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğünden alınan verilere göre; emniyet birimlerine herhangi bir nedenle gelen veya getirilen çocuk sayıları verilerinden; sokakta yaşayan çocuk sayısı 2371, evden kaçan çocuk sayısı 3940, buluntu çocuk sayısı 7026, terk edilen çocuk 293 olarak yer almıştır. Çocuk ve Gençlik Merkezi verilerinin ise; 2004 yılı Haziran ayı itibari ile sokakta çalışan çocuklar 28.374, sokakta yaşayan çocuklar 11.829 olmak kaydıyla toplam 40.205 çocuğa ulaşıldığını, sokakta yaşayan çocuklardan 6853'ünün ÇOGEM'den bizzat hizmet aldığı belirtilmiştir (TBMM,2005;29-30).

Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ve TBMM'de bu yönde kurulan araştırma komisyonu, sokakta yaşamak zorunda kalan çocukların kamuoyunun gündemine getirmiş, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından, sorunun azaltılması ve tespitine yönelik yapılan çalışmalar sonucunda daha sağlıklı verilerin toplanması sağlanmıştır.

UNICEF' in 2006 verilerine göre, Türkiye'de yaklaşık 50.000 çocuğun sokaklarda yaşamak zorunda kaldığı tahmin edilmektedir. Ancak 2008 yılında yapılan ilk bilimsel araştırma, bu sayının tahminlerin altında kaldığını ortaya koymuştur. 2008 yılında Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı tarafından sokakta yaşayan ve çalışan çocukları tespit etmek amacıyla, tüm Valilik ve Kaymakamlıklar aracılığıyla toplanan bilgiler ışığında Türkiye'de ilk kez araştırma yapılmıştır. Araştırmaya göre, ülke genelinde halen 30.891 çocuğun hayatı sokaklarda devam etmektedir. Sokakta bulunan toplam 30.891 çocuktan 30.109'u İstanbul'da yaşamaktadır. Bu rakamlar, sokak çocuklarının yaklaşık %97,5'inin mega kentte olduğu anlamına gelmektedir. Kocaeli'de 687, Eskişehir'de 47, Ankara'da 20 çocuk tespit edilirken, İzmir'de sokakta yaşayan çocuk bulunmamaktadır. Yine araştırmaya göre, sokakta çalıştırılan veya dilendirilen çocuk sayısı 41.000'i aşmaktadır. İstanbul'da 26.000, Ankara'da 6.700, Diyarbakır'da 3.300, İzmir'de 420, Mersin'de 637, Van'da ise 640 çocuk sokaklarda çalıştırılmakta veya dilendirilmektedir (Polat, 2008).

Soru Önergesine 27.03.2013 tarihinde yazılı cevap veren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma ŞAHİN, Çocuk ve Gençlik Merkezlerince sokakta yaşayan/çalıştırıldığı tespit edilerek hizmet verilen çocuklara ilişkin verilerin yıllara göre dağılımını açıklamıştır. Buna göre; 2007 yılında sokakta yaşadığı tespit edilerek hizmet verilen çocuk sayısının 775 ve sokakta çalıştırıldığı tespit edilerek hizmet verilen çocuk sayısının 6784 iken, 2012 yılında sokakta yaşadığı tespit edilerek hizmet verilen çocuk sayısının 24 ve sokakta çalıştırıldığı tespit edilerek hizmet verilen çocuk sayısının 5851 olduğu açıklanmıştır (Şahin,2013;2).

Yukarıdaki verilere bakıldığında farklılıklar olduğu görülmektedir. Veriler arasında bir çelişki olmayıp veri kaynağı değişik kurumlar olabildiğinden çocuklara ilişkin kayıtların ortak veri tabanında tutulmaması gerçek veri elde edilememesi sorununun en önemli yanıdır ve net rakamsal veriler ortaya konulamamaktadır. Bir yanda o yıl ÇOGEM’de hizmet alan çocuklar sayısı verilirken, diğer yanda hizmet almayan yahut aynı çocuğa ilişkin mükerrer sayıların verildiği düşünülmektedir.

BÖLÜM II: SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLARA YÖNELİK POLİTİKALAR

2.1.Sokak Çocuklarının Korunmasına Yönelik Teoriler

Sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklar sorununun azaltılmasına ve önlenmesine yönelik yapılan çalışmalar sonucunda Latin Amerika'da geliştirilen ve dünyada uygulanan dört temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; ıslah edici yaklaşım (correctional approach), rehabilite edici yaklaşım (rehabilitative approach), sokak çalışması yaklaşımı (outreach strategies approach) ve önleyici (prevention) yaklaşımıdır (Rizzini ve Lusk, 1995; 396).

“Islah edici yaklaşım” kamu güvenliğinde bir risk ve rahatsızlık oluşturan sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklara yönelik olarak ortaya çıkan ilk yaklaşım olmuştur (Lusk'tan akt. Rizzini ve Lusk, 1995; 396). Bu görüşe göre, sokak çocukları ıslah örgütlerinin denetim ve gözetiminde olması gerekir. Çocuk adalet sistemi çocukların suça bulaşmasını engelleyeceğinden, kamu ve ceza adalet sistemi yetkililerinin birçoğunun hâkim düşüncesi haline gelmiştir (Inciardi ve Surratt, 1997; 12).

Nitekim ülkemizde, çocuk hakları ile ilgili ulusal ve uluslararası yasal düzenlemeler çocuğa karşı koruyucu ve ıslah edici bir yaklaşım sergilemektedir. Suça karışan çocuğun ıslah edilerek topluma tekrar kazandırılması için mevcut sistemimizde Kadın ve Çocuk Ceza ve Tevkif Evlerinin yanında Çocuk Islah Evleri'de bulunmaktadır. Çocuk Mahkemelerindeki ihtisaslaşma bu kurumlarda da kendini göstermekte olup, konularında uzman personelin görevlendirilmesi sağlanarak çocuğun toplumsal hayata kazandırılması amaçlanmaktadır. Yine bu kurumlardan tahliye olan çocukların çocuk yetiştirme yurtlarına yerleştirilmeleri ve devlet kurumlarında işe yerleştirilmelerinde öncelik tanınarak çocuğun suçu doğurabilecek ortamlardan uzaklaştırılarak topluma kazandırılması amaçlanmaktadır (Özmen, 2002).

Rehabilite edici yaklaşım, sokak çocuklarını rehabilite edici programlara dâhil edilerek buldukları ortamdaki ve kendi kaderinden kurtarmayı vurgulamaktadır. Bu yaklaşım din adamları ve sosyal çalışmacıların etkisiyle oluşturulan insani programlarla, sokak çocuklarının zarar gördükleri yaşam koşullarından, stres ve uyuşturucudan arınmasını, eğitim ve güvenli bir aile ortamı sağlanarak anlamlı bir gelecek hazırlanması sürecidir

(Rizzini ve Lusk, 1995; 397). Latin Amerika ülkelerinde ivme kazanan bu yaklaşım sokak çocuklarının suçlu olarak görmez, onların; yoksulluk, çocuk istismarı ve ihmali, sürdürülemez yaşam koşullarının mağduru oldukları görüşündedir (Inciardi ve Surratt, 1997;12). Rehabilitasyon hizmetlerinin yetkin ve başarılı bir şekilde yürütülebilmesinde en önemli kıstas çocuğun rehabilite edilebilir süreçlere aktif katılımıdır (Polat, 2007;81). Rehabilitasyon yaklaşımı ıslah yaklaşımına benzer, her ikisi de yeniden eğitim ihtiyacının yanı sıra sokak yaşamının dehşetinden kişinin korunması gerektiğini vurgular (Karabanow ve Clement,2004;94).

Sokak çalışması yaklaşımı, yenilikçi ve gelişen bir alternatif olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımı Freire'nin eğitim modelinde, öğrencilerin kendi yararlarını vurgulayan ve onlara pratik ve politik becerileri bir arada kazandıran bir yaklaşımdır (Freire (1973)'ten akt. Rizzini ve Lusk, 1995: 397). Diğer yaklaşımların daha çok, sınırlı sayıda sokaktaki çocuğa hizmet sunan kurumsal yapıları kullanması nedeniyle, sokak çalışması yaklaşımı geliştirilmiştir. "Sokak çalışması yaklaşımı", temelde çocuklara buldukları ortamda müdahale etmeyi planlar ve daha çok sayıda çocuğa ulaşma iddiasına sahiptir. Kurumsal yaklaşımların ötesinde olan sokak çalışmasında meslek elemanları için çalışma yeri, çocukların yaşam alanı olan sokaklardır (Acar,2010;10).

Koruyucu-önleyici yaklaşım ise, 1980 yıllarla birlikte giderek artan yoksulluk ve yaşam koşullarının kötüleşmesi sonucunda, UNICEF tarafından 1983 yılında dile getirilmiş, sokak çocukları olgusunun temel ekonomik sorunlar ve insan hakları konularında görür, soruna yönelik basit politik çözümler önerir. Bu sorun hâkim sosyal ve ekonomik güçler tarafından incelenmelidir (Rizzini ve Lusk, 1995; 398). Bu yaklaşım çocuk yoksulluğu sorununun çözümüne ilişkin çalışır. Bu bağlamda UNICEF sokakta yaşayan çocukların nedenlerine ilişkin politikacıların duyarlı olması için eğitici kampanyalar düzenlemektedir. Sorunun çözümüne yönelik yerel çabalara umut vermek için teknik yardım ve destek sağlayan UNICEF, risk altındaki çocuklara yönelik eğitim ve meslek kazandırma programları, bakım merkezleri, ailelere yönelik programlar ön görmüştür (Inciardi ve Surratt, 1997: 13).

Tarihsel gelişim incelendiğinde, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik yaklaşımların ıslah ve güvenlik odağında şekillenmeye başladığını ve zaman içerisinde olgunun toplumsal koşullar ile ilişkisinin kurulduğunu söylemek gerekir. Günümüzde,

sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik uygulamalarda yukarıda sözü edilen üç yaklaşımın da bir arada kullanıldığı görülmektedir. Sorunun karmaşıklığı, rehabilitasyon, sokak çalışması ve önleyici yaklaşımın bir arada kullanılmasını gerektirmektedir (Acar,2010;11).

Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik başarılı bir hizmet sunumu sağlamak için; sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusuna yönelik çalışmaların eş zamanlı olarak kurumsal ve kurumsal olmayan hizmetleri (sokak çalışması yaklaşımı ve rehabilite edici yaklaşım bir arada) içermesi, sunulan hizmetlerde disiplinler ve sektörler arası bütünlüğün sağlanması (sağlık, eğitim, sosyal hizmetler vb.) ve bir yandan da yeni çocukların da döngüye katılmasını önlemek için risk önleyici düzenlemelerin yapılması elzemdir. Bunu başarabilmek için de çocuk yoksulluğunu önleyici sosyal politikaların geliştirilmesi gerekir. “Çocuk yoksulluğu ile ilgili kamu politikaları birçok geniş amaca sahiptir. Bunlardan birisi çocukların yiyecek, barınak, sağlık hizmeti ve diğer ihtiyaçlarının sağlanması için kaynakları temin etmektir. İkinci bir amaç, ailelerin ekonomik bağımsızlığa kavuşmaları için çalışmaktır. Üçüncü önemli amaç ise, yoksulluğun fiziksel, ruhsal, duygusal gelişime etkilerinden çocukları korunması” gerekmektedir (Plotnick’den akt. Acar,2010;11).

2.2.Sokakta Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Politikalar

Anayasamızın 41. maddesinde “ Aile Türk Toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanması için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar”, 42. maddesinde, “Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz”, 50. maddesinde, “Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz, küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar”, 56. maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir” ve 61. maddesinde ise “Devlet korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır” hükümleri yer almaktadır. Görüldüğü gibi, çocuk haklarının sağlanmasında devlete ve ailelere sorumluluklar yüklenilmektedir.

Çocuklar, eğitim, sağlık, konut ve çevre, çocuk bakımı, sosyal hizmetler, sosyal güvenlik ve vergi sistemi aracılığıyla sağlanan mali destek alanları da dâhil olmak üzere

geniş bir politik alan içerisinde tedarik edilen refah hizmetlerinin ana alıcısı konumundadır (Ridge, 2011;492).

Sosyal politika ve sosyal hizmet eksenli olarak, evlat edinme, koruyucu aile, çocuk hakları, çocukların aile yanında desteklenmesi, suça yönelen veya suçun mağduru olan çocukların rehabilitasyonu, sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik hizmetler, çocukların koruma altına alınması, çocuk yuvasına, yetiştirme yurduna, sevgi evlerine, çocuk evlerine yerleştirilmesi, kuruluşlardan ayrılan çocukların işe yerleştirilmesi ve toplum içinde izlenmesi, çocuklara yönelik gönüllü hizmetlerine ilişkin (ASPİM, 11.01.2013) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünün sorumlulukları bulunmaktadır.

Türkiye’de göç, hızlı nüfus artışı ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Mersin, Şanlıurfa, Diyarbakır, Kocaeli gibi Büyükşehirlerin parklarında, sokaklarında ve trafik lambalarında su ve mendil satan, cam temizleyen sokakta çalışan çocuklarla sıklıkla karşılaşmaktadır.

Sokakta çalışan çocuklar sorununa ilişkin yapılan ilk projelerden olan; Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi Projesi, Diyarbakır Kentinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi, İstanbul Valiliği Sokakta Yaşayan Ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi ve İstanbul Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi Projesi uygulamalarına yer verilecektir.

2.2.1. Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi

4 Aralık 1992’de Ankara Büyükşehir Belediyesi ile ILO/IPEC (Uluslararası Çalışma Örgütü – Çocuk İşçiliğine Son Verme Uluslararası Programı) arasında imzalanan protokolle “Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi” başlatılmıştır. ILO/IPEC – Çocuk İşçiliğine Son Verme Uluslararası Programı’nda ulaşılmak istenen hedef; çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması olmakla birlikte, ülke koşulları göz önüne alındığında bu hedefe kısa sürede ulaşılması olanaklı görülmemektedir. İşte bu noktada IPEC programının kısa dönemli hedefleri olarak; çocukların çalışırken korunup gözetilmeleri ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi önem kazanmaktadır. Projenin hedef grubunu “sokakta çalışan çocuklar” oluşturmaktadır. Sokakta Çalışan Çocuklar kapsamına, ayakkabı boyayan, çiçek, simit, küçük tezgâhlarda yiyecek, pazarda poşet satan, eşya

taşıyan çocuklar girmektedir. Çocukların hemen tümünün ailesi olduğu ve bir kısmının da okul bağlantısı olduğu bilinmektedir. Sonuç olarak bu çocuklar gece olunca evlerine gittikleri için sokakta yaşayan, gece sokakta kalan “sokak çocukları”ndan farklı olarak değerlendirilmelidir (Türkmen,2004).

1994’de 1.aşamasının tamamlanması üzerine, 1995’de 2.aşaması ve 1996’da 3.aşaması için protokol yenilenerek, hedef kitlesi olan sokakta çalışan çocuklara çok boyutlu hizmet vermeye devam etmiştir. ILO/IPEC tarafından verilen finansal destek belirli bir süreç içinde devam etmiş, en son 18 Mart 1997 tarihinde kesilmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi kendi kaynaklarını, yerel ve diğer kaynakları devreye koyarak Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi’nin çalışmalarına destek vermek amacıyla ÇOCUK-DER adıyla bir dernek kurulmuştur (Bilgin, 2002;453).

Sosyal Hizmet Uzmanları sokakta çalışan çocukların yoğun olarak çalıştıkları bölgelerde çocuklarla ilk bağlantıları kurarken sokakta çalışan çocukları genel özellikleriyle tanımaya; çalışma koşullarını, birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini, okul ve aile bağlantılarını belirlemeye çalışır. Merkezde; beslenme, sağlık, eğitim (ilkokulu dışardan bitirme), çıraklık eğitimi, yaratıcı drama programı, çeşitli meslek kazandırma kursları, spor ve animasyon, çocuklara ve ailelerine yönelik psikolojik destekleme, tedavi, yönlendirme ve danışmanlık hizmetlerine de yer verilmektedir (Türkmen,2004). Bunun yanında, mesleki yönlendirme, kalıcı işe yerleştirme, okul destek programları, aile ziyaretleri, çocuk işçiliği ile ilgili kamuoyu oluşturulması, ilgili kişi ve kuruluşların eğitimi faaliyetleri düzenlenmiştir (Bilgin, 2002;456-458). Ankara Sokakta Çalışan Çocuk Merkezine kayıtlı çocuk sayısı, 31 kız, 1,304 erkek olmak üzere toplam 1.335 çocuktur. Merkeze kayıtlı çocukların en çok yaptıkları iş, kağıt mendil satıcılığıdır. Çocuklar kazandıkları paraları okul harçlığı ve eve yardım olarak kullanmaktadır (Mert, 2012;27)

2.2.2.Diyarbakır Kentinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi

Nüfusu hızla artan Diyarbakır ilinde sokak çocuklarının çoğunluğunu aile bağları kopmamış sokakta çalışan çocuklar oluşturmaktadır. Diyarbakır Kentinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi; çocuklara yönelik bir rehabilitasyon ve eğitim-destek merkezinin kurulmasını, merkez uzmanlarının eğitimini, ilgili kamu ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katıldığı bir eylem komitesinin kurulmasını,

çocuklara yönelik eğitim programlarını içermektedir. Proje çerçevesinde 15 Şubat 1999 yılında "75.Yıl Çocuk ve Gençlik Merkezi" açılmıştır (Gap, 05.05.2013).

Diyarbakır ili kent merkezinde risk altındaki çocuklar, sokakta çalışan çocuklar ve ailelerine yönelik yürütülen projede; sokaklarda çalışan çocukların ve ailelerin yaşamlarının iyileştirilmesi ve bu alanda yerel girişimleri güçlendirme yoluyla, çocuk işçiliğinin kademeli biçimde ortadan kaldırılması amaçlanmıştır (Gap, 06.05.2013).

Sokaklarda çalışan çocuklara eğitim alternatifleri sunulması ve uygulanacak programla; i) çalışan ve hiç okula gitmeyen çocuklar, ii) okula bir süre devam edip, bırakmış çalışan çocuklar; iii) okulu terketmesi muhtemel olanlar; iv) okula yeni başlayanlar olarak ele alınan dört ana grupta toplanan çocukların eğitim gereksinimlerini karşılamak üzere mekanizmalar geliştirilmesi ve bu çocuklara eğitim desteği sağlamak üzere bir "öğrenme merkezi" kurulması projenin hedeflerindedir. Çocukların ailelerinin Merkez'de yapılacak program ve etkinliklere katılmaları, proje kapsamında ailelerin önleyici ve rehabilitasyon sağlayıcı çalışmaları öngörülmüştür. Ailede çocukların çalışma zorunluluğunu azaltacak biçimde, aile gelirini yükseltecek küçük ölçekli iş ve gelir olanaklarının yaratılması yoluyla annelerin Merkez'de beceri (el sanatları, örgü, dikiş vb.) eğitimine almaları hedefler arasında sayılmıştır (Gap, 06.05.2013).

Proje, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın koordinasyonunda Diyarbakır Valiliği, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) işbirliği ve uluslararası bir sivil toplum örgütü olan Joint Distribution Committee (JDC)'nin teknik ve finansal katkısı ile başlatılmıştır. Proje, GAP İdaresi ve UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) işbirliği ile yürütülmekte olan "GAP Bölgesel Entegre Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Azaltılması Programı" ikinci aşaması çerçevesinde "Gaziantep, Batman ve Şanlıurfa İllerinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu" kapsamında başlatılarak sürdürülmüştür (Gap, 05.05.2013).

Diyarbakır ili kent merkezinde uygulanan projenin kazanımlarına bakıldığında; 636 çocuğun Merkez'e kayıt yaptırdığı ve 1.316 çocuğun Merkez hizmetlerinden yararlandığı, 3.246 çocuğa sokakta hizmet verildiği, 368 çocuğun ilköğretim okuluna

yerleştirildiği, 850 çocuğun Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına (YİBO) yerleştirildiği, sokağa düşme tehlikesi olan 700 çocuğun "Yaz Eğitim Programı"ndan yararlandırılmıştır. Bunun yanında, bilgisayar eğitimi, resim, müzik ve el sanatları kursları, mesleki eğitim kursu, destekleme eğitim kursları, danışmanlık hizmetleri verilmiştir. Sağlık taraması, nakdi yardımların yanı sıra ebeveynlere yönelik "biçki-dikiş" kursu ile Kendi İşini Kur" eğitimi verilmiştir. GAP İdaresi 2003 yılı Mayıs ayında projeden çekilmiş olup, uygulamalar Diyarbakır Valiliği ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nce yürütülmeye devam etmiştir (Gap, 05.05.2013).

2.2.3.İstanbul İlinde Sokakta Yaşayan Ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi

İstanbul Valiliğinin, sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklar projesine yasal bir zemin oluşturmak amacıyla 5442 Sayılı İl İdaresi Kanunu'nun 11/c Maddesine istinaden, 19.08.2000 tarih ve 24145 sayılı Resmi Gazete de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe giren "Sokakta Yaşayan veya Sokakta Çalıştırılan Çocukların Korunması Suretiyle Kamu Esenliğinin Sağlanması İle İlgili Güvenlik Kararı" bu alanda yapılan önemli bir uygulamadır(İstanbul Valiliği, 03.03.2013).

Bu projede; umuma mahsus yerleri barınak olarak kullanan 18 yaşın altındaki çocukların bu mekanlardan kurtarılması, eğitime dahil edilmeleri, kimyevi ve uyuşturucu özelliği olan maddelerin amacı dışında satışı ve kullanılmaması, reşit olmayan küçüklerden herhangi bir eşya, mal (kağıt mendil, çiçek vb.) veya hizmet satın alınmaması gibi hususların takip ve denetlenmesinin Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nün görev ve sorumluluğunda Mahalli İdareler, Emniyet, Jandarma, Sağlık Müdürlüğü vb. ve gönüllü kuruluş çalışanlarınca sağlanması gerektiği Güvenlik Kararında belirtilmiştir. İstanbul' da sokaklarda yaşayan/çalışan çocuklarının ve madde bağımlısı çocuklarının tespitinin, çocukların bakımı ve tedavisinin yapılmasını sağlayan bir projedir (İstanbul Valiliği, 03.03.2013).

2.2.4.İstanbul Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sokak Çocukları Meslek Edindirme Merkezi (İSMEM) 2003 yılı başında, Büyükşehir Belediyesi tarafından sokak çocuklarına hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. İSMEM kendi içinde biri İlk Değerlendirme Bölümü (Aday),

diğeri Merkez Bölümü olmak üzere iki bölüm halinde hizmet vermektedir. Bu kurumun amacı kısa vadede sokakta yaşayan ve/veya sokakta yaşama riski altında bulunan; madde kullanmayan, kullanmayı bırakmış ya da bırakma kararında olan; 16 – 20 yaş grubundaki genç erkeklere meslek edindirerek onların topluma katkısı olan üretici bireyler haline gelmelerine yardımcı olmaktır(Çetin, 2006; 30).

İSMEM’de, öğrencilerin kabiliyetlerine uygun mesleki eğitimi verilmesi, yarım kalan eğitimlerine devam etmeleri, sokak kültüründen uzaklaşmalarının sağlanması, aileleri ile ilişkilerinde iyileştirme sağlanması, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerle öğrencilerin sosyalleşmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Tavukçu, 2006;30).

2.3.Çocuk Hakları İle İlgili Hukuki Düzenlemeler

Çocuk hakları olgusu ve çocukların korunmasına ilişkin Uluslararası Sözleşmeler, Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Türk Medeni Kanunu düzenlemelerine değinilecektir.

2.3.1.Ülkemizce Onaylanan Uluslararası Sözleşmeler

Çocukların haklarını savunmaya yönelik dünya toplumlarının tarih boyunca atmış oldukları önemli adımlardan bazıları; 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi, 20 Kasım 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulu'nca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve 200'e yakın ülkenin 20 Kasım 1989'da imzaladığı Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir (UNICEF, 23.04.2013).

20 Kasım 1959 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi 2.ilkede; “Çocuklar özel olarak korunmalı, yasa ve gerekli kurumların yardımı ile fiziksel, zihinsel, ahlaki, ruhsal ve toplumsal olarak sağlıklı normal koşullar altında özgür ve onurunun zedelenmeyecek şekilde yetişmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla çıkarılacak yasalarda çocuğun en yüksek çıkarları gözetilmelidir” denilmektedir. Bu bağlamda çocuklar; fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal, eğitim ve ahlaki gelişim süreçlerinde korunmalıdır. BM Genel Kurulunda 20 Kasım 1989 tarihinde üye devletlerin imzası ile Çocuk Hakları Sözleşmesi kabul edilmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi tarihte en geniş kabul gören insan hakları belgesidir. İlk kez 1989 yılında onaylanan sözleşme, ikisi hariç 191 ülkenin onayı anlamına gelmektedir (UNICEF, 23.12.2012). Türkiye Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 17-29-30 maddelerine ihtirazi kayıtla 9 Aralık 1994 tarihinde onaylamış (Resmi Gazete, 1995;3) ve iç hukuk kuralı olarak kabul etmiştir. Sözleşmenin Türkiye’de uygulanması ile sorumlu “Koordinatör Kuruluş” olarak ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) görevlendirilmiştir. Koordinatör kuruluş olarak SHÇEK’e konuyla ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak, sektörler arasında koordinasyon ve işbirliğini sağlamak, ülke raporlarını hazırlama görevleri verilmiştir (TBMM,2005;37). Bu sözleşmede; eşitlik hakkı, yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı, katılma hakkı ve çocuğun yüksek yararının sağlanmasına özen gösterilmesi açıkça belirtilmiştir. Çocuğun çalışma yaşı, Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından en az 15 yaşında olması kabul etmiştir. Dünyada hemen hemen her ülkede de çalışma yaşı 15 olarak kabul edilmektedir. 15 yaşın altındakiler çocuk, 15-18 yaşını tamamlamamış olanlar genç kişi tanımlanmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi üzerinde uluslararası planda mutabakata varılmış, üzerinde pazarlık yapılması mümkün olmayan standartlar ve yükümlülükleri içermektedir. Belge, nerede doğduklarına, kim olduklarına; cinsiyetlerine, dinlerine ya da sosyal kökenlerine bakılmaksızın bütün çocukların haklarını tanımlamaktadır. Bu Sözleşme ile çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılma hakları güvence altına alınmaktadır. 0-18 yaşları arasındakiler çocuk sayılmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesinde özetlenen hakların nerede olurlarsa olsunlar bütün çocuklar için geçerli olduğu, çocuklarla ilgili bütün konularda çocuğun yüksek yararının gözetilmesini, Devletlerin çocukların haklarına eksiksiz biçimde saygı gösterilmesini sağlayacak önlemleri almakla yükümlü oldukları belirtilmiştir (UNICEF, 23.12.2012).

Birleşmiş Milletler üye ülkelerin uyması gereken; Çocuk Suçluluğunun Önlenmesi, Çocuk Ceza Adalet Sisteminin Uygulanması, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunması kurallarının yanında Sözleşmeye Ek Protokollerde getirmiştir. 8 Eylül 2000 tarihinde New York’ta imzalanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol Türkiye

tarafından 9 Mayıs 2002 tarihinde 4755 sayılı kanunla yürürlüğe girmiştir. Protokole göre; taraf olan devletler çocuk satışı, çocuk fahişeliğini ve çocuk pornografisini yasaklamayı kabul etmektedir. 2000 yılında getirilen Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol, 2005 yılında getirilen Suç Mağduru ve Tanığı Olan Çocukları İlgilendiren Konularda Adalete İlişkin Rehber İlkeler Ek protokollerdendir.

“Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi”, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1966 yılında kabul edilmiş ve 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. 1996 yılı Eylül ayı itibari ile Türkiye dâhil 135 devlet tarafından onaylanmıştır. Sözleşmenin 8. maddesi hiç kimsenin esaret ya da kölelik altında tutulamayacağını, hiç kimseden zorla çalışma talep edilemeyeceğini belirtmektedir (Acar’dan akt. TBMM,2005;37).

Avrupa Konseyi, “Avrupa Sosyal Şartı”nı 26 Şubat 1965 tarihinde yürürlüğe koymuştur. Türkiye bu sosyal şartın bazı maddelerini dışlayarak imzalamıştır. 14 Ekim 1989 tarih ve 20312 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren sözleşmenin 1. ve 2. bölümünde çalışan çocuklara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. “Avrupa Sosyal Şartı” İnsan Hakları Bildirgesi kadar yaptırım gücüne sahip organları öngörmemiştir. Ülkeler sosyal konularda yapabildiklerini içeren bir rapor sunmakta ve gereken katkılar diğer üye ülkeler tarafından yapılmaktadır (Acar’dan akt. TBMM, 2005;37).

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi 25 Ocak 1996 tarihinde Strasburg’da imzalanmış ve 1 Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşmeyi 9 Haziran 1999 tarihinde imzalamış ve 18 Ocak 2001 tarihinde onaylamıştır. Sözleşmenin amacı, çocukları doğrudan veya diğer kişi ve kuruluşlar vasıtasıyla bilgilendirerek ve kendilerini ilgilendiren adli bir makam önünde görülen davaya katılmasına izin vererek, çocukların yüksek menfaatleri için, haklarının iyileştirilmesi, usule müteallik haklar tanınması ve bu hakların kullanılmasının kolaylaştırılması konularında hükümler yer almaktadır. Adli merci önündeki çocukları ilgilendiren davalar, özellikle çocukların ikamet ve çocuklarla şahsî ilişki kurulması gibi velayet sorumluluklarına ilişkin davalar olarak belirtilmiştir (Kamudenetçiliği;18.05.213).

Türkiye üye olduğu 1932 yılından bu yana 56 adet ILO sözleşmesini onaylamıştır. ILO'nun temel ve en önemli fonksiyonlarından biri, Uluslararası Çalışma Konferansı'nın uluslararası standartları belirleyen Sözleşme ve Tavsiye Kararlarının üçlü yapı (işçi-işveren-hükümet) tarafından kabul edilmesidir. Bu Sözleşmeler, üye ülkelerin yasama organlarındaki onaylarıyla birlikte, öngördükleri koşullarının uygulanması konusunda bağlayıcı hükümler içermektedirler. Tavsiye kararları ise, politika geliştirme, yasama ve uygulama konularında rehberlik görevi görmektedir. Türkiye'nin çocuk işçiliği konusunda imzaladığı sözleşmeler; Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacaklarda Asgari Yaşın Tespitine Dair Sözleşme, Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında Sözleşme, Sanayi İşyerlerine Alınacak Çocukların Asgari Yaş Sınırını Belirleyen Sözleşme, Çocukların ve Gençlerin İşe Elverişlilikleri Yönünden Sağlık Muayenesine Tabi Tutulmaları Hakkındaki Sözleşme, Yeraltı Madenlerinde İşe Alınmada Asgari Yaş Hakkındaki Sözleşme, İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme, Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi'dir (ILO, 21.03.2013).

2.3.2.Çocuk Koruma Kanunu

2005 yılında kabul edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usûl ve esasları, Cumhuriyet Savcılıkları ve kollukta çocuk birimlerinin kurulması, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkileri, mahkemelerde sosyal çalışma görevlilerinin çocuklar hakkında sosyal inceleme yapmasına ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Kanun, daha ergin yaşta olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak tanımlamış ve çocuk haklarının korunması amacıyla çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında koruyucu ve destekleyici tedbirleri alınmasını öngörmüştür.

Kanunun içeriği incelendiğinde çocukları koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuklara özgü güvenlik tedbiri alınması konuları ceza soruşturma ve kovuşturmasına ilişkin bölümden daha dar kapsamda ele alındığı görülmektedir.

2.3.3. Sosyal Hizmetler Kanunu

24.05.1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 03/06/2011 tarihli ve 633 sayılı KHK'nin 35 inci maddesiyle isim değişikliğine gidilerek Sosyal Hizmetler Kanunu olmuştur. Bu Kanunun amacı; korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, özürü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumluluklar ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir. Bu Kanun, Sosyal hizmetlerle ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişileri ve özel hukuk tüzelkişilerini, sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında çalışan personeli, sosyal hizmetlerden faydalananları ve faydalanacak durumda olanları kapsamaktadır.

2828 sayılı Kanununun 3.maddesinde “Korunmaya Muhtaç Çocuklar” ; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup, ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk olarak tanımlanmıştır.

Kanunda korunmaya muhtaç çocukların ihtiyaçlarına yönelik olarak Çocuk ve Gençlik Merkezleri, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi, Yetiştirme Yurtları, çocuk yuvaları ve evleri, suça yönelen çocuklara yönelik Koruma Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi kurulmasını öngörmüştür.

Kanunun 21. ve 22. Maddelerinde; Kurumun, korunmaya, bakıma, yardıma muhtaç aile, çocuk, özürü ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere muhtaç diğer kişileri tespit ve incelemekle görevli olduğu, korunmaya muhtaç çocukların reşit oluncaya kadar sosyal hizmet kuruluşlarında bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek sahibi edilmeleri hususundaki gerekli tedbir kararının yetkili ve görevli mahkemece alınması gerektiği, haklarında derhal korunma tedbiri alınmasında zorunluluk görülen çocuklar, mahkeme kararı alınuncaya kadar bu Kanuna göre kurulmuş kuruluşlarda veya aile yanında mahalli mülki amirin onayı alınmak suretiyle bakım altına alınacağı düzenlenmiştir.

2.3.4.Türk Ceza Kanunu

26/9/2004 tarihinde kabul edilerek 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu çocuk deyiminden onsekiz yaşını doldurmayan kişi olarak tanımlamakta, onsekiz yaşını doldurmuş olup da yirmibir yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlerde çocuk kapsamında değerlendirilmektedir. Fiili işlediği sırada oniki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu olmadığı, ceza kovuşturması yapılamayacağı, ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabileceği belirtilmiştir.

5237 sayılı Kanun'da çocukların fiziksel, duygusal istismar karşısında korunmaları ve istismar edenin cezalandırılmasına ilişkin eziyet başlıklı 96. Maddesinde düzenlenmiştir. Çocukların cinsel istismarı 103.maddesinde düzenlenmiştir. Kanunun 104. maddesinde cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi hakkında cezai müeyyide şikayete bağlı suç olarak düzenlenmiştir. Kötü muamele başlığı altında düzenlenen 232. maddesinde, aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı, idaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verileceğine hükmedilmiştir. Aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali başlıklı 233. Maddesinde, aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikayet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı, velayet hakları kaldırılmış olsa da, itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir.

2.3.5.Türk Medeni Kanunu

22.11.2001 tarihinde kabul edilen 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu içerisinde Aile Hukuku'na da yer verilmiştir. Anılan Kanun'da ailenin huzur ve bütünlüğünün korunması, çocukların bakım, eğitim ve gözetiminin yapılması, aile bireylerinin birbirlerine saygı ve anlayış göstermesi, aile onurunu gözetmeleri gerektiği, çocuklar ile

ilişkide kişisel ilişkilerin korunmasına ilişkin maddeler yer almaktadır. Kanunun 328.maddesinde, ana ve babanın bakım borcu çocuğun ergin olmasına ve eğitimi devam eden ergin çocukların eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlü oldukları belirtilmektedir. Kanunun 346.maddesinde çocuğun menfaati ve gelişmesinin tehlikeye düşmesi halinde ailece çare bulunamadığı takdirde hâkim çocuğun korunmasına yönelik uygun önlemleri almalıdır. 347.maddesinde ise çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede veya çocuk manen terk edilmiş hâlde kalırsa hâkim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebileceği düzenlenmiştir.

Ülkemizde çocukların korunmasına yönelik yasalar çerçevesinde gerekli önemin verilerek önlemlerin alındığı, yasaların ön gördüğü özel politikalar ve hizmetlerin yeterince sağlanamadığından mevcut düzenlemelerin ihtiyaca cevap vermediği görülmektedir (Atauz, 1994;8).

2.4.Sokak Çocuklarıyla İlgili Kurum ve Kuruluşlar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlükleri / İlçe Çocuk Büro Amirlikleri, Jandarma Komutanlığı Çocuk Suçlarını Önleme Merkezleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları, UNICEF ve ILO ülkemizde doğrudan veya dolaylı olarak sokak çocukları çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlardır.

2.4.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Ülkemizde çocukların korunması, kurumsal olarak 6 Mart 1917 tarihinde İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmasıyla başlamış ve akabinde 6 Haziran 1921 yılında Ankara'da Himaye-i Etfal Cemiyeti adı altında ulusal bir yapıya bürünmüştür. 24 Mayıs 1983 tarihinde 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile devam eden faaliyetler, 06/04/2011 tarihli 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmasıyla bu çatı altında sürdürülmektedir. Bakanlık Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü; çocuklara yönelik, koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerinin yürütülmesi ve koordinasyonu ile görevlendirilmiştir.

Tablo 1: Kuruluşlarda Mevcut Durum Bilgisi (2012- Aralık)

YIL: 2012 AY: 12 KURULUŞLARDA MEVCUT DURUM BİLGİSİ	SAYI	KAPASİTE	Kayıtlı Kişi Sayısı	Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	Yıl İçinde Hizmetler Yararlına Kişi Sayısı (Gündüzlü)
Aileye Döndürülen Çocuk	8861	0	0	0	0
Koruma Altına Alınmadan Aile Yanında Desteklenen Çocuk	33344	0	0	0	0
Koruyucu Aile Sayısı	1350	0	0	0	0
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk	1492	0	0	0	0
Ara Toplam:	45047	0	0	0	0
Çocuk Evi (0-18)	649	3814	0	3581	0
Çocuk Yuvası ve Kız Yetiştirme Yurdu (0-18)	14	1636	1968	1269	0
Çocuk Yuvası(0-12)	46	3579	4408	2665	0
Erkek Yetiştirme Yurtları (13-18)	48	3203	3996	2350	0
Kız Yetiştirme Yurtları (13-18)	17	998	1099	606	0
Sevgi Evi (0-18)	45	4019	5112	3301	0
Ara Toplam:	819	17249	16583	13772	0
Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri	1699	5894	52073	0	52073
Ücretsiz Kreş ve Bakımevlerinden Yararlanan Çocuk	0	0	1147	0	1147
Ara Toplam:	1699	105894	53220	0	53220
Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Mrk.	34	832	1003	528	0
ÇOGEM Gündüzlü	29	0	8226	8226	8226
ÇOGEM Yatılı	7	233	918	918	918
ÇOGEM Yatılı – Gündüzlü	3	46	1069	1069	1069
Koruyucu Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Mrk.	10	334	480	150	0
Ara Toplam:	83	1445	11696	10891	10213
Genel Toplam :	47648	124588	81499	24663	63433

Kaynak:<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/mce/istatistikler/2012/aralik.pdf>, 02.02.2013

Tablo 2:Kuruluşlarda Mevcut Durum Bilgisi(2012-Ocak)

YIL: 2012 AY: 1					
KURULUŞLARDA MEVCUT DURUM BİLGİSİ	SAYI	KAPASİTE	Kayıtlı Kişi Sayısı	Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	Yıl İçinde Hizmet Yararlan Kişi Say. (Gündüz.)
Genel Toplam	40378	113467	72410	13695	53368

Kaynak: <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/mce/istatistikler/2012/ocak.pdf>, 04.01.2013

Tablo 1' e bakıldığında; koruyucu aile sayısı 1350 olup, bu aileler yanında 1492 çocuk kalmaktadır. Çocuk evleri, yuvaları ve yurtlarında 17249 çocuk kapasitesi bulunmasına karşın 13772 çocuğa fiilen bakılmaktadır. Bu da kapasite ile aynı sayıda çocuğa fiilen bakılmadığı ve kapasitenin yeterli olduğu sonucuna varılmaktadır. ÇOGEM'lerde ise kapasite kadar fiilen bakılan çocuk bulunmaktadır. Tablo 2'de ise Ocak 2012 genel toplam sayıları verilmiştir. Genel toplam kapasitesi 113467 olup, Kayıtlı kişi sayısı 72410, fiilen bakılmakta olan kişi sayısı 13695'dir. Her iki tablo sayılarına bakıldığında; kapasitenin 11121 arttığı, kayıtlı kişi sayısının 9089 arttığı, fiilen bakılan kişi sayısının 10968 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Kapasite artırıldığında fiilen bakılan çocuk sayısının artabileceği izlenimi vermektedir.

30.9.2001 tarihli Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği ile kurulan Çocuk ve Gençlik Merkezlerinde, 7-18 yaşları arasındaki çocuklara verilen her türlü hizmetten kendi istekleri ile yararlanmalarını ve ayrılmalarını sağlayan açık kapı sistemi ile hizmet verilmekte, merkezlerde kalıp kalmama kararı çocuğun kendisine bırakılmaktadır. Bu Merkez ilgili yönetmelikte; eşler arası anlaşmazlık, ihmal, hastalık, kötü alışkanlık, yoksulluk, terk ve benzeri nedenlerle sokağa düşerek sosyal tehlike ile karşı karşıya kalan veya sokakta çalıştırılan çocuk ve gençlerin geçici süre ile rehabilitasyonlarını ve topluma yeniden kazandırılmalarını sağlamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmıştır.

Çocuk ve Gençlik Merkezleri aracılığı ile sokakta yaşayan/çalıştırılan, madde kullanan çocukların sokaktan çekilerek örgün veya mesleki eğitime yönlendirilmeleri, madde

bağımlılığı tedavilerinin yapılması, barınma, beslenme, giyim, sağlık, eğitim vb. tüm ihtiyaçlarının karşılanması, toplumla yeniden bütünleştirilmesi sağlanmaktadır. Ayrıca risk altında bulunan çocuklar için önleyici müdahalelerde bulunarak çocukların sokakta çalıştırılmasını/yaşamalarını önleyici tedbirleri de kapsamaktadır. Sokakta çalışan çocuk yerine sokakta çalıştırılan çocuk tabiri yönetmelikte belirtilmiştir. Merkezlerde sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk gelişimci, hemşire, branş öğretmeni ile genel idare, yardımcı ve teknik hizmetler sınıfından gerekli görülen diğer personel, tam ya da yarı zamanlı olarak görevlendirilmektedir.

2.4.2.Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının görev tanımı içinde sokakta çalışan çocuklara yönelik özel olarak hizmet sunumu yer almamaktadır. Ancak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından çalışan çocuklara yönelik yapılan çalışmalar sırasında sokakta çalışan çocuklarla da karşılaşılmaktadır. Sokakta çalışan bu çocukların ailelerine mesleki eğitim verilerek iş bulmaları ya da iş bulma olanaklarını oluşturarak çocukların çalışmalarının önlenmesi sağlanmaktadır. Bu çalışmalar sırasında saptanan çocuklar ise eğitime yönlendirilmektedir. Ancak, bu çalışmalar genellikle projeler kapsamında yürütülmektedir (TBMM, 2010; 479).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nca 2011 yılında "Çalışma Yaşamında Risk Grupları-Mesleki Beceri Kazandırma Projesi" Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından İŞ-KUR, MEB, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Uluslararası Kuruluşlar ile işbirliği içinde yürütülmektedir. Proje kapsamında; Ankara'da "Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi"nden çocukların aile bireyelerine (anne ve ablalarına) "hasta ve yaşlı refakatçisi" konusunda mesleki beceri kazandırma kursu başlatılmıştır. Kurs ile hem kadınların istihdama katılımları, hem de sokakta çalışan çocukların sokaktan çekilerek eğitime devamlarını sağlamak amaçlanmıştır. Hedef gruptan seçilen 48 kadın eğitimlerini sürdürmektedir. 2010-2013 yılları arasında Çalışma Genel Müdürlüğü tarafından "Türkiye'de Çalışma Hayatının İyileştirilmesi Projesi" kapsamında, çalışma yaşamında dezavantajlı gruplar, çalışan çocuklar ve ailelerinin faydalanması amaçlanmıştır (ÇSGB, 24.03.2013).

2.4.3. İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 17-29-30. maddelerine ülkemizde çekince konularak 9 Aralık 1994 tarihinde kabul edilmiş ve 4058 sayılı uygun bulma yasası ile de iç hukuk mevzuatı haline gelmiştir. Başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere yürürlükteki mevzuat esas alınarak Emniyet Teşkilatının çocuklara yönelik hizmetlerinin iyileştirilmesi amacıyla 04/12/1995 tarihli "İl Emniyet Müdürlükleri Küçükleri Koruma Şube Müdürlüğü Görev ve Çalışma Yönetmeliği" ile Küçükleri Koruma Birimleri kurulmuştur. Bu birimler, 13.04.2001 tarihinde yürürlüğe giren Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube/Çocuk Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ile Çocuk Şube Müdürlükleri kurulana kadar faaliyetlerine devam etmişlerdir.

Çocuk Birimleri korunmaya muhtaç olan, ihmal ve istismara maruz kalan, bulunan, evden veya kurumdan kaçan, mülteci, refakatsiz, sokakta yaşayan, sokakta çalıştırılan, oturduğu yeri haber vermekten aciz, hakkında koruma, ıslah ve/veya tedavi tedbiri alınan, suça maruz kalan, suç işlediği şüphesi altında bulunan, kimliği tespit edilemeyen çocuklara yönelik olarak polis tarafından yürütülecek hizmetler düzenlenmiştir.

İdari ve adli görevleri bulunan çocuk birimlerinde, "çocuk polisi" hizmetiçi eğitimini alan sivil kıyafetli polisler görevlendirilmektedir. Hizmette verimin artırılması için çocuk biriminde oryantasyon eğitimini almış olmak kaydıyla "sosyal çalışmacı" kadrosu bulunmaktadır. Çocuk Şube Müdürlüklerinde sosyal çalışmacı kadrosu bulunmasına rağmen birçok ilde sosyal çalışmacı bulunmamaktadır. Diğer illerde bu ihtiyaç Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'nün psikolog ve sosyal çalışmacı personeli, okullarda görevli Rehberlik Öğretmenleri desteğiyle giderilmeye çalışılmaktadır. Cumhuriyet Savcılığı talimatı doğrultusunda 12 yaşını doldurmuş ve 18 yaşını doldurmamış suça sürüklenen çocukların adliyeye ilişkin işlemleri yürütülürken, 12 yaşını doldurmamış çocuklarla ilgili adli bir işlem yapılmamaktadır. Bunun yanında; korunmaya ve yardıma muhtaç, mağdur, kaybolan ve bulunan çocuklarla ilgili işlemler yürütmek, çocuğa karşı ve çocuk tarafından suç işlenmesini önleyici çalışmalar yapmak, suç mağduru, korunmaya ve yardıma muhtaç çocukların haklarında yetkili idari veya adli makamlarca verilen kararın niteliğine göre ilgili kuruluşa veya kanuni mümessiline teslim edilmesi görevleri arasındadır.

2.4.4. Jandarma Komutanlığı Çocuk Suçlarını Önleme Merkezi

2803 sayılı Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinin 45 ve 63. maddeleri, korunmaya muhtaç çocuklarla yardım gereken küçüklere yardım etmesi konusunda önleyici kolluk görevi vermektedir. Jandarma Genel Komutanlığı tarafından kendi sorumluluk alanında; korunmaya ve yardıma muhtaç, mağdur, kaybolan, evden veya kurumdan kaçan, ihmal ve istismara maruz kalmış, mülteci, refakatsiz, kimliği tespit edilemeyen, bulunan, kimsesiz, sokakta yaşayan veya çalıştırılan, okul çağında olup da okula gönderilemeyen çocuklarla ilgili işlemleri yürütmek, çocuğa karşı ve çocuk tarafından suç önleyici çalışmalarda bulunmak, suç işlemiş veya suça yönelmiş çocukları suça iten etkenleri araştırmak amacıyla sırasıyla 23.10.2001 tarihinde İstanbul Bahçeşehir’de, 12 Aralık 2002 tarihinde Ankara’da, 16 Nisan 2003 tarihinde İzmir İlinde Jandarma Çocuk Suçlarını Önleme ve Müdahale Merkezini kurmuştur. Zaman içerisinde diğer il ve ilçelerde bu merkezler oluşturularak faaliyete geçirilmiştir.

2.4.5. Milli Eğitim Bakanlığı

Ülkemizde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olan Milli Eğitim Bakanlığı, IPEC Türkiye temsilciliği ile çocuk işçiliğinde eğitim boyutu ile ilgili olarak çok uzun süreli bir işbirliği ve ortaklık yürütmüştür. Milli Eğitim Bakanlığı okullaşma ve devamlılık oranlarını artırmaya yönelik önemli çabaların yanı sıra eğitim stratejisi içinde çocuk işçiliği ile mücadeleyi hedeflemiş, çocukların iş yaşamından çekilmesi, okula yönlendirilmesi ve okul bitene kadar izlenmesine yönelik pek çok program yürütmüştür (ILO,2009;11). Çalıştırılan çocuklara yönelik ortaklaşa yürütülen projeler; “İstanbul Çıraklık Eğitim Merkezindeki Öğretmenlerin Çalışan Çocuklar Konusunda Duyarlılıklarının Artırılması” projesi 1994 yılında başlamıştır. “Çıraklık Eğitim Merkezleri Müdürlerinin Çalışan Çocukların Duyarlılıklarının Artırılması” adlı proje ise 1996 yılında başlamıştır. “MEB Kurumsal Kapasitesinin Çalışan Çocukların Eğitime Kazandırılması, Devamlılığı ve Eğitim Başarılarının Artırılması Konusunda Güçlendirilmesi” adlı proje ise 1999 yılında başlamıştır. Bu çalışmalarla çocuk işçiliği hakkında danışmanlık hizmetleri ve kamuoyu oluşturma hedeflenmiştir (ÇSGB’den akt. Orhan, 2003; 125).

2.4.6. Yerel Yönetimler

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda belirtilen Büyükşehir ve İlçe Belediyelerinin görev ve sorumlulukları içerisinde; gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak yer almıştır.

2005 yılında çıkarılan 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda Belediyenin görev ve sorumlulukları içerisinde; Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorunda olduğu, diğer belediyelerin de çocuk konukevleri açabileceği ve çocuklara, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulanabileceği belirtilmiştir.

Belediyelerin kurdukları Çocuk ve Gençlik Merkezleri ile çocukların; temel gereksinimlerinin karşılanması, çocuk gelişimi ve kişisel gelişim eğitimleri, kültürel ve sanatsal faaliyetler, kurslar, okuma etkinlikleri ve gezilerden oluşan programlar, ufuk kazandırmaya yönelik etkinlikler, çeşitli aktiviteler için de yer alarak sosyal beceriler kazanmaları amaçlanmıştır. Bu merkezlerde genelde sosyal aktiviteler yapılmaktadır.

Ülkemizde pek çok belediyenin sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik hizmetleri bulunmaktadır. Bu bağlamda; Ankara Büyükşehir Belediyesi ile ILO / IPEC arasında 04. 12. 1992 tarihinde imzalanan protokolle başlatılan ve 1997 yılına kadar sürdürülen Ankara sokaklarında çalışan çocuklar pilot projesi ile 1996 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu "sokak çocuklarının korunması ve topluma kazandırılması projesi" sokak çocuklarına yönelik belediyelerin yapmış olduğu ilklerdendir.

2.4.7. Bursa Valiliği Çocuk Hizmetleri Koordinasyon Merkezi

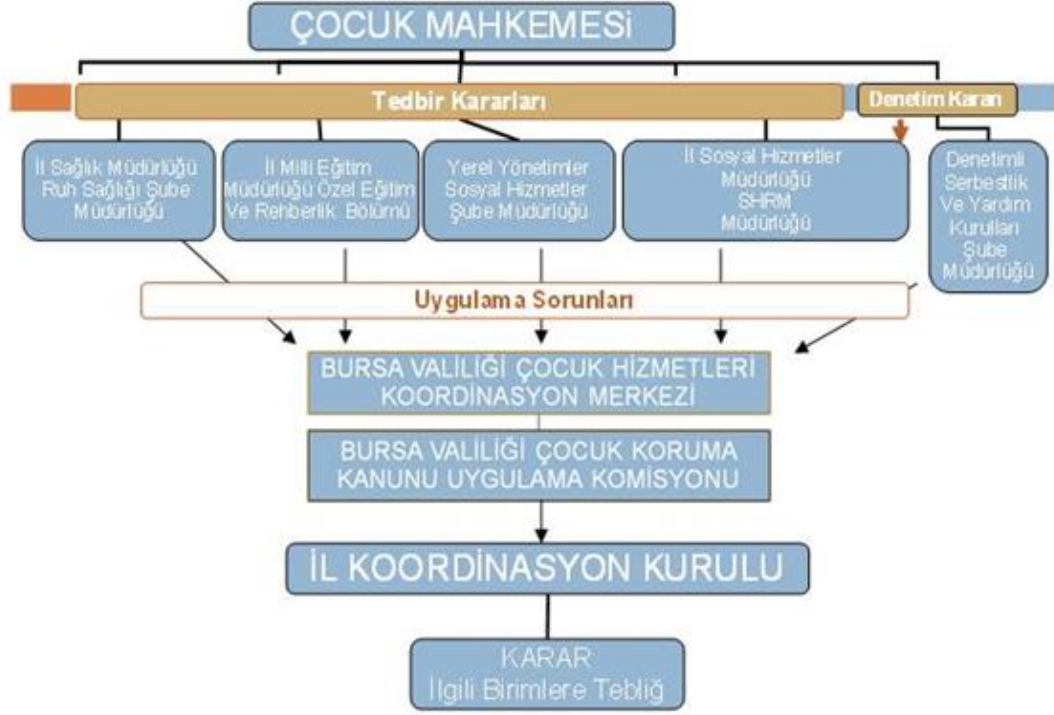
2005 yılında yürürlüğe giren 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na dayalı olarak çıkartılan, 24.12.2006 tarih ve 26386 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik"'in 20.maddesi, kanunun

uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözümlenmesini sağlamak üzere İl Koordinasyonlarının yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak Türkiye genelinde yapılan koordinasyonların istenilen düzeyde olmaması nedeniyle UNICEF 'in teknik desteğinde Avrupa Birliği projesi olarak hazırlanan “Önce Çocuklar – Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi” projesi kapsamında ilk uygulama, pilot il olarak seçilen Bursa’da 02.06.2010 tarihinde başlatılmıştır (ÇHKM., 20.03.2013). Çocuk koruma hizmetlerinde kaynakların daha güçlü kullanılabilmesi ve işleyişte karşılaşılan güçlüklerin daha kolay aşılabilmesi amacıyla ve kurumlar arası denklik nedeniyle bu merkezin Valilik bünyesinde kurulması uygun görülmüş ve Bursa Valiliği bünyesinde “Çocuk Hizmetleri Koordinasyon Merkezi” kurulmuştur.

Koordinasyon Merkezinin çalışmaları ilgili Vali Yardımcısına bağlı olarak bir koordinatör yönetiminde sürdürülmektedir. 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanununun etkin ve verimli şekilde uygulanması sağlamak üzere Merkezin çalışmalarında görev almak ve karşılaşılan sorunları imkânlar ölçüsünde kurumlar arası işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çözmek, çözülemediği takdirde çözüme yönelik kararlar alınması için İl Koordinasyon Toplantısına sunmak ve İl Koordinasyon Toplantısında alınan kararları ilgili kurumlarda uygulamak veya uygulanmasını sağlamak üzere ilgili kurumlardan bildirilen ve en az şube müdürü düzeyinde temsilcilerden oluşan “Çocuk Koruma Kanunu Uygulama Komisyonu” bulunmaktadır. Komisyon, Vali Yardımcısının başkanlığında toplanmakta ve Merkez Koordinatörü' de komisyonun üyesi olarak çalışmaktadır. Komisyon üyelerinin kendi kurumlarındaki asli görevleri devam etmektedir.

İl Koordinasyon Kurulu çalışmalarını tamamlamak üzere Vali Yardımcısı, İl Sosyal Hizmetler, İl Milli Eğitim, İl Sağlık, Emniyet Çocuk Şube, Denetimli Serbestlik Şube Müdürlüğü, Belediye Başkanlığından şube müdürleri düzeyinde bir alt komisyon oluşturulmuştur. Komisyon çocuklarla ilgili yapılacak çalışmalar ve hakkında tedbir kararı verilen çocukların ihtiyaç analizlerini yaparak İl Koordinasyon Kurulunun bir alt çalışma grubu haline gelmiştir (Bursa Modeli, 20.03.2013).

Şekil 1: Tedbir Kararları Uygulama Süreci ve İş Akış Şeması

Kaynak : <http://www.bursa.adalet.gov.tr/dsm/cocukmgdurtoplanti.htm>, 20.03.2013

Birincil görevi Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu Ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik 'in 20. Maddesi kanunun uygulanmasında karşılaşılan sorunların çözümlenmesini sağlamak olsa da bunun yanı sıra; İl ve ilçe koordinasyonlarının güçlendirilmesi, İl Millî Eğitim Müdürlüğü Erken Uyarı Sistemi ve Ön değerlendirme ekibi çalışmaları, sağlık alanında yapılan çalışmalar, ASPİM denetim bürosu çalışmaları, planların geliştirilmesi ve ihtiyaç analizi çalışmaları, Çocuk Mahkemelerinin çalışmaları, kararların uygulanmasının takibi, İlgili kuruluşların yapılanması, görev, rol ve sorumlulukların tanımlanması, Bursa çocuk hizmetleri haritası, destek hizmetleri tespiti ve broşür hazırlanması, okullarda yapılan çalışmalar, destek mekanizmalarının tespiti, sosyal çalışma görevlileri ve mesleki eğitim kurslarının tespit edilerek mahkemelere bildirilmesi, projenin diğer illere tanıtılması (ÇHKM.,20.03.2013) gelmektedir. Pilot proje, Bursa'dan sonra İzmir, Mersin ve Samsun gibi illerde uygulanarak yaygınlaştırılmıştır.

2.4.8. Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’de; Çocuk Eğitim Rehabilitasyon ve Yardım Derneği, Etimesgut Fatma Üçer Hukuk ve Hayat Derneği, Mersin Eğitim Gönüllüleri Kültür ve Dayanışma Derneği, Mersin Eğitim Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Mutlu Çocuklar Derneği, Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği, Sokak Çocukları ve Kimsesizleri Koruma Derneği, Sokakta Yaşayan Çocuklar Derneği, Uçan Balon Çocuk ve Gençlik Derneği, Umut Çocukları Derneği, Uyuşturucu ile Mücadele Derneği, Güven Eğitim ve Sağlık Vakfı, Hayat Sağlık ve Sosyal Hizmetler Vakfı, İstanbul Çocukları Vakfı, Sıcak Yuva Vakfı, Türkiye Sokak Çocukları Vakfı sivil toplum kuruluşları olarak bu alanda çalışmalar yapmaktadır.

Adı geçen dernek ve vakıflardan, 14 Temmuz 1992 yılında “Barınacak Yeri Olmayan Çocuk ve Gençleri Koruma Derneği” bu alandaki ilk sivil toplum kuruluşudur ve en aktif olanlarındandır. Dernek, isim değişikliğine giderek 1993 yılında Sokak Çocukları Derneği adını,1996 yılında Türkiye Sokak Çocukları Vakfı ile birleşmesi sonrasında Dernek kurucuları vakıftan ayrılarak 1998 yılında Sokak Çocukları Gönüllüleri Derneğini kurmuşlar ve en son olarak ta 1999 yılında isim değişikliğine giderek Umut Çocukları Derneği ismini almıştır (Gardner, 13.04.2013). Türkiye Sokak Çocukları Vakfı’ da en aktif sivil toplum kuruluşlarındandır. Diğer dernek ve vakıflar bu sivil toplum kuruluşlarından sonra kurularak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bu Vakıf ve Derneklerin temel amacı; sokakta yaşamak ve çalışmak zorunda kalan çocukların ve gençlerin barınma, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılanarak risk altındaki çocuklara sahip çıkılması, ihtiyaçlar doğrultusunda projeler üretilmesi ve gerçekleştirilmesi, çocukları ailelerine ve topluma kazandırılmalarına yardımcı olmaktır.

2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile adı geçen sivil toplum kuruluşları arasında “Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Sunulan Hizmetlerde Sivil Toplum Kuruluşları İle İşbirliği ve Güç Birliği” protokolü yapılmıştır. Bu protokolün amacı, sokakta yaşayan/çalıştırılan, dilendirilen ve her türlü istismara açık olan çocukların, tedavi, rehabilitasyon ve eğitimlerinin sağlanarak topluma kazandırılmaları, ilgili tüm sektörlerle etkin işbirliği sağlanması, tüm sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerle işbirliği ve güç birliği yapılarak çalışmaların topluma mal edilmesidir.

2.4.9.Uluslararası Çalışma Örgütü – IPEC Programı

1919 yılında kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO, insan haklarının, sosyal adaletin ve çalışma haklarının iyileştirilmesi için çalışan bir Birleşmiş Milletler ihtisas kuruluşudur. Türkiye ILO'ya 1932 yılında üye olmuştur. ILO Ankara Ofisi ise 1976 yılında açılmıştır.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO); 1992-1993 yıllarından itibaren ise çocuk işçiliği konusunu, gözetilmesi gereken bir konu olarak belirlemiş ve "Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı"nı (International Programme on the Elimination of Child Labour- IPEC) başlatmıştır. IPEC programı 1992 yılında Brezilya, Hindistan, Endonezya, Kenya, Tayland ve Türkiye'de başlatılmıştır. Programa katılan ülkelerdeki çalışan çocukların korunması amacıyla gerçekleştirilen ulusal düzeydeki çalışmalar, kamu, gönüllü kuruluşlar ve ilgili kilit gruplar (işçi sendikaları, iş müfettişleri, işveren örgütleri, eğitimciler, basın, aileler, çocuklar ve diğerleri) tarafından yürütülmektedir. ILO/ IPEC'in uzun vadeli asıl hedefi, çocuk işçiliğine son verilmesi, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesidir. Türkiye' de 1992 yılından bugüne kadar IPEC çerçevesinde gerçekleştirilen sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik faaliyetler; Doğu Anadolu'daki göçmen çocuklar ve sokakta çalışan çocuklar için eğitim kursları düzenlenmesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi Sokakta Çalışan Çocuklar Merkezi kısa dönemli mesleki eğitim kursları düzenlenmesi, Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Birimi çocuklara daha iyi hizmet sunmak amacıyla kapasite geliştirmesi, Başbakanlık GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile ortaklaşa yürütülen Diyarbakır sokaklarında çalışan çocuklar merkezi projesi çerçevesinde çalışan çocukların sosyal ve psikolojik gelişimlerine destek sağlama ve aileler ve çeşitli kuruluşlar düzeyinde konuya ilişkin duyarlılık yaratma çalışmaları, TÜRK-İŞ, HAK-İŞ ve DİSK Konfederasyonlarıyla ortaklaşa yürütülen "Sokaktan Eğitime" projesi kapsamında 6 ilde toplam 1710 sokakta çalışan çocuk yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmesidir (İLO; 20.03.2013).

2.4.10. UNICEF

UNICEF, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çocuk haklarının korunması adına tanıtım ve savunma çalışmaları yapmak, çocukların temel gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olmak ve çocukların potansiyellerini eksiksiz biçimde gerçekleştirmek için fırsatlar yaratmak üzere görevlendirilmiş bir kuruluştur. Çocuk Hakları Sözleşmesi doğrultusunda faaliyet gösteren UNICEF çocuk haklarına kalıcı etik ilkeler olarak yerleşiklik kazandırmak, çocuklara yönelik davranışları uluslararası standartlara kavuşturmak için çaba göstermektedir. UNICEF ile Türkiye Hükümeti arasındaki ilk temel anlaşma 2 Şubat 1951 tarihinde imzalanmış, böylece UNICEF kuruluşundan dört yıl sonra Türkiye’de ülke ofisini açmıştır. Ortaklığın ilk yıllarında okullara süt dağıtılması ve süt üretim ve temininde sürdürülebilirliğin sağlanması çalışmalarında bulunulmuştur. Okuma fırsatını kaçırmış ergenler ve yetişkinler için esnek eğitim biçimlerinin avantajlarını vurgulayan UNICEF başlattığı projelerle kız çocukların eğitimi alanında belirli bir mesafe alınmasını sağlamıştır. 1989 tarihinde düzenlenen ‘Çocuklara Yönelik Politikalar Ulusal Kongresi’nde; ana çocuk sağlığı, aile içi ilişkiler, kız çocukların eğitimi, çocuklara hukuksal koruma sağlanması ve çocuk işçiliğine karşı mücadelenin, Türkiye’nin ele alması gereken öncelikli konular arasında olduğunu vurgulamıştır (UNICEF, 26.12.2012).

BÖLÜM III: SOKAKTA ÇALIŞTIRILAN ÇOCUKLARA YÖNELİK HİZMET MODELİ BURSA İLİ UYGULAMASI

3.1. Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Uygulamaları

1980’li yıllarda yaşanan büyük toplumsal dönüşümler sonucunda yüz yüze kalınan sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusuna, genel olarak toplumun hazırlıksız yakalandığı, soruna yönelik uygulama ve hizmet modellerinin yıllar içerisinde olgunlaştığı ve zamanla sorunun doğasına yanıt verebilecek çözüm modellerin ortaya çıktığı söylenebilir. Sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorunu karmaşık toplumsal süreçlerin sonucudur ve açıktır ki sokak ve çocuk ilişkisi, “bir bakıma ülkelerdeki sosyal destek ve koruma programlarının başarısızlığını ve yetersizliğini ortaya koymakta olup bu sorunu, sosyal faktörler ve aile koşulları ile mücadele eden, geniş kapsamlı bir sosyal politika stratejisi olmaksızın çözmek mümkün görülmemektedir” (Ayla Hekimoğlu’ndan akt. Acar, 2010;8).

Sokak çocuklarına yönelik ilk hizmet modeli, 16 Mayıs 1990 tarihinde Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü arasında imzalanan üçlü protokol ile İstanbul ilinde hizmete açılan Çocuk Misafirhanesi’dir. Kuruluşundan bir buçuk yıl sonra çeşitli nedenlerle kapatılmıştır (Alada vd., 2002;253).

Bunun yanında, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorununun giderek daha görünür hale gelmesi ve medyanın yakın ilgisiyle büyük kentlerde konu gündeme taşınmış ve çocukların durumunu iyileştirmeyi amaçlayan bazı projeler sivil bir girişim olarak dernek ve vakıflar tarafından oluşturulmaya başlamıştır.

Bu alanda ilk sivil toplum örgütü çalışması İstanbul Sefaköy Semtinde Barınacak Yerleri Olmayan Çocuk ve Gençleri Koruma Derneği tarafından 1992 yılında barınak açılmasıdır. 1993 yılında Sokak Çocukları Derneği adını alan dernek, 1996 yılında Avcılar’da 30 yatak kapasiteli ikinci barınağını açmıştır. Daha sonra Umut Çocukları Derneği adını alır ve bu alanda çocuklara yönelik hizmet vermeye devam ederek İstanbul Valiliği, Bakırköy Belediyesi ve İl Sağlık Müdürlüğü ile ortaklaşa 40 yatak kapasiteli Umut Çocukları İlk Adım İstasyonunu açmıştır. 1999 yılında Dünya Bankası ile Dolapdere Çamaşırhane Projesi, ardından da 2001 yılında Banvit ve IBM

firmalarının desteğiyle 22 yatak kapasiteli Banvit Gece Barınağı projesini hayata geçirmiştir. İstanbul’ da bir diğer proje ise, devlet ve çok sayıda sivil toplum örgütünün ortaklaşa olarak 1998 yılında gerçekleştirdiği Yeldeğirmeni Rehabilitasyon Merkezi projesidir (Alada vd., 2002;253).

1997 yılında resmi ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği neticesinde, çocukların kendi istekleri ile kalabilecekleri “açık kapı sistemi” olarak tarif edilen çalışma düzeni bulunan Çocuk ve Gençlik Merkezi olarak yeniden hizmete açılmıştır (Alada vd., 2002; 253). 30/05/1997 tarihinde yürürlüğe giren 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun 3.maddesinin (f) bendine eklenen 6. maddesinde “Çocuk Ve Gençlik Merkezi” tanımı getirilmiştir. Bu tanımla Türkiye’de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik ilk hizmet modeli geliştirilmiştir. 30.09.2001 tarih ve 24539 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Çocuk Ve Gençlik Hizmetleri Yönetmeliği geliştirilen hizmet modelinin uygulama detaylarını açıklamış, Çocuk ve Gençlik Merkezlerinin kuruluş ve çalışma esasları, hizmet standartlarını belirlenmesi, ilgili kişiler ve kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması ile hizmetin en etkili ve verimli şekilde yürütülmesine ilişkin kuralların saptanması amaçlanmıştır. Bu hizmet modelinden sonra geliştirilen model yeni hizmet modeli olarak adlandırılmış ve bu alanda başka bir model geliştirilmemiştir.

Sistemin işleyişi ilk olarak İlk Adım istasyonlarında başlamaktadır. İstasyona, bu üniteye çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, Emniyet Müdürlüklerine bağlı Çocuk Şube Müdürlüğünün ve gönüllü sivil toplum örgütlerinin yaptığı çalışmalar sonucunda tespit edilen veya kendi istekleri ile gelen çocuklar kabul edilmektedir. Burada çocukların barınma, sağlık, giyim, beslenme gibi temel ihtiyaçları karşılanmakta, çocukların bilgi formları doldurularak aileleri ile görüşülmektedir. Merkez hizmetlerinden tam zamanlı yararlanan ve kesin kayıtları yapılan çocuk ve gençlere harçlık verilmekte, çocuklara giyim yardımı yapılmakta ve ulaşım giderleri merkez tarafından karşılanmaktadır. Belli bir uyum sürecini (2-3 hafta) tamamlayan çocuklar eğitim durumlarına göre gençlik ve toplum merkezlerine yönlendirilmektedir (Güneş ve Kalaycı,2004;11).

Sistemin işleyişinde ikinci sırayı Çocuk ve Gençlik Merkezleri ile Toplum Merkezleri almaktadır. Bu merkezler, sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklara yönelik ayrı

mekânlarda çocukların sokakta edindikleri olumsuz davranış ile uğradıkları her türlü istismarı gidermeye yönelik destek hizmetleri veren yatılı ve gündüzlü kuruluşlardır.

07.05.2012 tarih ve 2012/15 No'lu Çocuk Hizmetlerine İlişkin Genelge'nin 20.maddesi ile korunma ihtiyacı olan ve/veya suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkeme kararı alınıncaya ve/veya uygun hizmet modeli belirleninceye kadar barınma ve temel gereksinimleri karşılamak üzere tüm illerde Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüklerine bağlı Çocuk Koruma İlk Müdahale ve Değerlendirme Biriminin hizmete açılması gerektiği belirtilmiştir. Cumhuriyet savcılığınca veya çeşitli yollarla durumu Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü'ne bildirilen çocukların bu birimlere yerleştirilecektir.

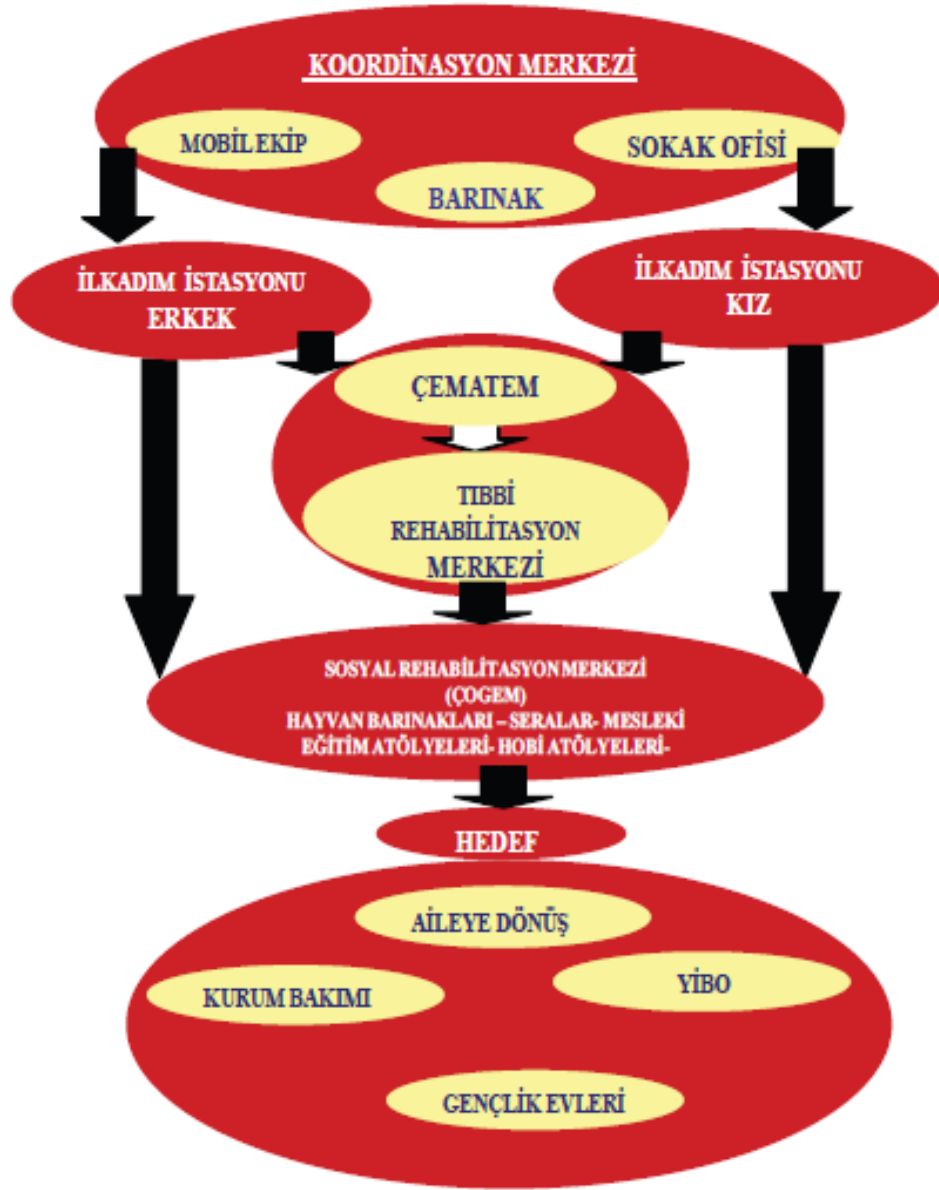
Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2013 yılı Şubat ayı verilerine göre 29 gündüzlü, 7 yatılı ve 3 gündüzlü-yatılı olmak üzere ülke çapında 39 çocuk ve gençlik merkezi bulunmakta ve bu merkezlerde 2012 yılında 10213 çocuk fiilen hizmet almıştır (ÇHGM., 13.03.2013).

3.2.Halen Uygulanmakta Olan 2005 Yılı Hizmet Modeli

1997 yılından itibaren sokakta yaşayan ve çalışan çocukları sokaktan uzaklaştırmak amacıyla hizmet veren Çocuk ve Gençlik Merkezlerinin çalışmalarında istenilen düzeyde sonuçlar alınamadığı ve çocukları sokaktan uzaklaştıramadığı görülmektedir. Bugüne kadar Çocuk ve Gençlik Merkezleri aracılığıyla hizmet götürülmesine rağmen gün geçtikçe sayılarının arttığı tespit edilen sokakta yaşayan, çalışan, madde kullanan, ticari cinsel sömürüye maruz kalan kız çocukları gibi ihtiyaç gruplarına, hizmet ağı oluşturmak amacıyla yeni uygulamalara ihtiyaç olduğundan SHÇEK Genel Müdürlüğü'nce, yoğun bir çalışma sürdürülerek yeni hizmet modeli (Şekil 2) oluşturulmuştur (Akşit, 2005;4).

Model, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorununa kalıcı çözüm stratejileri üretilmesi için Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çalışmalarının tek başına yeterli olmayacağı, hedef kitlenin sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan güçlendirilmesi için sektörler arası bir işbirliğinin kurulması gerektiği varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu açıdan, modelin, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorununun çözümünde yerel ve ulusal düzeyde yaşanan toplumsal sorunları işaret ettiği söylenebilir (Acar,2010;122).

Şekil 2: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli

Kaynak : <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10585>, 13.12.2012

Başbakanlık 25 Mart 2005 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan, 2005/5 sayılı Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Genelgesi ile Devlet Bakanlığı koordinasyonunda İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı işbirliğinde uygulamaya konulmuştur.

Çok sektörlü yaklaşım ve kurumlar arası işbirliğini içeren Hizmet Modeli ile öncelikle sokakta çalıştırılan, sokakta 24 saatini geçirip her türlü istismara açık olan, madde kullanan çocukların sokaktan çekilmesini, sosyal rehabilitasyonunu sağlayarak ailelerinin yanına veya kurum bakımına yönlendirilmesini, madde bağımlısı çocukların tıbbi ve/veya sosyal tedaviye yönlendirilmelerini, barınma, beslenme, giyim, sağlık, eğitim vb. tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını, örgün veya mesleki eğitime dâhil edilmelerini, eğitimini tamamlamış ya da iş sahibi gençler olarak rehabilitasyonlarının tamamlanmasını, toplumla yeniden bütünleştirilmesini içeren tedbirlerin ve çocukların sokakta yaşamasını/çalıştırılmasını önleyici tedbirlerin alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla sokakta yaşayan, çalıştırılan, çalıştırılma riski altında olan ve madde kullanan çocuklara yönelik hizmetlerin etkinliğinin artırılması, hizmetlerin standartlaştırılması ve kurumların görev ve sorumluluk alanlarının belirlenerek eşgüdüm içerisinde hizmet verilmesi için toplantılar düzenlenmiştir. Hizmet Modeli öncelikle sorunun yoğun görüldüğü, İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Diyarbakır, Adana, Mersin ve Bursa illerinde uygulanmaya konulmuş ve ülke genelinde yaygınlaştırılma çalışmaları sürdürülmektedir (Acar,2010;15).

Hizmet modeli, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar olgusunu toplumsal dinamiklere bütüncül ve sistematik bir bakış açısı getirerek açıklamaya çalışmaktadır. Sorunu, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik koşullar ve değişim dinamikleri ile ilişkilendirmekte ve çözüm için temel yapısal dönüşümleri hedeflemektedir (Acar, 2010; 16).

3.2.1. Hizmet Modelinde Yer Alan Birimlerin Yapısı

Yeni Hizmet modelinde yer alan birimler Koordinasyon Merkezi, Mobil Ekip, Barınak, Sokak Ofisi, İlkadım İstasyonu, Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (ÇEMATEM), Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (ÇOGEM) işlevleri sırasıyla açıklanacaktır.

Koordinasyon Merkezi

Sokak Ofisi, Barınak ve Mobil Ekipleri bünyesinde bulunduran, bu birimler arasındaki işbirliği ve koordinasyonu, aile görüşmelerini ve çocuğun aileye teslimini sağlayan merkezdir. Bireysel dosyalar oluştur, istatistiksel verilerin toplanması ve değerlendirir,

çocukların aileleri ile görüşme sağlar ve uygunluğu tespit edilen çocukları ailelerine teslim eder. Toplum merkezleri ile koordineli çalışarak bünyesindeki Mobil Ekipleri, Sokak Ofislerini ve Barınakları organize eder. Gerekli hallerde, çocuğa acil sağlık hizmeti sunar. Sokak Çocukları Koordinasyon Merkezi bünyesinde, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişimci, Önder Çocuk, Doktor, Hemşire ve emniyet çocuk şubeden sivil polis görev yapar ve görevli meslek elemanları 24 saat vardiya sistemi ile hizmet verir (SHÇEK; 2005;6).

Mobil Ekip

Çocuk ve Gençlik Merkezleri bünyesinde meslek elemanlarından (psikolog, sosyal çalışmacı, çocuk gelişimci ve sosyolog), önder çocuk ve emniyet çocuk şubeden sivil polis memurundan oluşmakta olup, Koordinasyon Merkezine bağlı olarak çalışır. Sokaktaki çocukların tespit edilmesi ve uygun kuruluşa yerleştirilmesinden sorumlu ekiplerdir. Merkez hizmetlerini reddeden çocuğu Barınak'a teslim eder (ÇHGM., 13.12.2012).

Barınak

Madde bağımlısı olduğu halde, bırakma eğilimi göstermeyen çocukla, tedavi olmak isteyen çocuk arasında bir filtre fonksiyonu üstlenmektedir. Ayrıca çocukları, Tıbbi Rehabilitasyon Merkezine veya İlk adım İstasyonuna yönlendirmek üzere ikna çalışmaları yapmaktadır. Sadece ihtiyaç duyulan illerde oluşturulması öngörülmüştür. Barınakta, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişimci, Önder Çocuk ve emniyet çocuk şubeden sivil polis görev yapar. Barınakta kalan çocuklara, reddettikleri, tıbbi ve sosyal rehabilitasyon süreci hakkında bilgi verir, çocukları bu hizmetlere yönlendirebilmek için ikna çalışmalarını gerçekleştirmek üzere, belirlenmiş bir süreyi barınakta geçirmelerini sağlar. Çocuklara ve gençlere, barınma, beslenme (akşam yemeği ve kahvaltı), gerekli hallerde acil sağlık hizmetleri (koordinasyon merkezinde bulunan doktor ve hemşire tarafından) sunar. Kalıcı olarak merkezlerimizde bulunmak istemeyen fakat zaman zaman kapalı mekana duydukları ihtiyaç nedeniyle merkezlerden yararlanma eğilimi gösteren çocukların özellikle kış aylarında doğa koşullarından ve sokakta yaşayabileceği olası ihmal, istismar ve cinsel taciz olaylarından korunmasını sağlar (SHÇEK; 2005;9).

Sokak Ofisi

Sokakta çalışan veya yaşayan çocukların yoğun olarak buldukları bölgelerde, gar ve terminallerinde kolayca ulaşılabilecek yerlerde bulunan, çocukların durumları ile vatandaşlar tarafından yapılan ihbarları değerlendiren ve mobil ekipleri yönlendiren birimlerdir. Sokakta çalışan ya da yaşayan tüm çocukların, güven ilişkisi kurularak, diğer hizmetlerden yaralanmaları amacıyla ikna çalışmalarını gerçekleştirir. Halk tarafından, sokakta yaşayan ya da çalışan çocukların bildirildiği bir birim olarak hizmet verir ve bu ihbarları, gerekli müdahaleyi yapmaları amacıyla mobil ekiplere bildirir. Çocukla yapılan görüşmeler neticesinde, çocuğun hangi birime havale edileceğini (Barınak, İlkadım İstasyonu) belirleyerek, ilgili birime teslimini sağlar. Sokak Ofislerinde sadece Sosyal Hizmet Uzmanları görev yapar ve 24 saat vardiyalı hizmet verir (Acar,2010;186).

İlk Adım İstasyonu

İlin büyüklüğü ve sosyal yapısına göre ihtiyaç duyulması halinde ilk adım istasyonu oluşturulmaktadır. İlkadım İstasyonunda, Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Önder Çocuk ve emniyet çocuk şubeden sivil polis görev yapar. Mobil ekiplerce teslim edilen, kendiliğinden gelen, sokakta yaşayan, madde kullanan fakat bu alışkanlığından uzaklaşma kararı veren veya madde kullanmayan çocuk ve/veya gençlerin, öncelikle ilk görüşmeleri yapılır. Hijyen-öz bakım, beslenme, sağlık, giyim ve benzeri temel ihtiyaçlarını karşılanır. Sisteme uyumlandırma çalışmaları yapılır. Çocuğa psikiyatrik destek sağlanır, aile bağları olup olmadığı araştırılır. Çocukların aileleri var ise, çocuklarla aileleri arasında iletişimi sağlama yönünde çalışmalar yapılır. Meslek elemanları tarafından uyum süreci tamamlandığı kanaati oluşan madde bağımlısı çocuklar, Sağlık Bakanlığı bünyesinde bulunan Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezine, tıbbi tedavisi tamamlandıktan sonra yine Sağlık Bakanlığı bünyesinde bulunan Tıbbi Rehabilitasyon Merkezine sevk edilmektedir. Tıbbi rehabilitasyonu gerçekleştiren çocuklar Sosyal Rehabilitasyon Merkezine teslim edilmektedir (SHÇEK; 2005;10).

Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (ÇEMATEM)

İlk adım istasyonundan havale edilen, uçucu ve uyuşturucu madde kullanan çocukların, tıbbi tedavilerinin gerçekleştirilebilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren kuruluşlardır (ÇHGM.; 13.12.2012).

Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi

Bu hizmet Sağlık Bakanlığı tarafından verilmektedir. Tıbbi tedavisi tamamlanmış olan çocukların, tıbbi rehabilitasyonlarının gerçekleştirilebilmesi amacıyla hizmet vermektedir. Buradaki çocukların kalış süresi, çocukla çalışan hekim tarafından belirlenmektedir (Acar, 2010;187).

Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (ÇOGEM)

Tıbbi rehabilitasyon sürecini tamamlamış çocuklara, açık alan etkinlikleri aracılığı ile zamanlanmış bir görevi yerine getirme alışkanlığı kazandırmak ve örgün veya mesleki eğitim ile işe yerleştirilmelerine yönelik çalışmaları organize etmektedir. Bu merkezlerden ayrılma sürecine gelen çocuklar öncelikle aile yanına, bunun mümkün olmaması halinde, Bakanlığa bağlı kuruluşlara veya Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına yönlendirilmesi yapılmaktadır. Bu süreçlerden sonra meslek edinerek işe yerleştirilen ve aile yanına dönmesi mümkün olmayan ya da kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmak üzere yaşı uygun olmayan çocuklar ise Gençlik Evlerinden yararlandırılmaktadır (ÇHGM., 13.12.2012). Bu süreçte her çocuk için sorumlu bir meslek elemanı (sosyal çalışmacı, psikolog ve çocuk gelişimci) görevlendirilmekte; bu meslek elemanları, çocukla ilgili sürecin başlangıcından itibaren, belirlenmiş nihai hedefe ulaşana kadar çocukla ilgili tüm havale, takip, değerlendirme, destek ve danışmanlık işlemlerinde süreçte yer almaktadır. Bu merkezde yer alması gereken birimler; psikolojik destek birimi, eğitim birimi, hobi atölyeleri, kültürel ve sportif etkinlikler, hayvan barınakları, sera, meslek eğitim atölyeleri olmalıdır(SHÇEK; 2005;12).

3.2.2. Hizmet Modelinin Uygulanması Sonucunda Çocukların Durumuna İlişkin Beklentiler

Bu model sonucunda merkezden ayrılma sürecine gelen çocukların nihai durumuna ilişkin beklentiler aşağıda açıklanmıştır (Acar;2010;188);

Aileye Dönüş

Mobil ekiplerin çocuğu tespit ettiği andan itibaren aileyle çalışmalar başlatılacaktır. Çocuğun ailesinin yanına dönmesini sağlayacak ekonomik ve sosyal destek

çalışmalarının yanı sıra, çocukla aile arasında uyumlandırma çalışmaları sürdürülecektir. Örgün eğitim veya mesleki eğitime yönlendirilen çocuklar, ailelerinin yanında eğitimlerini tamamlamalarını sağlayacak şekilde izlenerek, desteklenecektir. Bu destek, SHÇEK ve çocuğun devam ettiği eğitim kurumlarının koordinasyonu ile sürdürülecektir.

Kurum Bakımı

SHÇEK tarafından; Tüm çalışmalara rağmen ailesi ile uyumu sağlanamayan çocukların, yaş gruplarına göre SHÇEK kuruluşlarında korunma altına alınarak, örgün eğitime veya mesleki eğitime devam edebilmelerine olanak sağlanacaktır. MEB tarafından; Aileleri ile kesinti halinde ilişkilerini sürdüren fakat uzun süreli ailesinin yanında kalması mümkün olmayan çocuklar Milli Eğitim Bakanlığına bağlı YİBO ve PİO'lara yerleştirilecektir. YİBO ve PİO'larda bu çocukları psiko-sosyal açıdan izlemek ve desteklemek üzere, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından psikolojik danışman ve rehberlik kadrosu güçlendirilecektir.

Gençlik Evleri

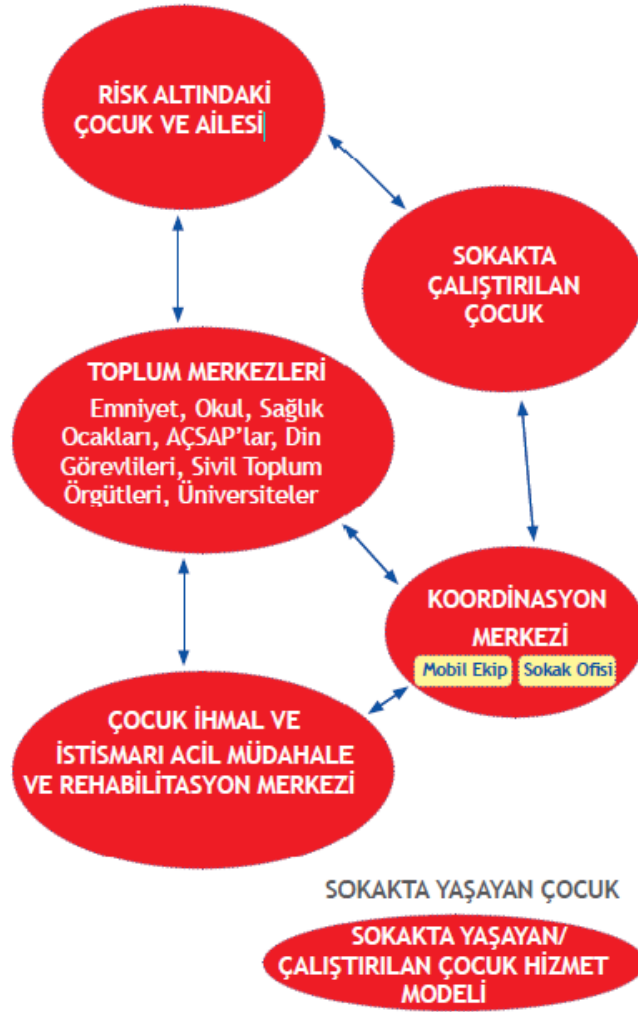
Hizmetten yararlandıkları süreçte 18 yaşın üzerine çıkan ve ailelerine dönüş olanağı olmayan, meslek ve iş edinmiş gençlerimizin, en az 3 en fazla 5 kişi olacak şekilde belirli bir süre için kira bedeli SHÇEK tarafından ödenmek üzere ve kendi masraflarını karşılamak kaydıyla, bağımsız yaşama geçişleri sağlanacaktır.

3.2.3. Koruyucu ve Önleyici Tedbirler

Ülkemizde sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklar sorunu ortaya çıkmasından sonra kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütlerince çözüm üretmede yetersiz kaldığı bilinmektedir. Sorunun ortaya çıkmadan engellenmesine yönelik önleyici çalışmaların ilgili tüm sektörlerin etkin işbirliği ile başlatılması, öncelikle risk altında bulunan ailelerin tespit edilmesi ve çocukların mahallesinde sağlıklı koşullara erişebileceği olanakların sunulması gerekmektedir. Bu bağlamda; sokakta çalıştırılan çocukların yoğunlukla ikamet ettiği mahallelerde Toplum Merkezleri veya Aile Danışma Merkezleri, ilgili sektörler (öncelikle yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri) tarafından hizmete açılarak, işbirliği içerisinde çocuklara ve ailelerine yönelik önleyici çalışmalar yürütülerek sokakta çalışma olgusunun engellenmesi sağlanmalıdır.

Çalışmaların başarı oranının yüksek olabilmesi için, bu tür merkezlerin fiziksel koşulları ile birlikte profesyonel meslek elemanlarının da yeterli olması gerekmektedir. Çocukların Katılım Hakkından yararlanması temel ilkesi ışığında, çocukların merkezlerde örgün eğitim, mesleki eğitim ya da 15 yaş üstü çocukların korunaklı bir işe yerleştirilmesine ilişkin kararlarda katılımı sağlanmalı ve ulaşmak istediği nihai hedefini profesyonel meslek elemanlarının yardımıyla kendisi belirlemelidir. Rehabilitasyon programı ile sokakta çalıştırılan, sokakta yaşayan, madde kullanan, ticari cinsel sömürüye maruz kalmış kız çocukları alanlarında çalışmalar yapan akademisyenler ile bu alanda birikimi olan saha elemanlarının oluşturacağı bir komisyon tarafından hazırlanması ve desteklenmesi hedeflenmiştir (Acar, 2010;190).

Şekil 3: Koruyucu ve Önleyici Hizmet Modeli Şeması

Kaynak: Acar, 2010;189

3.2.3.1. Toplum Merkezi

Mobil ekipler tarafından tespit edilen sokakta çalıştırılan çocuk, koordinasyon merkezinin bilgisi dâhilinde ikamet ettiği mahallede hizmet veren Toplum Merkezine yönlendirilir. Toplum merkezinde görevli meslek elemanları tarafından çocuklarla, ailelerle ve öğretmenler ile toplantılar veya grup çalışmaları yoluyla bilinçlendirme ve iç görü kazandırma çalışmaları yürütülür. Çocuğun kendi ailesi ve çevresi içerisindeki koşullarını iyileştirerek, aile bağlarının kopmasını engelleyici çalışmalar gerçekleştirilir. Bu kapsamda; ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan ailelere sosyal yardım hizmetlerinden yararlandırmak, İŞKUR kapsamındaki meslek edindirme kurslarına dâhil edilmelerini sağlamak, sağlık ve eğitim vb. ihtiyaç duydukları diğer konularda danışmanlık ve yönlendirme hizmetlerini gerçekleştirmek, çocukların eğitim sistemi içerisinde tutulabilmeleri veya eğitim sistemine dâhil edilebilmeleri amacıyla gerekli çalışmaları yürütmek, zorunlu eğitim çağı dışındaki çocukların mesleki eğitime yönlendirilmesi yönünde çalışmalar yürütmek, öğrenime devam edebilecek yaş grubu içerisinde bulunan fakat ailesinin ekonomik yoksunluk içerisinde bulunması nedeniyle öğrenimine devam edemeyen çocukları YİBO'lara yönlendirme çalışmalarını sürdürmek gibi işlevleri bulunmaktadır (SHÇEK,2005;17).

3.2.3.2.Çocuk İhmal Ve İstismarı Acil Müdahale Ve Rehabilitasyon Merkezi

Fiziksel ve cinsel istismar vakalarında ilk muayene ve tıbbi tedavi sonucunda, çocuk ya bir Sosyal Hizmet Kuruluşu'na yerleştirilmekte ya da ailelerine teslim edilmektedir. Yeterli destek ve rehabilitasyon hizmeti alamayan çocuk ve aile yalnız bırakılma duygusu yaşamakta, bu da istismar sonrası örselenmenin devam etmesine ve giderek kronikleşmesine yol açmaktadır. “Çocuk İhmal ve İstismarının Önlenmesi” için gerekli olan koruyucu ve önleyici çalışmaların planlanması, organize edilmesi ve uygulanması; özellikle cinsel, fiziksel veya ağır ihmal sonucu travmaya maruz kalan çocuklar ile bu çocukların ailelerine yönelik, 1. derecede çocuğun ve 2. derecede ailenin örselenmesini önleyecek tedbirlerin alınmasının sağlanması; çocuktaki ve ailedeki olası sarsıntı ve örselenmeyi tedavi ve rehabilite etme amaçlı çalışmaların yürütüldüğü, yataklı ve ayakta rehabilitasyon hizmeti verebilen, çocuk, aile ve topluma yönelik çalışmaların uygulamaya konacağı tam donanımlı ve gerektiğinde uzun süreli rehabilitasyon çalışmalarının yapılabileceği bu Merkezlerin her ilde oluşturulması koruyucu ve

önleyici tedbirler anlamında gerekli görülmektedir. İhmal ve istismar sonucu evinden kaçan, sokakta çalışmak ya da sokakta yaşamak zorunda kalan çocukların ailelerine geri dönmelerinin sağlanması, ihmal ve istismar ile suça itilmiş çocuk olgusunun azaltılması hedeflenmiştir (Acar, 2010; 195).

3.2.4. Bakanlıklar, Kurum ve Kuruluşların Yükümlülükleri

Model kapsamında Bakanlıklar ile diğer kurum ve kuruluşların yükümlülükleri başlıklar halinde aşağıda açıklanmıştır.

3.2.4.1.Devlet Bakanlığının Yükümlülükleri

Bağlı Kurumu olan SHÇEK aracılığı ile hizmet verecektir. SHÇEK Genel Müdürlüğü, “Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli” adı altında yaptığı çalışmanın realize edilmesinde, hem uygulamaya hazırlık aşamasında, hem de uygulama sürecinde sekreteryaya görevini ve kurumlar arası işbirliğini etkili bir biçimde sağlayacak, Model’in uygulama aşamasında da fonksiyonel bir rol üstlenecektir (SHÇEK; 2005;26).

3.2.4.2. Adalet Bakanlığının Yükümlülükleri

Gerek Modelin hazırlık aşamasında, gerekse, uygulanması sırasında, karşılaşılabilecek hukuki problemlerin çözümü konusunda yol gösterecektir. Mevcut yasal düzenlemeler içerisinde, değişiklik yapılmasının veya yeni yasal düzenleme yapılmasının gerektiği durumlarda yardımcı olacaktır (SHÇEK; 2005;27).

3.2.4.3. İçişleri Bakanlığının Yükümlülükleri

İllerde yürütülen çalışmaları izlemek ve değerlendirmek üzere, İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir Müsteşar Yardımcısı başkanlığında Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon oluşturulacaktır. Sokakta, Mobil Ekipler tarafından yapılacak çalışmalarda yeterli sayıda kolluk elemanı görevlendirilecektir. Model’in, ileri uygulama aşamalarında ortaya çıkacak yeni durumlara ilişkin, İçişleri Bakanlığı’nı ilgilendiren eleman, donanım ve düzenlemelere aktif destek verecektir. Adli tıp vakaları ile, ihmal ve istismar vakalarında görev alanına giren konularda ilgili merci ve kurumlarla bağlantı kuracak ve vakayı bizzat takip ederek sonuçlandıracaktır. Eylem Planının uygulanacağı illerde, Valilik, Kaymakamlık, Belediyeler ve Kolluk

Birimlerinin, SHÇEK' le işbirliği desteklenecektir. İçişleri Bakanlığının 20.12.2004 tarih ve 285 (2004/157) sayılı genelgesi ile illerde oluşturulması öngörülen Komisyonların etkin ve verimli çalışması sağlanacaktır (Acar,2010;198).

3.2.4.4.Milli Eğitim Bakanlığının Yükümlülükleri

Bakanlık bünyesinde iç organizasyona giderek bir komisyon oluşturacaktır. Proje koordinasyonu çerçevesinde Sayın Bakan adına yetkilendirilmiş üst düzey bir temsilciyi görevlendirecektir. Model içinde yer alan Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'ndeki eğitim birimlerinde görev yapacak rehber öğretmenleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olacak şekilde görevlendirilmelerini sağlayacaktır. Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Eğitim Birimlerinde görevlendirilecek Öğretmenler ile Psikolojik Danışmanların, görevlendirme öncesi ve görev süreçlerinde hizmet içi eğitimlerini gerçekleştirecektir. Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde hizmet alacak çocukların, örgün, yaygın ve mesleki eğitimden yararlanmaları konusunda yaş vb. durumlarına bakılmaksızın Milli Eğitim sistemiyle bütünleşmelerini sağlayacak şekilde eğitim programları ve uygulama süreçlerini belirleyecektir. Sokakta yaşayan / çalışan çocukların eğitimlerine yönelik yasal engellerin kaldırılması ve yeni düzenlemenin yapılması yönünde gerekli mevzuat değişiklik çalışmalarını yürütecektir. Bağlı ilköğretim okullarının Müdürlükleri aracılığı ile okula devam etmeyen çocuklar ve aileleri hakkında araştırma yaparak, risk durumlarına karşı önlem alacak ve bunları tertip komitesine rapor edecektir. Bakanlık imkânları dâhilinde karşılanabilecek olan; arsa, bina, ekip ve ekipman teminiyle birlikte, uygulama aşamasında karşılaşılabilecek yeni durumlara ilişkin, Bakanlık görev alanına giren konularda aktif destek verecektir. İstanbul başta olmak üzere Model'in uygulanacağı illerdeki bağlı Müdürlüklerini, SHÇEK'le işbirliği yapma ve aktif destek verme konusunda görevlendirecektir (Acar,2010;199).

3.2.4.5. Sağlık Bakanlığının Yükümlülükleri

Bakanlık bünyesinde iç organizasyona giderek bir komisyon oluşturacaktır. Proje koordinasyonu çerçevesinde Bakan adına yetkilendirilmiş üst düzey bir temsilciyi görevlendirecektir. Madde bağımlısı çocuklara hizmet vermek üzere müstakil ÇEMATEM ve Tıbbi Rehabilitasyon Merkezleri kuracak, bunun mümkün olmaması durumunda mevcut AMATEM'lerin bir bölümünü sadece çocuklara hizmet verecek

şekilde düzenleyecektir. Model’de yer alan birimlerde görev alması öngörülen sağlık personelinin (doktor, hemşire, psikolog, psikiyatrist vb.) Sağlık Bakanlığı’na bağlı olacak şekilde görevlendirilmelerini sağlayacaktır. Yeter derecede eleman desteğinin yanı sıra; arsa, bina, ekipman, araç-gereç ve ilaç desteğinde bulunacaktır. Sokak Çocukları Koordinasyon Merkezi, İlk Adım İstasyonu ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezinde gerekli tıbbi tedavi ünitelerini kuracak ve ünite için gerekli araç-gereci temin edecektir. Uygulamanın ileri aşamalarında doğacak ihtiyaçlar ve yeni düzenlemelere ilişkin görev alanına giren her konuda destek verecektir. İstanbul ve daha sonra uygulamaya geçilecek illerde bulunan İl Müdürlükleri ve bağlı kuruluşlarını SHÇEK’le işbirliği yapmak üzere görevlendirecektir (SHÇEK,2005;29).

3.2.4.6. Valiliklerin Yükümlülükleri

Vali veya görevlendirilen Vali Yardımcısı, sokakta yaşayan çocuklarla ilgili işbirliği içerisinde bulunan kurum ve kuruluşların uyum içinde çalışmalarını koordine edecektir. Bu çalışmalarda sekretarya görevi SHÇEK tarafından yerine getirilecektir. Uygulamada karşılaşılan güçlükleri ve aksaklıkları giderme noktasında, işbirliği çerçevesinde, çözümleyici ve kolaylaştırıcı girişimlerde bulunarak hizmete işlerlik kazandıracaktır. İl Özel İdarelerinin bütçelerinde bu konuya ilişkin ödenek ayrılması ve/veya mevcut ödeneklerden buraya transfer yapılmasını sağlayacaktır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından, yapılan yardımlarda sokak çocuklarının ve ailelerinin desteklenmesi konusuna öncelik verilecektir. İl dışından çeşitli nedenlerle gelen çocukların, ikamet ettikleri yerler ile koordine sağlanarak illerine dönüş giderlerini karşılayacaktır. Çocukların, kamuya bağlı sağlık kuruluşları (hastane, tıp merkezi vb.) nın yanı sıra, acil durumlarda, özel sağlık kuruluşlarından yararlandırılmaları halinde gerekli ödemeleri karşılayacaktır. Çalışmalarla ilgili olarak, belli aralıklarla durum değerlendirmesi niteliğindeki raporları Devlet Bakanlığına gönderecektir (Acar, 2010; 200).

3.2.4.7. Mahalli İdarelerin (İl Özel İdareleri Ve Belediyeler) Yükümlülükleri

Yerel Yönetimler, Model’in uygulanması esnasında ihtiyaç duyulan arsa, bina, ekipman ve eleman temininde yardımcı olacaktır. Belediyeler, gerek 5272, gerekse 5216 sayılı Belediye Kanunlarında yer alan, Belediyenin sosyal görevleri kapsamında, çocuk koruma evlerinin açılması, yoksul çocuklara dönük hizmet sunumunun etkin hale

getirilmesi ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın teşvik edilmesi için gerekli tedbirleri alacaklardır. İl Özel İdareleri bütçelerinden, bu model kapsamında, illerde yürütülecek faaliyetlere gerekli kaynağı ayıracak ve bunu illerinde etkin bir şekilde kullanacaklardır. Belediye Kanununda esasları düzenlenen “Kent Konseyleri”, önemli gündem maddelerinden bir tanesini, sokaktaki çocuklar ile ilgili sorunların tespiti ve bu konuda yapılacaklar olarak belirleyecektir. Gerek Kent Konseyinde yer alan kişi ve kuruluşların, gerekse Belediye kanununda düzenlenen, gönüllü katılım müesseselerinin etkin çalışmaları sağlanarak sokaktaki çocukların sayısının azaltılması ve sorunlarının çözümü için gerekli çabayı sarf edecektir. Çocukların sokağa düşme riskinin yüksek olduğu mahalle ve semtlerde kuracağı ofisler ve çalıştıracığı meslek elemanları vasıtasıyla, aile odaklı hizmet verecektir. Mahallelerde açacağı çocuk ve gençlik merkezlerinde, çocukların, boş zamanları değerlendirilerek, kent merkezine inişini önleyecektir. Sosyal rehabilitasyon sürecini tamamlamış çocukların istihdamını sağlayacaktır. Sokakta çalışan ve çalışma riski altında bulunan çocukların ebeveynlerine yönelik meslek edindirme kursları açarak, istihdam olanaklarından yararlanmalarını sağlayacaktır. Ailelerin desteklenmesi amacıyla (ayni-nakdi yardım vb.) mevcut imkânlarını kullanacaktır. Mahalli İdareler sorumluluk bölgelerinde “Sokakta Yaşayan Çocuklar” ile ilgili kamuoyunu bilinçlendirme çalışmaları yapacaktır (SHÇEK, 2005; 31).

3.3. 2005 Yılı Hizmet Modeli Bursa İli Uygulaması

3.3.1. Bursa İlinin Yapısal Özellikleri

Bursa ili Marmara Denizinin güneydoğusunda geniş bir tarımsal bölgede kurulmuştur. Coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca birçok medeniyetin yaşadığı Bursa ili, Osmanlı Devletinin 100 yıla yakın bir süre başkentliğini yapmış sonrasında da önemli bir kenti olma konumunu sürdürmüştür. Türkiye’deki ilk Organize Sanayi Bölgesi 1966 yılında Bursa’da açılmıştır. 1969 yılında otomotiv endüstrisinin kurulmasının, bölge sanayinin yaygınlaşmasında tetikleyici unsuru olmuştur. İstanbul ilinin ekonomik ve sosyal çekiciliği, sanayi ve ticaretine yakın konumu nedeniyle gelişmesini sürdüren Bursa ili otomotiv sanayi ve tekstil başta olmak üzere, sanayisiyle Türkiye’nin ekonomisine önemli katkıları olan bir ildir.

Kalkınma Bakanlığı'nca, 2011 yılında yenilenen "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE); İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Antalya, Bursa, Eskişehir, Muğla, Tekirdağ, Denizli şeklinde gerçekleşmiştir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Bursa ili 6.sırada bulunmaktadır.

TÜİK tarafından en son açıklanan "İl bazında işgücü göstergeleri, 2010" sonuçlarına göre; Bursa ilinde işsizlik oranı %10,5 ile Türkiye sıralamasında 41. sırada (2010 yılında Türkiye genelinde işsizlik oranı %11,9), işgücüne katılma oranı (İşgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır) %48,4 ile Türkiye sıralamasında 51. sırada (2010 Hanehalkı işgücü araştırması yıllık sonuçlarına göre Türkiye genelinde %48,8), istihdam oranı (İstihdamın, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır) %43,3 ile Türkiye sıralamasında 49. sırada (2010 yılında Türkiye genelinde istihdam oranı %43'dür).

"Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi" 31 Aralık 2012 verilerine göre, Bursa'nın toplam nüfusu 2.688.171'dir. Bu nüfusun; il ve ilçe merkezlerinde 2.402.012 kişi, belde ve köylerinde ise 286.159 kişi yaşamaktadır. 0-19 yaş grubunda 804.643 kişi bulunmaktadır. Bu rakamlara göre, Bursa nüfusunun yaklaşık % 30'u çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. 0-9 yaş arasında 204.056 erkek ve 192.499 kız olmak üzere toplam 396.555 çocuk, 10-19 yaşları arasında ise 210.347 erkek ve 197.741 kız olmak üzere toplam 408.088 kişi yaşamaktadır.

Türkiye ortalamasının üzerindeki nüfus artışı ile en hızlı gelişen kentlerinden biridir. Bu hızlı nüfus artışının en önemli etkeni devamlı olarak göç almasıdır. 1927 yılı nüfus sayımında 61.451 olan kent nüfusu Bursa ilinde 1950'li yıllardan itibaren aldığı göçlerle Türkiye'de en büyük nüfus artış hızına sahip kentlerden biri haline gelmiştir. İl nüfusu 1955 yılında 129.000 kişi, 1985 yılında 612.000 kişi olarak gerçekleşmiştir. İlin göç almasındaki en önemli neden ise Bursa'nın ekonomik, ticaret ve sanayi açısından çok gelişmiş olmasıdır.

Tablo 3: İllerden Bursa iline gelen göç sayıları (2010-2011 ve 2011-2012)

Göç Veren İller	2010-2011	2011-2012	Bursa' da ikamet edenlerin nüfusa kayıtlı oldukları il'e göre nüfusu-2012
İstanbul	9.410	9.161	20.537
Balıkesir	3.679	3.468	47.219
Erzurum	2.831	2.946	115.766
Muş	2.186	2.710	64.158
Ankara	3.183	2.683	17.728
İzmir	2.749	2.479	8.751
Samsun	2.380	2.200	75.288
Van	4.126	1.787	16.661
Kocaeli	1.982	1.671	6.309
Kütahya	2.184	1.652	22.143
Diyarbakır	1.628	1.522	29.077
Ağrı	1.325	1.428	24.449
Eskişehir	1.432	1.270	16.861
Antalya	1.299	1.229	2.901
Manisa	1.090	1.130	9.687
Zonguldak	1.213	1.083	18.288
Konya	1.209	1.057	21.073
Trabzon	1.953	1.034	44.257
Yozgat	941	1.011	24.924
Yalova	1.043	966	21.073

Kaynak: <http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report>, 23.04.2013

TÜİK göç istatistiklerine göre Bursa ili; 2010-2011 yılları arasında 74.243 kişi, 2011-2012 yılları arasında ise 67.736 kişi diğer illerden göç almıştır.

Tablo 3'de Bursa iline diğer illerden göç eden sayısına bakıldığında; Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinden, Büyükşehirlerden ve çevre illerden göç hareketi olduğu görülmektedir. İstanbul ilinden göçle gelen kişi sayısı en fazla olanıdır. Bu da coğrafi, ekonomi ve sanayi bölgesine yakınlığını doğrulamakta ve Bursa iline yatırım yapıldığını göstermektedir. Van ilinden yoğun göçün sebebi burada yaşanan deprem felaketi olduğu söylenebilir. Bu verilerden, Bursa ilinin cazibesinin ülke genelinde yaygın olduğu sonucuna varılabilir.

3.3.2. Bursa İlinde Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklar

Önemli derecede göç hareketinin yaşandığı Bursa ilinde sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar, toplum hayatı ve çocuklar için önemli riskler barındırmaktadır. Bursa İl Merkezinde özellikle trafik lambalarında kağıt, mendil ve su satma, araba camı silme, halkın yoğun olduğu meydan ve caddelerde ayakkabı boyama, sakız, çiçek, simit satma, şehrin caddeleri ve mahalle aralarında çöp atıkları toplayan, dilencilik yaparak çalıştırılan çocuklarla karşılaşmaktadır. Küçük yaştaki çocuklar kâğıt mendil satışı yapmaktadır. Çocukların şirinliği nedeniyle, bu çocuklarla karşılaşan bireylerde acıma duygusu oluşmakta ve satılan nesnelere fiyatının üzerinde para verilmektedir. Bu dilencilik yaptırmanın başka bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Konuyla ilgili çalışmaların yetersizliği ve sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorununa ilişkin yeterli sayısal verinin olmaması, kentte sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar açısından görünümünü belirsiz bırakmaktadır.

2004 yılında kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporuna göre; Bursa Valiliğinden alınan veriler, sokakta yaşayan çocuk sayısı 64, sokakta çalıştırılan çocuk sayısı yok, bu çocuklardan madde bağımlısı olan çocuk sayısı 63'dür (TBMM, 2005;27). Sokakta çalıştırılan çocuklara yönelik "veri yok" kelimesinden, ilgili kurum ve kuruluşlarca gerektiği şekilde istatistiklerin tutulmadığı veya eksik tutulduğu anlaşılmaktadır.

Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Bursa İli Eylem Planı Çalışmaları 2010 yılında rapor haline getirilmiştir. Bu rapora göre (SHÇEK, 2010), ulaşılan (kuruluştan hizmet alan) sokakta yaşayan çocuk sayısı 68'dir. Çocukların %73,5'i 15-17 yaş, %20,6'sı ise 12-14 yaş aralığındadır. %42,6'sının anne ve babası boşanmış, %35,3'ünün ise birlikte olduğu görülmektedir. Yine bu çocukların %67,7'sinin ara sıra veya sürekli madde kullandığı tespit edilmiştir. Aynı rapora göre, Bursa'da sokakta çalıştırılan 310 çocuk tespit edilmiştir. Ulaşılan sokakta çalıştırılan çocukların 243'ünün 10-15 yaş aralığında olduğu, %30,32'sinin Bursa'da, önemli bir bölümünün %61,3 ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde doğduğu anlaşılmaktadır.

Elde edilen veriler, Bursa'nın sokakta çalıştırılan çocuklar sorunuyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. 2012 yılı itibari ile sokakta yaşayan çocuk bulunmadığı

öğrenilmiştir. Bursa ilinde sokakta yaşayan çocuk kalmamasına yönelik alınan sosyal politika uygulamalarının etken olduğu söylenebilir. Bursa ilinde sokakta yaşayan çocuk bulunmadığından, bundan sonra araştırmaya ilişkin değerlendirmede “**sokakta yaşayan çocuk**” ibaresine yer verilmeyecektir.

3.3.3. İl Eylem Planı Çerçevesinde Yapılan Uygulamalar

2005/5 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile başlayan, Kurumlar arası işbirliği modeli olarak hayata geçirilen ve sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara yönelik kurumsal yapılanmanın nasıl olması gerektiğini belirleyen Yeni Hizmet Modeli kapsamında çalışma planı ve “İl Eylem Planı” hazırlanması amacıyla UNICEF ile işbirliği içerisinde 27-28 Şubat-1 Mart 2006 tarihleri arasında Bursa ilinde ilgili kurum ve kuruluşların etkin katılımıyla çalıştay düzenlenerek, Bursa ilinin mevcut yapısına uygulanabilir hale getirilen “Bursa İl Eylem Planı” hazırlanmıştır.

Bursa İl Eylem Planında (EK-2), çalışma alanı başlığı altında 6 ayrı konu belirlenmiştir. Konulan hedeflere ulaşmada süre belirtilerek çalışma alanındaki hedefe ulaşmada uygulayıcı kurum ve kuruluşlar, ihtiyaçlar ve kaynaklar belirtilmiştir. Çok sektörlü yaklaşımla işbirliği ve koordine halinde bulunması gereken kurum ve kuruluşlar; Valilik, İl Özel İdaresi, SHÇEK İl Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Müftülüğü, Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü, İŞKUR, SYDV, UNICEF, Muhtarlıklar, Yerel Yönetimler, Yerel Gündem 21, STK’lar yer almıştır.

Çalışma alanı konu başlıkları ve aktiviteleri ise (Ek-2);

- **Risk Altındaki Çocuklara Ulaşma / Sosyal Mobilizasyon**

Hedef:0-18 yaş grubunda sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar ile risk altındaki çocukların (sokaktaki çocukların kardeşleri ve zorunlu eğitim çağında olup okula devam etmeyen çocuklar) ve ailelerinin tespit edilmiş (adres, kimlik, aile durumları, sosyal durumları, ekonomik durumlar) ve gerekli hizmetlere yönlendirilmiş olması

Aktivite 1: Zorunlu eğitim çağında olup okula kaydedilmemiş olan, kayıtlı olup okula ara veren ve şartlı nakit transferi eğitim ve sağlık

yardımlarından yararlanan çocukların tespit edilmesi ve veri tabanına işlenmesi

Aktivite 2: SHÇEK bünyesinde mobil ekipler oluşturularak sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların tespit edilmesi

Aktivite 3: Tespit edilen sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklara ilk hizmeti verecek olan bir sosyal rehabilitasyon merkezinin oluşturulması

Aktivite 4: Sokakta çalışan çocuklardan alışveriş yapılmaması konusunda halkın bilinçlendirilmesi

- **Eğitim**

Hedef: Bursa ilinde sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar ile risk altında olan çocukların ve ailelerinin eğitim yoluyla kapasitelerinin geliştirilmesi ve duyarlılıklarının artırılması

Aktivite 5: Ailelerin; sokakta yaşama ve alışmanın getirdiği riskler, hukuki boyut, madde bağımlılığı, aile içi iletişim, çocuklarda gelişimsel ruh sağlığı, sağlıklı çocuk yetiştirme yöntemleri konularında ailelerin bilgilendirilmesi

Aktivite 6: Sokakta yaşayan, çalışan ve risk altında bulunan çocukların, madde bağımlılığı; yaşam sevinci, çocuk ruh sağlığı konularında bilgilendirilmeleri

Aktivite 7: Sokakta yaşayan, çalışan ve risk altında bulunan çocukların meslek edindirme kurslarına yönlendirilmesi

Aktivite 8: Çocuğunu sokakta yaşamaktan ya da çalışmaktan kurtarmış ailelerle risk altındaki aileleri bir araya getirme çalışmaları

Aktivite 9: Eğitime katılan ailelerin sosyal ve kültürel etkinliklere katılmasını sağlamak

Aktivite 10: Sokakta yaşayan, çalışan ve risk altında bulunan çocukların boş zamanlarını değerlendirecek sosyal aktivitelere yönlendirilmesi

- **Finansal Destek (Ayni & Nakdi)**

Hedef: Bursa Valiliği koordinasyonunda ildeki mevcut kaynakların Bursa'da sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorununun çözümünde ve önlenmesinde etkin ve verimli şekilde kullanılması amacıyla il düzeyinde koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması

Aktivite 11:İhtiyaçların belirlenmesi

Aktivite 12:Kaynak sağlayıcıların belirlenmesi

Aktivite 13: Kaynak sağlayıcılar ile beraber geniş katılımlı bir toplantı düzenlenmesi

Aktivite 14: Kaynak sağlayıcılar ile beraber çalışma ve işbirliği esaslarının belirlenmesi

- **Araştırma & İzleme & Değerlendirme**

Hedef1) 2007 yılı sonuna kadar sürekli güncellenen ve sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar ile risk altındaki çocuklar ve ailelerinin tespit ve izlenmesine yönelik çok sektörlü etkin bir veri tabanının oluşturulması

Hedef 2) Sokakta çalışan ve yaşayan çocukların ilk tespitinde müdahale edecek ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşan ve 24 saat hizmet verecek olan bir merkezin kurulması

Aktivite 15:Veri tabanının kurulması ve veri girişinin yapılması

Aktivite 16: 24 saat hizmet verecek ve özel bir telefon hattının ve Çocuk Koordinasyon Merkezi'nin kurulması

Aktivite 17: Çocuk Koordinasyon Merkezi'nde çalışacak personelin belirlenmesi ve eğitilmesi

- **Savunuculuk**

Hedef: Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların ile risk altında bulunan çocuk ve ailelerin bu sorun konusunda görsel medya ve diğer iletişim araçları kullanılarak kamuoyunun duyarlılığının artırılması

Aktivite 18: Valilik koordinatörlüğünde Bursa ili eylem planının geniş katılımlı bir basın toplantısı ile kamuoyuna duyurulması

Aktivite 19: Yerel televizyon, radyo ve gazetelerin üst düzey yöneticileri ile il eylem planının tanıtımı için birebir görüşmelerin yapılması

Aktivite 20: Şehrin belirli noktalarında konu ile ilgili basın açıklamalarının yapılması

Aktivite 21: İl eylem planı kapsamında gelişmelerin basın bülteni ile kamuoyuna duyurulması

Aktivite 22: Billboardlarda duyarlılık çalışması yapılması

Aktivite 23: Cuma hutbelerinde sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar hakkında hutbe verilmesi

Aktivite 24: Çocuk Hakları Günü'nde bir seminer düzenlenmesi

- **Katılım & İşbirliği**

Hedef 1) İlgili tarafların ile katılımıyla bir koordinasyon biriminin Valilik bünyesinde oluşturulması ve ilgili kurumlar ile koordinasyonunun sağlanması

Hedef 2) İlgili tarafların temsilcileri, özel sektör temsilcileri, basın yayın kuruluşlarının temsilcileri ve sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların ve ailelerinin katılımı ile bir Katılım ve İşbirliği Konsey' inin oluşturulması

Aktivite 25: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar Koordinasyon Birimi'nin oluşturulması

Aktivite 26: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar Katılım ve İşbirliği Konseyi'nin oluşturulması (ilgili taraflarla bir toplantı ve çalışma ve işleyişi belirten yönerge)

Aktivite 27: Konsey tarafından alt çalışma gruplarının oluşturulması ve görev tanımlarının belirlenmesi

Aktivite 28: Alt çalışma grupları tarafından düzenli olarak aylık çalışma planı ve faaliyet değerlendirme raporları hazırlanması ve bu raporların konseye sunulması

Bursa İl Eylem Planı, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorununa yönelik planlanan yirmi sekiz (28) ayrı faaliyeti içermektedir. Eylem Planı'nda yer alan 28 faaliyetten yirmi altısı (26) uygulanması konusunda çalışmalara günümüzde de devam edilmektedir. Aktiviteler içinde bulunan kurumların kullanımına açık "ortak veri tabanı" oluşturulamamıştır. Yine aktiviteler içinde bulunan 24 saat hizmet verecek telefon hattı kurulamamıştır. Ancak Bakanlığın Alo 183 Sosyal Hizmet Hattına söz konusu iletişim sağlanabilmektedir.

Bursa Valiliği tarafından "Sokakta Yaşayan, Çalıştırılan Çocukların veya Madde Bağımlısı Çocukların Korunması ile Uçucu Maddelerin Çocuklara Satışının

Yasaklanmasına dair Karar”(Ek-3) 20.12.2006 tarihinde yayınlanmıştır. Çocukların sokakta çalıştırılmasının önlenmesine ve bu çocuklardan alış-veriş yapılmasının yasak olduğuna ilişkin eğitici-uyarıcı bez afişlerin şehrin merkezi yerlerine asılmasına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır.

3.3.3.1. Kurumsal Yapının Oluşturulması

Sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklara yönelik hizmet modeli Bursa İl Eylem Planı’na göre hizmet birimlerinin mevcut durumu Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Yeni Hizmet Modeli Bursa İli Hizmet Birimleri

HİZMET BİRİMİ	MEVCUT	MEVCUT DEĞİL
Koordinasyon Merkezi	X	
Mobil Ekip	X	
Sokak Ofisi		X
Barınak		X
İlk Adım İstasyonu	X	
ÇEMATEM/AMATEM/UMATEM	X	
Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi		X
Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (ÇOĞEM)	X	

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Bursa’daki kurumsal yapılanma Yeni Hizmet Modeli çerçevesinde incelendiğinde Koordinasyon Merkezi, Mobil Ekip, İlk Adım İstasyonu, Sosyal Rehabilitasyon Merkezi ve AMATEM hizmetlerinin yürütüldüğü, diğer birimlerin var olmadığı, hizmet modelinde kurumsal yapılanma eksikliği ve mevcut birimlerde çalışan görevli sayısının yetersiz olduğu yapılan görüşmelerden anlaşılmıştır.

Koordinasyon Merkezi görevi, 2006 yılında Sevgi Köyü’nde hizmete açılan Çocuk ve Gençlik Merkezi’nce yürütülmektedir. Birimler arasında işbirliği ve koordinasyon sağlanmakta, gelen çocuğun durumuna uygun hizmet modeli belirlenerek uygulanmaktadır. Mobil Ekip alan çalışmaları düzenli olarak yapılmaktadır. Sokak ofisleri henüz oluşturulmamıştır. Sokakta yaşayan çocuk bulunmadığı için ihtiyaç olarak görülmeyen Barınak tek başına açılmamış ve İlk Adım İstasyonu ayrı bir birim

olarak oluşturulmamıştır. Bu iki işlev Gözlemevi (Erken İlk Adım Birimi) tarafından yerine getirilmektedir. Bursa Devlet Hastanesi bünyesinde Ovaakça semtinde, madde kullanan yetişkinlere yönelik hizmet veren AMATEM kurulmuştur. 15 yaşın üzerindeki madde bağımlısı çocukların tedavisi de burada yapılmaktadır. 15 yaşın altındaki madde bağımlısı çocuklara Dört Çelik Çocuk Hastanesi Tedavi Ünitesinde hizmet verilmektedir. Uygun görülen vakalar İstanbul Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi UMATEM'e sevk edilmektedir. Sosyal Rehabilitasyon Merkezi hizmetleri Bursa Çocuk ve Gençlik Merkezi aracılığı ile verilmektedir.

Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının uygulamalara büyük bir katkı sağladığı, bu kapsamda çocukların ailelerine her türlü (nakdi yardımlar, eğitim desteği, gıda ve yakacak gibi) yardımlarda bulunduğu, çocuk başka bir kentten gelmişse memleketine dönüşünün sağlandığı öğrenilmiştir.

Sivil toplum örgütü olarak Çocuk Eğitim Rehabilitasyon ve Yardım Derneği (ÇERED) konuyla ilgili faaliyet göstermektedir.

3.3.3.2. Mobil Ekip Alan Çalışmaları

Sokakta çalıştırılan/çalışan ve risk grubunu oluşturan çocukların tespiti ve bu konudaki çalışmalara etkinlik kazandırılması amacı ile ÇOGEM'de çalışan sosyal çalışma görevlisi, Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü görevlisi, Belediye Zabıtası katılımı ile oluşturulan Mobil Ekip, haftada 4 gün 13.00-17.00 saatleri arasında alan çalışmalarına devam etmektedir. Halkın yoğun olarak bulunduğu meydan, cadde, alışveriş merkezleri, otobüs terminali, altgeçitler, merkeze yakın trafiğin yoğun yaşandığı kavşak ve parklarda çalışmalar yapılmaktadır. Sokakta çalıştığı tespit edilen çocuklarla bulunduğu ortamda görüşme yapılarak hazırlanan görüşme formları doldurulmaktadır. Çocuklar, herhangi bir zorlama olmaksızın ikna yöntemi ile Bursa SYDV tarafından tahsis edilen Mobil Ekip aracına alınarak ÇOGEM'e getirilmektedir. Daha sonra aileleri ile görüşülerek haklarında sosyal inceleme raporları düzenlenmektedir. ÇOGEM Yönetmeliği kapsamında kayıtları yapılan çocukların ÇOGEM'e düzenli gelmeleri sağlanmaktadır. Her ayın son haftasında, bir ay sonraki alan çalışma takvimi hazırlanarak Çocuk Şube Müdürlüğüne bilgi verilmektedir.

Çocuk ve Gençlik Merkezi, Çocuk Şube Müdürlüğü, Büyükşehir Belediyesi Zabıta Müdürlüğü, ilgili sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile alan çalışmaları ve okul müdürlüklerinin yönlendirilmesi ile toplam 362 sokakta çalışan/çalıştırılan ve risk grubunu oluşturan çocuğa ulaşılarak kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan çocukların her zaman sokakta çalıştığı tespit edilememiştir. Bu çocukların sokakta çalışma nedenlerinin belirlenmesi ve ailelerin sosyal - ekonomik durumlarının tespiti amacıyla aileler hakkında sosyal inceleme yapılmıştır.

Tablo 5: Mobil Ekip Alan Çalışması Verileri

Yıl	Tespit Edilen Çocuk Sayısı	Çocukla Karşılaşılma Sayısı
2007-2008	205	880
2009 (6 aylık dönemde)	95	135
2010	112	174
2011	112	227
2012	102	181
2013(Ocak-Mart Dönemi)	35	52

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Yapılan alan çalışmaları sonucunda ÇOGEM' den alınan yukarıdaki veriler ışığında; sokakta çalıştırılan ve tespit edilen çocuk sayısı son 4 yılın ortalaması alındığında 105 olduğu görülmektedir. Bu sayı 2007-2008 yılları arasındaki bir yıla düşen çocuk sayısı ile yaklaşık sayıdadır. Çocukla karşılaşılma sayısına bakıldığında; genel bir ifade ile bir çocukla iki kez karşılaşıldığı sonucuna varılmaktadır. Mobil ekiplerin alan çalışmalarına başladığı 2007 ve sonraki 2008 yılına göre sonraki yıllarda çocukla karşılaşılma sayısında önemli ölçüde azalma olduğu görülmektedir. 2009 yılı ve sonraki yıllar itibariyle her yıl karşılaşılan çocuk sayısında önemli bir artış veya azalma görülmemektedir.

3.3.3.2.1. ÇOGEM Alan Çalışması ve Verileri

Yapılan çalışmalar sonucunda sokakta çalışan/çalıştırılan ve risk grubunu oluşturan toplam 362 çocuğa ilişkin verilerin ÇOGEM’de kayıt altına alındığı öğrenilmiştir. Kayıt altına alınan çocukların ve ailelerin yapılarına ilişkin elde edilen veriler taranarak aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 6: Çocukların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş	Erkek	Kız	Toplam	%
6-9	21	5	26	7,18
10-12	77	11	88	24,31
13-15	132	18	150	41,44
16-18	93	5	98	27,07
Toplam	323	39	362	100

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Tablo 6’deki verilere bakıldığında; Merkez hizmetinden yararlanan 362 çocuğun 150’ si 13-15 yaş grubunda, 98 çocuk 16-18 yaş gurubunda olduğu, 12 yaşın altında ise 114 çocuğun sokakta çalıştırıldığı görülmektedir. Sokakta çalıştırılan kız çocukları sayısının diğer araştırmalarda olduğu gibi %10 seviyelerinde bulunmaktadır. 6 ile 9 yaş aralığındaki çocukların sokakta satmanın ne olduğunu dahi bilmeden ailesi tarafından istismar edildiği çok açıktır. Bu çocuklardan acıma duygusuyla satılan maddeyi almaksızın para veren insanlar olabilmektedir.

Fiziksel ve ruhsal gelişimi devam eden çocuğun çok erken yaşlarda çalışmaya başlaması durumunda, çalışma şartlarından olumsuz etkilenecektir. Bu sebepten dolayı, pek çok ülkede çocuğun iş hayatına başlama yaşına ilişkin hukuki ve yasal düzenlemeler yapılmıştır (Duyar’dan akt. Bilgin, 2009;237).

Tablo 7: Çocukların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
İlköğretime devam eden	227	62,70
Ortaöğretim	3	0,82
Devam Etmeyen(İlköğretim Mezunu, Zorunlu öğretim Yaşını Geçen, Takibi Yapılamayan)	132	36,48
Toplam	362	100

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Tablo 7'ye bakıldığında; çocukların %62,7'si ilköğretim öğrencisi, %0,82'si ortaöğretim öğrencisi, herhangi bir nedenle okula devam etmeyen çocuk sayısı ise %36,48'dir.

Sokakta çalışan çocuklar açısından önemli bir sorun, çalışma yaşamında bulunan çocukların okula devam etme ile çalışma arasında tereddüt yaşamalarıdır (Bilgin, 2009; 238). Eğitimle elde etmeyi düşündüğü meslek ve sosyal statü beklentisi ile çalışmak zorunluluğu arasında yaşadığı çelişki onu kararsızlığa ve umutsuzluğa sürüklemektedir. Tercihe zorlanan çocuk, eğitimini terk edebileceği gibi, ailesine ve şartlara isyan duygusuyla olumsuz davranışlar sergileyebilir (Alacahan,2010;138)

Tablo 8: Sokakta Çalıştırılan Çocukların Sokakta Yaptığı İşler

Çalışma Alanı	Sayı	%
Atık Toplayan	4	1,38
Ayakkabı Boyacılığı	160	44,2
Kağıt mendil	95	26,24
Kağıt mendil-Sakız-Çiçek-Su	21	5,8
Simit	11	3
Pazarcılık	7	1,94
Risk Altında	49	13,54

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Tablo 8'deki elde edilen verilerden Bursa' da sokakta çalıştırılırken karşılaşılan çocukların yarıya yakının ayakkabı boyacılığı yaptığı, kâğıt mendil satanların %26,24, atık toplayan %1,38, simit satan %3, kâğıt mendil-sakız-çiçek-su satanların %5,8, pazarcılık yapan çocukların %1,94 olduğu görülmektedir. Kız çocukları, kâğıt mendil ve sakız gibi edilgen işleri yapmaktadır. Erkek çocukları kâğıt mendil, sakız haricinde fiziki güç gerektiren, ayakkabı boyacılığı, atık toplama, pazarcılık, simit satmaktadır.

Risk altında tabiri; çocuğun ailesinin bilgisi dışında arkadaş grubu etkisi ile sokakta çalışma eğiliminde veya sokakta çalışan arkadaş grubuyla birlikte olma durumunu ifade etmektedir. Aile ve yakın akrabalarının sokakta çalışan çocuklarına özenen, okul yönetiminin çocukların devamsızlığı fazla ve çalışma eğiliminde olma sebebiyle bildirdiği çocuklardır. Bu çocuklarla ya bir kez sokakta çalışırken karşılaşılmış ya da hiç karşılaşılmamış ancak ilgilenilmesi gereken çocuklardır.

Tablo 9: Sokakta Çalıştırılan Çocukların Kardeş Sayıları

	Kardeş Sayısı														
	Tek	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	15	16
Çocuk Sayısı	5	18	36	46	65	50	41	29	30	14	15	4	5	1	3
	105				156			73			28				

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Tablo 9'daki verilerde 215 çocuğun 5 ile 9 arasında kardeşleri olduğu görülmektedir. 5,6 ve 7 kardeşi olan 156 çocuk toplam çocukların %43 dilimine denk gelmektedir. Çocukların çoğunun kalabalık aile yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 12'de görüldüğü gibi çocukların babalarının çok büyük bir kısmının enformel sektörde, önemli bir kısmının ise hiç çalışmadığı gerçeği karşısında 5'den çok çocuğu olan ailelerin büyükşehirde geçinmesi imkansız gibidir. Bu da göç ve kentsel yoksulluğun çocukları çalıştırmaya yönlendirdiğini ispat etmektedir.

Bunun yanında sokakta çalıştırılan 362 çocuğun 182'sinin kardeşlerinin sokakta çalıştırılmadığı, 106 çocuğun 1 kardeşinin sokakta çalıştırıldığı, 64 çocuğun 2

kardeşinin sokakta çalıştırıldığı, 10 çocuğun 3 ve üzeri kardeşinin sokakta çalıştırıldığı alan çalışmalarında elde edilen verilerden anlaşılmaktadır.

3.3.3.2.1.1. İllere ve Mahallelere Göre Dağılım

Bursa ilinde sokakta çalıştırılan çocukların göç ettikleri iller açısından sorunun tespiti yapılmıştır.

Tablo 10: Çocukların Doğum Yerleri ve Ailelerinin Göç Ettiği İllere Göre Dağılımı

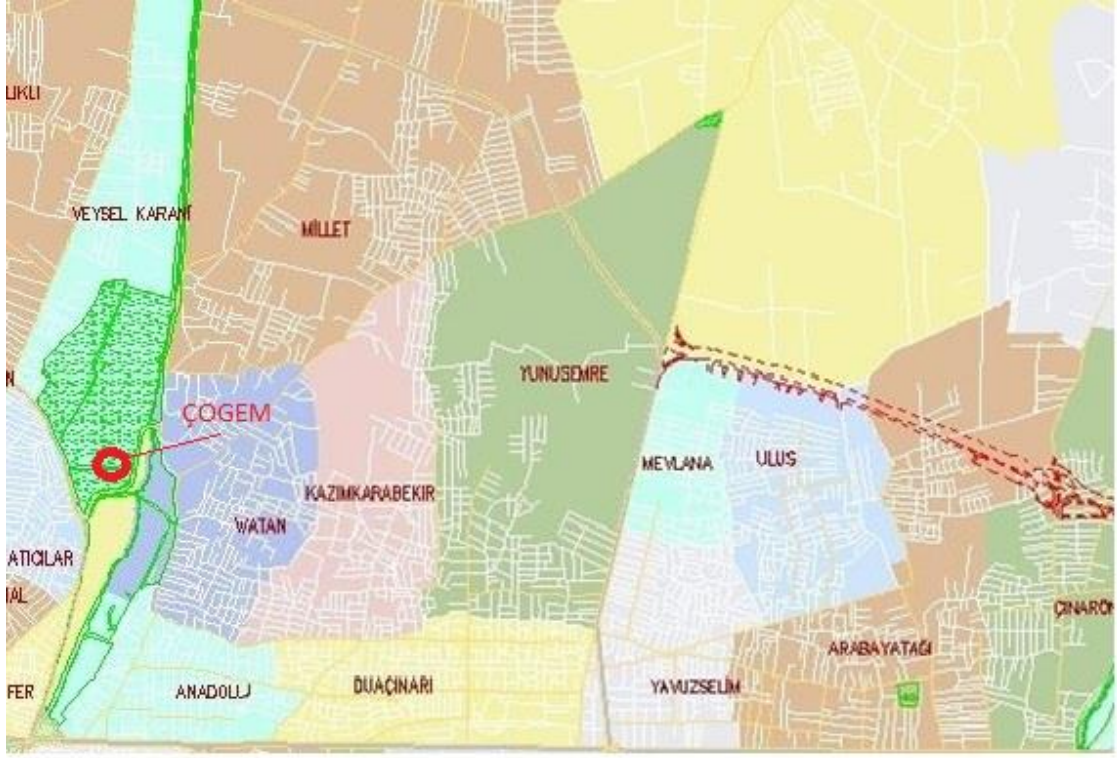
İller	Doğum Yerlerine Göre Dağılım		Bursa doğumlu 125 çocuğun ailesinin göç ettiği illere göre dağılımı		Doğum yeri ve ailelerin göç ettikleri illere göre toplam dağılım	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bingöl	8	2,21	10	8	18	5
Bursa	125	34,53	9	7,2	9	2,5
Diyarbakır	13	3,59	-	-	13	3,6
Erzurum	15	4,14	34	27,2	49	13,5
Muş	158	43,65	55	44	213	58,9
Siirt	10	2,76	5	4	15	4,2
Diğer	33	9,12	12	9,6	45	12,3
Toplam	362	100	125	100	362	100

Kaynak: ÇOGEM verileri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 10' da sokakta çalıştırılan çocuk sayılarına bakıldığında, Muş ili nüfusuna kayıtlı ve Muş ilinde doğan çocuk sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Çalıştırılan çocukların en az %85'inin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göçle gelen ailelerin çocuklarıdır. Bursa iline göç sonucu gelen ailelerin sosyo-ekonomik durumlarının yetersiz olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ülkemizin diğer illerinde yapılan bazı araştırmalarda, sokakta çalışan ve diğer risk altındaki çocukların genellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin kentlerinden göç eden ailelere mensup oldukları dikkat çekmektedir (Bilgin,2009;235). Bulgular sokakta çalışan çocuklarla göç olgusu arasında ilişki olduğunu doğrulamaktadır. 1990'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden terör ve işsizlik nedeniyle diğer bölgelere yoğun göç olduğu, ailelerin kente uyum sağlamada sorunlar yaşadığı bilinmektedir.

Şekil 4: Çocukların Ailelerinin Oturduğu Mahalleleri Gösterir Harita

*ÇOGEM'in bulunduğu yer ile çocukların yoğun olarak oturduğu Ulus Mahallesi arası yaklaşık 4 km kadardır.

ÇOGEM'de kayıtlı 362 sokakta çalışan çocuğun ailelerinin Bursa ili Yıldırım ilçesinde bulunan mahallelerde oturdukları görülmektedir. Bu veriler; 220 çocuğun Ulus mahallesinde, 64 çocuğun Arabayatağı mahallesinde, 16 çocuğun Mevlana mahallesinde, 15 çocuğun Yavuzselim mahallesinde, 7 çocuğun Çınarönü mahallesinde, diğer 40 çocuğun ise 14 ayrı mahallede ikamet etmektedir. İsimleri yazılı mahalleler Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden göçle gelen vatandaşların yoğun olarak oturduğu mahallelerdir.

3.3.3.2.1.2. Aile Durumlarına Göre Dağılım

Sokakta çalışan çocukların ailelerin eğitim durumu, mesleki durumları ele alınmıştır.

Tablo 11: Çocukların Ebeveynlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	Baba		Anne	
	Kişi	%	Kişi	%
Okuma-yazma bilmeyen	71	19,61	258	71,27
Okuma-yazma bilen	77	21,27	25	6,9
İlkokul terk	15	4,14	4	1,1
İlkokul mezunu	165	45,58	45	12,43
Ortaokul mezunu	4	1,1	3	0,83
Lise mezunu	2	0,55	-	-
Vefat	4	1,1	3	0,83
Bilinmeyen	24	6,62	24	6,62

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Babaların % 47,23'ü annelerin %13,25'i eğitim kurumlarından mezundur. Okuma ve yazma bilmeyen babaların %19,61, annelerin ise %71,27 olduğu çarpıcı rakamsal gerçekleri karşısında durumun çok vahim olduğu görülmektedir. Geriye kalanlar okuma yazma bilen ancak herhangi bir eğitim kurumundan mezun olmayan kişilerdir.

Bursa Çocuk ve Gençlik Merkezi tarafından 2002 yılında sokakta çalışan 451 çocukla yapılan araştırmada; annelerin %59,8'inin okuryazar olmadığı, babaların %52,8'inin ise ilkokul mezunu olduğunu ortaya koymuştur (Başal vd.,2010;93). Yapılan çalışmalarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden göçle gelen ailelerin ebeveynlerinin eğitim alamadıkları gerçeği çıkmaktadır. Sonuçta çalışmalarda elde edilen verilerin birbirine yakın olduğu söylenebilir.

Çalışan çocukların ebeveynlerinin eğitim düzeyi düşük olduğu için çocuklarını yeterli düzeyde ve bilinçli olarak yetiştirmeleri oldukça güçtür. Bir anlamda ebeveynlerin eğitim düzeyi onların çocuk sorumluluğu konusundaki sorumluluk düzeyini etkilemektedir. Bu çerçevede, ebeveynlerinin eğitim düzeyinin yetersizliği, çocuklarının çalışmalarının sebep olacağı tehlike ve riskleri tahmin etme düzeyini de etkilemektedir (Fidan'dan akt. Bilgin, 2009;237).

Babası vefat eden çocuk sayısının 4, annesi vefat eden çocuk sayısının ise 3 olduğu tespit edilmiştir. Çocukların büyük çoğunluğunun ailesinin hayatta olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Sokakta Çalıştırılan Çocukların Babalarının Çalıştığı Meslekler

Çalışılan Meslekler	Sayı	%
İşsiz	105	29
İnşaat işçisi	112	31
Vasıfsız İşçi	65	18
Pazarcılık	16	4,5
Seyyar satıcı	16	4,5
Şoför	14	4
Diğer	34	9

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Sokakta çalıştırılan çocukların babaların %29'unun işsiz olduğu ve çalışmadığı, %31'inin inşaat işçisi olduğu, %18'inin herhangi bir vasfı olmayan işçi olduğu, küçük bir kısmının pazarcılık, seyyar satıcılık, şoför, bekçi, emekli ve diğer iş kollarında çalıştıkları Tablo 12'deki verilerden anlaşılmaktadır. Annelerden sadece 2 kişi çalışmaktadır. Babaların çalıştığı meslek ve işlere genel olarak bakıldığında, çok az kısmı hariç "mesleksiz" olduğu, geçim temini amacıyla vasıfsız işler, günlük veya geçici işler yaptıkları tespit edilmiştir.

Göç, geçmiş birikim, sermaye veya beceri yoksunluğuyla birleşince kente tutunamamak anlamına gelmektedir. Bu, kente tutunamayan ailelerin yerel çözümlere başvurmalarına yol açar. Bu çözümler içinde çocukların çalıştırılması ağırlıklı yer tutar (Altıntaş'tan akt. Alptekin,2011;43).

Celalettin Vatandaş'ın, 2007 yılında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya, Diyarbakır, Adana ve Mersin illerinde sokakta çalıştırılan toplam 396 çocuk üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, çocukların babalarının yaptığı işlerin sırasıyla, %53,3'ü

amelelik/hamallık, %33,5’u işportacılık ve %3,3’ü fabrika işçiliği olduğuna dikkat çekmiştir (Yıldız, 2007; 62).

Tablo 13: Ailelerin Sosyal Güvence Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
SGK Kaydı Bulunan Aile Sayısı	57	15,75
Yeşil Kart Sahibi Aile Sayısı	126	34,8
Sosyal Güvencesi Bulunmayan Aileler	179	49,45
Toplam	362	100

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Çocuğunu sokakta çalıştırılan ailelerin sosyal güvencesine bakıldığında, %34,8’inin yeşil kartının bulunduğu, %15,75’inin SGK güvencesi olduğu, %49,45’inin sosyal güvencesinin olmadığı öğrenilmiştir.

Tablo 14: Ailelerin Konut Durumuna Göre Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Kendine Ait Konutta Oturan	182	50,27
Akrabalarına Ait Konutta Oturan	20	5,52
Kiralık Konutta Oturan	160	44,21
Toplam	362	100

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır.

Tablo 14’de, ailelerin %50,27’sinin kendilerine ait evde, %5,52’sinin akrabalarına ait evde, %44,21’inin kiralık evde oturduğu görülmektedir. Göçle kente gelen ailelerin yarısının ev inşa ettikleri tespit edilmiştir. İnsanlarda halen ev sahibi olma ihtiyacı üst

sıralardadır. Göç sonucu büyükşehirlerde çarpık kentleşme ve gecekondu bölgeleri oluşmaktadır.

Alacahan'ın Sivas ilinde sokakta çalışan çocuklara yönelik yaptığı araştırmada; ailelerin %85'inin kendi mülkü olan konutlarda oturdukları, %10'nun kiralık konutlarda bulunduğu, %5'inin ise ücretsiz konutlarda (sosyal konut vb.) ikamet ettikleri belirlenmiştir (Alacahan,2010;140). Çalışma sonuçları ile paralellik görülmektedir.

3.3.3.2.2. Çocuk Şube Müdürlüğü Alan Çalışması ve Verileri

Bursa Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü personeliyle yapılan mülakatta; sokakta çalıştırılan çocuklar konusunda aktif bir biçimde görev yapıldığı, Çocuk Şubesinin on (10) mobil ekip ve 6 yaya devriye ekibi ile hizmet vermekte oldukları, Çocuk Şube personelinin düzenli olarak Mobil Ekipte alan çalışmasına katıldıkları öğrenilmiştir. Bunun yanında şehrin güvenliğini temin etmekle görevli Asayiş, Polis Merkezi vb. diğer birimlere ait ekiplerinde sokakta çalışan çocuklarla karşılaştıklarında durumu Çocuk Şube Müdürlüğü'ne bildirdiklerini, özellikle dini öneme haiz bayram ve kandil günlerinde sokakta daha fazla çalıştırılan çocukla karşılaştıklarını, Mobil Ekip ve kendi ekiplerini genelde çocukların tanıdığını ve görünce kaçtıkları bilgisi edinilmiştir. İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesinin, çocuklara yönelik hizmetlerin yanı sıra halkın bilinçlendirilmesi için afiş, reklam film, seminerler, ilan tahtalarının düzenlenmesi vb. faaliyetlerde de bulunduğu yapılan birebir mülakat şeklindeki görüşmelerde öğrenilmiştir.

Çocuk Şube Müdürlüğü'nün sokakta çalıştırılan çocuk istatistiklerinde aşağıdaki verilerle karşılaşmıştır;

- 2007 yılından 2013 yılı Nisan ayı sonuna kadar olan dönemde 460 çocukla 1160 kez sokakta çalışırken karşılaştığı, 2013 yılı itibariyle 18 yaşını dolduran çocuklar çıkarıldığında bu sayının 24'ü kız olmak üzere 402 olduğu, 2006/1 sayılı Valilik kararı gereğince 78 aileye idari yaptırım kararı uygulandığı,
- Çocukların karşılaşımla sayısının ÇOGEM sayıları ile örtüşmediği, yıllara göre yapılan istatistik karşılaştırmasında 2007-2011 yılları arasındaki alan çalışmaları bilgilerinin Çocuk Şubesinde eksik olduğu,

- Mobil Ekip alan çalışmaları haricinde; 2012 yılında 83 çocukla 94 kez karşılaşıldığı 3 kez ve üzeri karşılaşılan çocuk sayısının 4 olduğu, 2013 yılı ilk 4 aylık dönemde 14 çocukla karşılaşıldığı ve mükerrer karşılaşılan çocuk olmadığı, 11 aileye idari yaptırım kararı uygulandığı,

Tablo 15: Her Yıl Aynı Çocukla Karşılaşılma Sayısı

Yıllar	Çocuk Sayısı
2007 yılından bu yana	1
2008 yılından bu yana	1
2009 yılından bu yana	2
2010 yılından bu yana	3
2011 yılından bu yana	6
2012 yılından bu yana	23

Kaynak: Çocuk Şube verileri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 15’de sokakta çalıştırılan çocuklardaki yıllara göre sürekli çalışırken karşılaşılma sayısı incelenmiştir. 402 kayıtlı çocuktan 2007 yılından bu güne kadar yapılan alan çalışmalarında 1 çocuğun aralık vermeksizin her yıl sokakta çalışırken rastlanıldığı, bu sayının 2010 yılından bu güne 3 çocuğun, 2011 yılından bu yana 6 çocukla, 2012 yılından bu yana 23 çocukla karşılaşıldığı anlaşılmıştır. 402 sayısına göre rakamların oransal durumu oldukça düşüktür. Bu da sokakta çalışan çocukların sürekli bir şekilde çalıştırılmadığı, sosyo-ekonomik yapısı düzelen aile çocuklarının çalışmayı bıraktığı yada enformel sektörde çalışmaya devam ettiğini göstermektedir. Her yıl sokakta karşılaşılan çocukların aile sayısı ise 15 kadar olduğu görülmektedir. 15 aile hakkında yapılacak sosyal inceleme neticesi alınacak tedbirlerle sokakta çalışan çocukların azalacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 16: Aynı Çocukla Ardışık Yıllarda Karşılaşılma Sayısı

Yıllar	Çocuk Sayısı
2007-2008 yıllarında	6
2008-2009 yıllarında	7
2009-2010 yıllarında	10
2010-2011 yıllarında	15
2011-2012 yıllarında	22

Tablo 16'daki verilerle Tablo 5'deki veriler kıyaslandığında devamlı surette sokakta çalışırken karşılaşılan çocuk sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ancak 2010 yılından bu yana aynı çocukla ardışık yıllarda karşılaşılma sayısında artış olduğu, sokakta çalışan çocuklar ve ailelerine yönelik ne kadar tedbir ve inceleme yapılırsa yapılsın ailenin çocuğunu çalıştırmaya devam ettiği görülmektedir.

Tablo 17: Aynı Çocukla Sadece Aşağıdaki Yıllarda Karşılaşılma Sayısı

Yıllar	Çocuk Sayısı
2010-2012 yıllarında	8
2009-2012 yıllarında	13
2009-2011 yıllarında	7

Kaynak: Çocuk Şube verileri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo 17'de çocukların bazı yıllarda karşılaşılmadığı ya da ara verdiği yıllara göre ölçülmeye çalışılmıştır. Bu tabloya göre aralıklardaki yıllarda bu çocuklarla karşılaşılmadığı tespit edilmiştir.

Hem ÇOGEM hem de Çocuk Şubesinin birlikte veya tek olarak yapmış oldukları alan çalışmalarında sokakta çalıştırılan çocuklarla karşılaşılma sayısal verilerinin Bursa ilinde sokakta çalışan çocukların gerçek sayısını verdiği kesin değildir. Sokakta çalışan çocukların Mobil Ekipleri tanıdığı ve ekipleri görünce kaçtığı alan formlarında

belirtildiğinden, bu çocuklar istatistiklere eklenememiştir. Bursa şehrinin 2.000.000'ü aşkın nüfusu, mevcut yolları, kavşakları, parkları, meydanları göz önüne alındığında, Koordinasyon Merkezince oluşturulan Mobil Ekibin yetersiz olduğu ortadadır ve ekip sayısının artırılması gerekmektedir. Alan çalışmasının özellikle havanın karardığı akşam saatlerinde ve saat 17.00 sonrasında da yapılması durumunda daha farklı verilerle karşılaşılacaktır.

3.3.3.3. Gözlemevi (Erken İlk Kabul Birimi) Çalışmaları

Bursa'da Çocuk Ve Gençlik Merkezine bağlı olarak hizmet veren geçici barınma sağlayan gözlemevinin bulunduğu, gözlemevinin 2009 yılı Mayıs ayında faaliyete başladığı, mevcut durumun yeniden değerlendirilerek 2011 yılı Şubat ayında Erken İlk Kabul Birimine dönüştürüldüğü öğrenilmiştir. Bu birimin; suç işlemeyi alışkanlık haline getiren ve ailesi tarafından suça yönlendirilen çocuklar, farklı illerde sosyal hizmet kuruluşlarında korunmakta iken kaldıkları kuruluştan izinsiz ayrılan çocuklar, kolluk kuvvetlerince yakalanan çocuklar, sokakta çalıştırılan çocuklardan ailesine ulaşılamayan/teslim edilemeyen çocuklar, herhangi bir nedenle acil olarak savcılık talimatı ile ilk defa kurum bakımına alınacak çocuklara uygun hizmet modeli belirleninceye kadar geçici kabulleri yapılmaktadır.

Merkezin açılışından bu yana toplam 194 çocuk kabul edilerek uygun hizmet modelinden yararlandırılmaları sağlanmıştır. Bu çocuklardan 18'inin madde kullandığı, tedaviyi kabul eden 5 çocuğun tedaviye yönlendirildiği öğrenilmiştir.

Tablo 18: Gözlemevine Kabulü Yapılan Çocukların Kuruluşa Geliş Nedeni

Geliş Nedeni	Sayı
Aile İçi Şiddet/Aile Bireyleri ile Anlaşamama	53
Evden Kaçma	64
Suçta Karışma/Suç Mağduru Olma	42
Kuruluştan Kaçma	26
Cinsel İstismar	8
Diğer(Mülteci-İhmal-İstismar-Cezaevi Tahliye)	13
TOPLAM	206

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Tablo 19: Gözlemevine Kabulü Yapılan Çocuklar Hakkında Yapılan İşlemler

Yapılan İşlem	Sayı
Aileye Teslim	92
Kurum Bakımı	37
Korunmakta Olduğu Kuruluşa Yönlendirme	12
Kaçak	62
Kuruluştaki Kalan	2
Cezaevi	1
TOPLAM	206

Kaynak: ÇOGEM kayıtları esas alınmıştır

Gözlemevine değişik nedenlerden getirilerek geçici kabul edilen 206 çocuğun 92'sinin ailesine teslim edildiği, 37'sinin kurum bakımına yönlendirildiği, 62'sinin kaçak olduğu, 12 çocuğun korunmakta olduğu kuruluşa yönlendirildiği, 2 çocuğun kuruluştaki kaldığı, 1 çocuğun cezaevine teslim edildiği, gözlemevinin işlevini yerine getirdiği söylenebilir.

3.3.3.4. Çocukların Ailelerine Yönelik Eğitim Programları

İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı arasında imzalanan protokol gereği, Baba ve Anne Destek Programları düzenlenmiştir.

Tablo 20: Anne ve Baba Eğitimi İçin Açılan Kurs ve Kursiyer Sayısı

YIL	Baba Destek Programı		Anne Destek Programı	
	Açılan Kurs	Kursiyer	Açılan Kurs	Kursiyer
2005	36	450	54	1355
2006	28	343	47	1178
2007	10	170	21	533
2008	17	217	21	544
2009	19	188	20	505

Kaynak: Bursa SHM,2010;23

Ailelerin eğitim yoluyla kapasitelerinin geliştirilmesi ve duyarlılıklarının artırılması amacıyla; aile içi iletişim, çocuklarda gelişimsel ruh sağlığı, sağlıklı çocuk yetiştirme yöntemleri, sokakta çalıştırmanın getirdiği riskler ve hukuki boyut, madde bağımlılığı konularında toplumu ve aileleri bilgilendirme çalışmaları yapıldığı öğrenilmiştir.

Sokakta çalıştırılan çocukların ailelerine yönelik olarak Toplum Merkezinde; aile içi iletişim programı, AİTEP projesi (aile içi temel eğitim programı), bayan kuaförlük kursu, benim ailem aile eğitim programı, bilgisayar kullanım ve işletmenliği programı, çocuk bakıcılığı kursu, çocuk ihmal ve istismarı eğitimi, elektrik ve elektronik kursu, erken çocukluk gelişimi ve eğitimi projesi, forklift kullanım kursu, hasta yaşlı bakım kursu, inşaat işçiliği kursu, kadının insan hakları eğitim programı, kadının medeni hakları bilgilendirme semineri kaynakçılık kursu, otistik çocukların ailelerine yönelik sağlıklı çocuk yetiştirme eğitimi, sağlık bilgilendirme kursları (AİDS, grip, kanser, cinsel yolla bulaşan hastalıklar), tekstil makineleri kullanım kursu, vinç operatörlüğü kursunun düzenlendiği, bu programlara 2006 yılında 821 kişi, 2007 yılında 1025 kişi, 2008 yılında 1624 kişi, 2009 yılında 2200 kişi katılarak Toplum Merkezi hizmetlerinden faydalanmıştır (Bursa SHM,2010;22-23). 2011 yılında Toplum Merkezi Sosyal Hizmet Merkezine dönüştüğünden topluma yönelik eğitici faaliyetlerde azalmalar meydana geldiği öğrenilmiştir.

3.3.3.5. Meslek Edindirme Kurslarına Yönlendirilme

Toplum Merkezince sokakta çalıştırılan çocukların ailelerine yönelik; Eğitim programları ve projeleri, Meslek edindirici kurslar ve bilgilendirme seminerleri düzenlendiği öğrenilmiştir.

Bursa Valiliği ile Sivil Toplum Kuruluşları işbirliğiyle kanunla ihtilafa düşmüş çocuklara yönelik açılan okula gitmeyen ve risk altında bulunan 24 genç Elektronik-Elektrik Kursuna katılarak İŞKUR tarafından işe yerleştirilmiştir (Bursa SHM,2010;28). Hürriyet Endüstri Meslek Lisesi ve Bursa SYDV'nın katkılarıyla 26 çocuğun ailesine yönelik "İstihdam Garantili İnşaat İşçiliği Kursu" düzenlendiği ve Bursa İnşaat Mühendisleri Odası tarafından istihdam garantisi sağlandığı öğrenilmiştir.

"Çocukların Mutlu Geleceği İçin Umut Yıldızı Projesi" kapsamında kurumlar arası işbirliği ile ilgili bir protokol İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Çalışma ve

Sosyal Güvenlik Bakanlığı – İŞKUR ve TOBB arasında imzalanmıştır. Protokol gereği Çocuk Koruma Kurulunca alınan karar çerçevesinde, Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğünce tespit edilen 16–17 yaşlarında suça karışmış çocuklardan 300’ünün aileleri ile görüşme yapılması neticesinde 30’u Bursa İŞKUR Müdürlüğüne yönlendirilmiştir(Acar, 2010;63).

3.3.3.6. Boş Zamanları Değerlendirecek Sosyal Aktivitelere Yönlendirilme

Çocuk ve Gençlik Merkezinde, sokakta çalıştırılan çocukların okul dışı zamanlarını kontrol altında geçirmelerini sağlamak, çocukların sokakta çalıştırılmalarını önlemek, serbest zamanlarını kontrollü, kaliteli geçirmelerini ve olumlu davranış geliştirmelerini sağlamak amacıyla sosyal, kültürel ve sportif aktiviteler planlanarak uygulandığı ve bunun neticesinde aşağıdaki faaliyetlerin yapıldığı öğrenilmiştir (Bursa SHM,2010;29-32).

- Sokakta çalıştırılan çocuklara OKS-SBS kursları, bilgisayar işletmenlik kursları verilmiştir. Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünce kurs öğretmenlerinin ek ders ücret ödemeleri yapılmıştır. Çocukların ulaşımı Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmıştır. Öğle yemekleri ÇOGEM tarafından karşılandığı,
- ÇOGEM’e kayıtlı 25 çocuğun katılımı ile futbol takımı kurulmuştur. Haftada 2 gün İl Gençlik Spor Müdürlüğünde görevli spor uzmanı sorumluluğunda antrenman yapmaları sağlanmıştır. Takımın malzeme ihtiyacı il SYDV tarafından karşılanmıştır. Yaz okulu kapsamında futbol etkinliğine katılımları sağlanarak çocuklara sertifika verildiği,
- ÇOGEM bünyesinde “ Ahşap Boyama Kursu” düzenlenmiş ve kursun tüm ihtiyaçları Özel okullar tarafından karşılanmıştır.
- ÇOGEM bünyesinde “Takı Tasarım Kursu” düzenlemiştir. Halk Eğitim Merkezince kurs öğretmeni istihdam edilmiş, kursta kullanılan araç gereç ve malzemelerin Çocuk Eğitim Rehabilitasyon ve Yardım Derneği(ÇERED) tarafından temin edildiği,

- ÇERED katkıları ile çocukların yaptığı resimler Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde sergilendiği,
- ÇOGEM hizmetlerinden yararlanan 20 çocuğa Türk Hava Kurumu işbirliği ile “Model Uçak Kursu” düzenlendiği,
- SHÇEK Spor Kulübü İzicilik Ünitesi, izci liderleri sorumluluğunda ÇOGEM’de yaptığı hafta sonu faaliyetlerine 60-100 çocuk katılmaktadır. Çocukların ulaşımı Büyükşehir Belediyesi tarafından karşılanmakta, SYDV tarafından çocuklara giysi yardımı yapılmakta ve günübirlik çevre gezileri yapılmaktadır. İl dışı izci kamplarına katıldığı,
- Okul Müdürlüklerince sokakta çalıştırıldığı tespit edilen çocuklar ÇOGEM’ e bildirilerek yaz aylarında bu çocuklara yönelik çeşitli kurs ve faaliyetlerden yararlandırılmaları sağlandığı,
- Bunun yanında yabancı dil kursu, müzik ve halk oyunları faaliyetlerinin yanı sıra sinema, tiyatro, buz pateni gibi sosyal ve kültürel etkinliklere çocukların katılmalarının sağlandığı.

3.4. Bursa Emniyet Müdürlüğü’nce Yürütülen Faaliyetler

Bursa İl Eylem Planında belirtilen, önleyici ve eğitici faaliyetler içerisinde yer alan çocukların eğitim yoluyla kapasitelerinin geliştirilmesi ve duyarlılıklarının artırılması amacıyla 2011-2012 eğitim ve öğretim döneminde Madde Bağımlılığı ve Talep Azaltımı, Gençliğin Zararlı Akım ve Faaliyetlerinin Korunması, Çevreden Gelebilecek Tehlikeler ve Alınması Gereken Tedbirler, Toplumsal Bilinç ve Duyarlıklarının Geliştirilmesi konularında ilgili Emniyet Birimlerince 863 okulda konferans düzenlenmiş, bu konferanslara 70500 öğrenci ile 5837 velinin katılımıyla gerçekleştirildiği Çocuk Şube çalışanlarınca ifade edilmiştir.

Risk grubunda olan çocukların bedensel, ruhsal ve duygusal gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmeleri, tehlike yaratabilecek risklerden korunmalarının sağlanması amacıyla Bursa Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü koordinesinde, Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi Sanayici ve İş Adamları Derneği(DOSAB SİAD)’nin proje ortaklığı ve desteğiyle, Çocuk Şube Müdürlüğüne belirlenen çocukların DOSAB

bünyesinde devam eden futbol okuluna katılımlarının sağlanarak, çocukların spor eğitimini almaları, şehir içinde ve yurt içindeki turnuvalara katılımlarının sağlanması sonucunda yeni hedef ve uğraşlar kazanmaları, sokakların risklerinden uzaklaşmaları, orada bulunan diğer çocuklarla kaynaşmaları sonucunda, topluma bilinçli ve sağlıklı bireyler kazandırılması amacıyla “Umuda Spor Huzura Skor” isimli proje imzalanarak uygulamaya konulduğu öğrenilmiştir.

Bu proje kapsamında 12.02.2011 tarihinde DOSAB Nejat Biyediç Spor Akademisinde eğitim almaya başlayan birinci grup 25 çocuğa 27.01.2012 tarihinde risk grubu bölgelerden seçilen 50 çocuk dahil edilerek toplam 75 çocuğa ulaşılarak faaliyetlere devam edildiği belirtilmiştir.

3.5. Bursa Büyükşehir Belediyesi’nce Yürütülen Faaliyetler

Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğü tarafından yürütülen Çocuk ve Gençlik Hizmetleri kapsamında “AB Mali İşbirliği Göç Kaynaklı Sosyo-Ekonomik Problemlerin Çözümüne Destek Projesi” kapsamında 4 Mart 2009 tarihinde Çocuk Merkezi açılmıştır. Bu projenin amacı; sokak çocukları ile dezavantajlı ailelerin çocuklarını kente entegre etmek, bu yolla çocuk merkezleri kurmak ve işleyişini sağlamaktır. Prefabrik olarak yapılan 250 kişi kapasiteli binada, idari kısımlar, 4 adet sınıf, kütüphane, bireysel ve grup terapi odaları, yemekhane, spor ve çok amaçlı salonlar, doktor odası ve benzeri hizmetlerin verileceği odalar bulunmaktadır. Bu merkez tarafından çocuklar ve ailelerinin de katıldığı koruyucu ve önleyici hizmetler, toplumu bilinçlendirme, rehberlik, sağlık hizmetleri, öz bakım hizmetleri, eğitim destek hizmetleri, sosyal ve kültürel faaliyetler, spor faaliyetleri düzenlenmiştir. Bu çocukların ailelerine sosyal yardımlar ve hizmetler için belediye bütçesinden kaynak sağlanmıştır. 2013 yılında günlük 7-14 yaş arası 215 çocuğa hizmet verilmesi planlanarak kaynak ayrılmıştır.

Ayrıca BUSMEK tarafından meslek edindirme, beceri kazandırma ve sosyal gelişim sağlanmasına yönelik tüm vatandaşların katılabileceği kurslar, koruyucu ve önleyici tedbirler kapsamında değerlendirilmektedir.

3.6. Uygulanan Hizmet Modelinin Değerlendirilmesi ve Modelin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

Uygulamaya konulan bu Model, sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar sorununun çözüme kavuşturulması amacıyla Türkiye’de sadece konuyla ilgili bir kurumun işlevselliği ile yeterli olamayacağı fikrinden yola çıkılarak, çok sektörlü bir yaklaşım ve işbirliği içerisinde hedef kitlenin ekonomik, sosyal, kültürel açıdan güçlendirilmesi gerektiği savı üzerine oluşturulmuştur.

Modelin uygulama aşamalarında sokak çocukları olgusuna yönelik toplumda ve ilgili kuruluşlarda farkındalık oluşturduğu, mevcut kaynakların kısmen harekete geçtiği ve sorunun çözümüne kısmen katkıda bulunduğu görülmektedir.

Tablo 21: Pilot İllerde Kurulması Gereken Hizmet Birimleri

KURULUŞ	Adana	Ankara	Antalya	Bursa	Diyarbakır	İstanbul	İzmir	Mersin
Koordinasyon Merkezi	E	E	E	E	E	E	E	E
Mobil Ekip	E	E	E	E	E	E	E	E
Sokak Ofisi	H	H	E	H	H	E	H	H
Barınak	H	E	H	H	E	E	H	H
İlk Adım İstasyonu	H	E	E	E	E	E	E	H
ÇEMATEM	H	E	E	H	E	E	E	H
Tıbbi Rehabilitasyon Merkezi	H	H	H	H	E	H	H	H
Sosyal Rehabilitas. Merkezi (ÇOGEM)	E	E	E	E	E	E	E	E

Kaynak: Acar,2010;126

Harflerin Açılımı: E: Evet H: Hayır

Pilot illerde Yeni Hizmet Modelinin öngördüğü kurumsal yapılanmanın teşkil edilememesi modelin uygulanabilirliğini güç hale getirmektedir. Modelin öngörüldüğü şekilde tüm hizmet birimlerinin oluşturulduğu hiçbir ilin bulunmaması Modelin uygulanabilir olmasına yönelik inanca gölge düşürmektedir. Hazırlanan Model, belirlenecek kriterler çerçevesinde, illerin yapısına göre değiştirilebilir ve yenilenebilir bir model haline getirilerek sorunun çözümüne daha olumlu katkı sağlayabilecek ve “sürekli kendini geliştiren model” halini alabilecektir.

Koordinasyon Merkezi, pilot illerde ÇOGEM tarafından yürütülmektedir. Koordinasyon Merkezinin Valilik bünyesinde bulunması istenen faydaya ulaşmayı sağlayacaktır. Bursa'da 2005 yılı Hizmet Modelinin uygulanmasında modelde kurumsal yapılanmada var olan hizmet birimlerinin açılmaması ve mevcut birimlerde çalışan personel eksikliği modelin uygulamada karşılaşılan olumsuz yönlerindedir. Ayrıca, ÇOGEM'de çalışacak personel, sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar konusunda istekli ve çeşitli kurumlardan atanacak konusunda uzmanlığı olan kişilerden seçilmelidir.

Modelin uygulanmasına ilişkin yapılan görüşmelerde, süreç içerisinde yapılan çalışmalar sonucunda Bursa İl Eylem planının hazırlandığı dönemde sokakta yaşayan çocukların zaman içinde azalarak 2012 yılı itibari ile hemen hemen sıfırlandığı, sokakta yaşayan çocuklara yönelik açılması planlanan birimlerin bu sebepten oluşturulmadığı öğrenilmiştir.

Münferit vakalar dışında Bursa ilinde sokakta yaşayan çocuk bulunmadığı için İl Eylem Planı uygulamaları sokakta çalışan/çalıştırılan çocuklara yöneliktir. Ancak, sorunla ilgili çalışan personelin eğitim süreçlerinden geçmesi gerekmektedir. Ulusal ve yerel medyada toplumu bilinçlendirmede ara sıra konuya değinilse de medya yeterli ölçüde kullanılamamaktadır.

Bursa İli Merkez ilçeleri olan Osmangazi, Nilüfer ve Yıldırım İlçelerinin toplam nüfusunun 31.12.2007 tarihinde 1.432.177 kişi iken, göç ve hızlı nüfus artışı gibi sebeplerle aynı nüfusun 31.12.2012 tarihinde 1.734.735 kişi olduğu göz önüne alındığında, Bursa ili eylem planı ve sokakta çalışan çocuklar sorununun azaltılmasına ilişkin yürütülen çalışmaların yeterli faydayı sağladığı söylenilebilir. Yapılan çalışmalar sorunu azaltmaya, önlemeye ve rehabiliteye ilişkindir ve sokakta çalıştırılmaktan kurtarılan çocuklar bulunmaktadır. Mobil ekip alan çalışmaları ve Çocuk Şube ekiplerinin alanda karşılaştığı çocuklarda yıllar itibariyle artış olmaması bunu destekleyici niteliktedir. Çalışmalarda elde edilen veriler Bursa ilinde sokakta çalışan çocuklara ilişkin gerçek sayıyı verdiği söylenemez. Bunun nedeni, il bazında sokakta çalıştırılan çocuklara ilişkin ortak bir veri tabanı olmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir ve kurumlar arası gerçek rakamsal veriler ortaya konulamamaktadır. Bakanlıklar düzeyinde yapılacak protokolle istenilen veri tabanı oluşturulabilir.

Bursa'da Yeni Hizmet Modeli ve İl Eylem Planı uygulamaları ile ilgili yapılan görüşmelerde; ilgili kurumların hizmet modelinde eşdeğer sorumlulukla yer almadığı, düzenlenen toplantılara kurum ve kuruluşların etkin katılımın sağlanamadığı, katılımcıların kuruluşların karar alma sürecinde yönetici düzeyinde olmaları ve toplantılara sürekli aynı katılımcının katılmasının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Bu modele farklı bakış açıları ile uygulanabilir çözüm stratejileri getirilmesi ile Modelin geliştirilmesi, maddi kaynakların bütçeye konulması, sürdürülebilirliğinin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) verilerinden daha çok yararlanılması, İl Özel İdaresi ve Büyükşehir Belediyesi kaynaklarından daha fazla yararlandırılması sunulan hizmetin verimliliğine katkıda bulunacaktır. Ancak her türlü önleyici faaliyet ve çalışmalar sonrasında çocuğunu sokakta çalıştırmaya devam eden ailelerden SYDV yardımları almakta olanlara, çocuğunu sokakta çalıştırmaya devam etmesi durumunda SYDV yardımı alamayacağı ikazında bulunularak, gerekirse yardım alması engellenmelidir.

2001 yılında yürürlüğe giren Çocuk ve Gençlik Hizmetleri Yönetmeliği ile 2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu arasında çelişkiler bulunduğundan, çalışan personelde uygulama karışıklıkları doğurabilecektir. Kamusal hayatta idarenin yönetimi ve uygulama esasları sıra ile Anayasa, Kanun, Tüzük, Yönetmelik, Yönerge hükümlerini esas almak gerektiğinden, bahse konu yönetmeliğinin hukuki mevzuata uyumluluk, günün ihtiyaçlarını karşılayıcı, kurumlar arası işbirliğini ve koordinasyonu artırıcı ve Hizmet Modelini de içeren bir şekilde yeniden düzenlenmesi gereklidir.

ÇOGEM hizmet binalarının fiziksel yapılarının çocukların sosyal, kültürel ve sportif faaliyetleri yapabilecekleri şekilde yapılandırılmaları hizmetin kalitesi ve verimliliğini artıracaktır. Bursa ÇOGEM hizmet binası fiziki olarak yeterli görülmektedir. Ancak yapıldığı yer itibarıyla hizmet verdiği çocukların büyük bir kısmı Belediyenin sağladığı ulaşım imkânlarıyla kuruluşa getirilmekte ve faaliyet sonrası tekrar ikamet edilen mahalleye götürmektedir. ÇOGEM' den yararlanan çocukların ve ailelerin mahallesine yürüme mesafesinde olan kuruluştan daha çok istifade edeceği görüşü yetkililerce ifade edilmektedir. Eğitim gördüğü okulundan ayrıldıktan sonra aynı mahallede bulunan yürüme mesafesindeki ÇOGEM'e gelerek etkinliğe katılan çocukların sayısında artış olacağı düşünülmektedir.

Çocukların sokakta yoğun olarak çalıştığı bölgelerde çocukların irtibat kurabileceği ve yemek ve tuvalet gibi bazı ihtiyaçlarını karşılayabileceği, çocukların takibinin yapılabileceği, güncel kayıtlarının tutulabileceği irtibat ofislerinin açılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Üniversitelerce bilimsel araştırmalar yapılması, sorunun tüm safhalarını ortaya koyması ve çözüme ilişkin etkin kararlar alınması açısından önemlidir. Üniversitelerin bulunduğu kentlerin sokakta yaşayan ve çalıştırılan çocuklar olgusunun tüm boyutları ile belirlenmesi ve çözüm stratejileri oluşturulması çalışmalarında yeterli faydayı sağladığı görülmektedir. Üniversitelerin ve sivil toplum kuruluşlarının bu konuda daha etkin katılımları sağlanmalıdır.

Çalışan çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik yapılarının güçlendirilmesi ve ailelerin çocuklarını geçim sağlayıcı olarak görmelerinin engellenmesi ve çocukların mobil ekiplerce getirildiğinde bir daha ailenin çocuğunu gelir sağlayan olarak görmeyerek sokağa bırakmaması için eğitici, önleyici ve caydırıcı tedbirlerin geliştirilmesi elzemdir. Çocukların ailelerine yönelik meslek edindirme kurslarına ağırlık verilmeli ve en önemlisi kurslar sonrası istihdama yönelik İŞKUR başta olmak üzere yerel kaynakların desteği sağlanmalıdır.

Hizmet Modelinde ve İl Eylem Planında yer alan paydaş kurum ve kuruluş temsilcilerinin sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklar ile ilgili eğitim almaları ve eğitim faaliyetlerinin düzenli aralıklarla tekrar edilmelidir.

Sokaklarda çalıştırılan çocuklara duygusal yaklaşarak alışveriş yapan veya hiçbir şey almaksızın para veren vatandaşların toplumsal bilincinin artırılması için eğitici ve bilgilendirici çalışmalar (afiş, ilan, broşür vb. medyada konuya sık yer verilmesi) belirli aralıklarla yapılmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde 1950 yıllarında kırsal alandan kentlere doğru başlayan göç olgusunun ivme kazanmasıyla “köprüaltı çocukları” tabiri gündelik hayatta kullanılmaya başlamış, 1980’li yıllar itibariyle bir fenomen olarak sokak çocukları en önemli sosyal problemlerden biri haline gelmiştir. İnsanlar güvenlik ve ekonomik gibi kaygılarla yaşadıkları yerleşim yerlerinden ayrılarak özellikle iş imkânı bulabilecekleri büyükşehirlere göç etmişlerdir. Göç olgusu; kentsel yoksulluk, kente uyum sağlayamama, hızlı kentleşme, ulaşım, gecekondulaşma gibi birçok sosyal sorunu kente taşımış ve kentlerde yapısal problemler ortaya çıkmıştır. Göçle gelen bazı aileler geçim sıkıntısı nedeniyle kent yaşamına tutunabilmek için çocuklarını sokakta çalıştırmaktadır.

Sokakta çalışan çocuklar, yarı gün okullarına devam ederken günün kalan kısmında evin geçimine katkı sağlamak için çalışmakta, bazı hanelerde ise evin tüm geçimini sağlamaktadırlar. Çocuklar okul ve çalışma hayatı arasında düşünce karmaşası yaşayarak okullarını bırakabilmektedir. Sokakta çalışan çocuklar, kazançlarını gizleyerek ebeveynlerine vermedikleri miktarları biriktirdiği takdirde kendini daha fazla özgür hissederek istediklerini alma imkânına kavuşmaktadır. Bu yapıdaki çocuklar giderek “sokağın çocuğu” olmaya adaydırlar. Aileler ise çocuklarının çalışması halinde fiziksel ve sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilenebileceği ve dahi suça sürüklenebilecekleri bilgisinden yoksundur.

Enformel sektör işyerlerinde çalışan çocuklar genelde göz önünde olmayan kapalı ortamlarda çalıştığından, toplumun bütünü tarafından “çocuk işgücü” sorun olarak gündeme getirilmemektedir. Sokak çocukları ise toplumun hemen, her zaman, her yerde karşılaşılabileceği türden bir sorundur ve gören herkesi rahatsız etmektedir. İnsanlar bu çocuklarla karşılaştıklarında durumu bir yerlere bildirerek sorunun çabucak ortadan kaldırılmasını isteyerek toplumsal bilincin yerine getirdiğini düşünmekte, aynı zamanda bu çocukların kendine zarar vereceği endişesi ile uzak durmaya çalışmakta, böylece bu çocuklar toplumdan ve sosyal hayattan soyutlanmaktadır.

Çocukların korunmasına yönelik tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de kanunlar yürürlüğe girerek gerekli tedbirler alınmaktadır. Ancak çıkarılan mevzuat sorunun çözümünde yeterli olmasına rağmen uygulamada genellikle insan odaklı aksaklıklar yaşanmaktadır. Konuyla ilgili yetki ve sorumluluk verilen kamu kurum ve

kuruluşlarında her düzeydeki görevlilerin bu konuda istekli kişilerden seçilmesi toplam başarıyı artıracaktır.

Çocuğun sokakta çalışması halinde çocuğa ve aileye yönelik çalışmalara göre sorunun oluşmadan önce önleyici ve koruyucu politikalar geliştirmek maddi olarak daha az külfetlidir. Sorun oluşmadan önleyici sosyal politikalarla önlenemediği takdirde rehabilitasyona yönelik politikalar uygulanması gerekeceğinden sokakta çalışan çocuklarla karşı karşıya kalınacaktır. Yoksulluğun ve işsizliğin azaltılmasına yönelik aktif istihdam politikaları, gelir dağılımındaki adaletsizliği düzenleyici politikalar, eğitim politikaları, sosyal şehircilik politikaları, sosyal hizmetlerde yeni hizmet programlarının oluşturulması, üniversitelerin aktif katılımı ve işbirliğini sağlanması önleyici sosyal politikalar içerisinde sayılabilir (Orhan,2013).

Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik hizmet modeli sorunun çözümüne ilişkin atılmış bir adım ve önemli bir model uygulamasıdır. Ancak oluşturulan “organizasyon yapı” şeklindeki modelde görev alan personelin kurumlarıyla ilgili başka görevleri de bulunduğu ve uygulamada koordinasyon eksiklikleri olduğu çalışan personelce ifade edilmektedir. Tek bir çatı altında görevlendirilmiş personel ve yeterli bütçe kaynaklarının olduğu bir yapıyla devam edilmesi sorunun çözülmesi açısından daha işlerlik kazanacağı kanaatindeyim. Valilik bünyesinde geçici görevlendirilen ve her kurumdan konusunda uzman ve istekli personelin çalışacağı bir çalışma ortamı oluşturulması eş güdümün sağlanması açısından önemlidir.

Yoksulluğun nedenleri üzerine yapılan araştırmalar; eğitim seviyesinin oldukça düşük olması, geçici işlerde çalışma, sürekli bir işte çalışmama durumundan kaynaklandığını açıkça ortaya koymaktadır (Aydın ve Güloğlu, 2011;114). Yoksulluk ve eğitimsizlik birbiriyle ilişkilendirilebilen en temel problemlerden biridir. Yoksulluğu azaltacak en önemli politika insanların her yaşta ve her durumda eğitim almalarını sağlamaktır. Tez çalışmamın ilgili bölümünde belirttiğim gibi sokakta çalıştırılan çocuklar kentsel yoksulluk içerisindeki ailelerden geldiklerinden, bu ailelere yönelik eğitim ve öğretim imkanlarının sağlanması, yoksulluğu ortadan kaldıracak kalkınma, istihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması ve sosyal güvenliğe ilişkin politikalar üretecek yegane birim Devlet’ tir. Refah seviyesi yükselen bir devlette, kamu kaynaklarının dağılımında eşdeğere yakın bir paylaşma söz konusu olabilir. Ülkemizde 2001 yılında yaşanan kriz

ortamından 2013 yılına geldiğimiz bugünkü sosyo-ekonomik gelişme seviyesindeki düzelme, kişi başına düşen milli gelirin artması ve sosyal refahın artırılmasına ilişkin alınan politika uygulamaları sayesinde sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocukların sayısında bir azalma olduğu gözlenebilmektedir. En azından bugün bankamatik kabinlerinde uyuyan insanlarla karşılaşmıyoruz.

Sokakta çalıştırılan çocuklar sorunu toplumun bilinçlendirilmesi halinde ortadan kaldırılabılır. Toplumun bu çocuklara olumsuz yargısını ortadan kaldıracak bilince kavuşturulmasına yönelik tanıtıcı ve eğitici çalışmalar yapılmalıdır. Sokak çocuklarıyla ilgili ulusal ve yerel görsel medya kuruluşlarında gösterilen, halk arasında etki uyandıran **KAMU SPOTU** hazırlanması gerekmektedir. Hazırlanan gösterimde verilmek istenen mesajla görüntü birlikteliği sağlandığında çok büyük kitlelere anında ulaşma ve istenileni aktarma olanağı bulunacaktır. Ayrıca sokakta çalışan çocukların ailelerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden göçle geldikleri ve ebeveynlerinin bir bölümünün okuma yazma bilmeyen bireylerden oluştuğu dikkate alınarak yöre insanına hitap eden videolar hazırlanması yararlı olacaktır. Şehirlerde halkın yoğun olarak bulunduğu caddeler ve yürüme yollarında belirli aralıklarla ve uzun süre kalacak bilgilendirici yazılar billboardlarda yer almalıdır. Zira bu çocukların sattığı herhangi bir şeyden almamak, çocukları sevimli görüp acıyarak para vermemek sorunu kendiliğinden ortadan kaldıracaktır. İktisadi tabirle arz ve talep kanunu, bu durumu çok güzel açıklamaktadır. Sokakta çalışan çocuk satacakları nesnelere evine geri döndüğünde aileler çocuğu kazanç sağlayıcı olarak görmeyecektir. Yaptığım görüşmede saat 16.00 sonrası kurumdaki etkinlikten ayrılarak evine giden çocuklardan birisi tekrar sokakta çalışırken mobil ekiple saat 18.00 sıralarında karşılaştığında cebinde 100 TL para çıkması sorunun vahametini açıkça ortaya koymaktadır. Bazı çocuklar asgari ücret tutarından daha fazla kazanç elde edebilmektedir. Ebeveynlerin bir kısmının çalışmadığı, günübirlik veya mevsimlik çalıştığı göz önüne alındığında çocuk, evi geçindirecek yegâne bireydir. İşte bu noktada ihmal edilen çocuk istismar edilmeye başlamıştır.

Sorunun oluşmasında temel faktörlerden biri eğitimidir. Bu hususta çocuğunu sokakta çalıştıran ailelerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Annelerin birçoğu okuma yazma bilmemektedir. Anne ve babaların çoğunluğu ilkokul mezunu bile olmaması durumu

ebeveynlere yönelik eğitici faaliyetlerin süratle aldırılması gerekmektedir. Çocuğunu sokakta çalıştıran veya çalıştırma ihtimali dâhilindeki alt sosyal kültürdeki aile ebeveynlerinin belirlenerek, çocukların sokakta karşılaşacağı muhtemel tehlike ve riskler konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Sokakta çalışan çocukların aileleri hakkında 5326 sayılı Kabahatler Kanunu' nun "Emre Aykırı Davranış" maddesine göre verilen idari para cezaları caydırıcı bir nitelik taşımamaktadır. Bunun yanında sokakta çocuğunu sürekli çalıştıran ebeveynler hakkında Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine göre koruyucu tedbir kararı alınarak çocuğun kurum bakımına verilmesi halinde, çocuğun ailesinden kopmasını ve gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. Anne veya babanın Türk Ceza Kanununda yer alan, "aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlâli" suçundan Ceza ve Tutukevinde kalması hali çocuğun çalışmaya devam edeceği manasına gelmektedir. Bu konuda en iyi yöntem çocuğun ebeveynine yönelik Denetimli Serbestlik Kanunu kapsamında müeyyide uygulamaktır. Kamuya yararlı bir işte çalıştırma yaptırımı uygulanması ve özellikle ebeveynlere eğitim kurumlarında çalıştırma yaptırımı getirilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyim.

Üniversitelerce işbirliği halinde hazırlanacak bilimsel araştırmaların uygulamalara katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Üniversitelerin bilimsel proje oluşturması aşamasının konuya yönlendirici olunmadan bizzat üniversite tarafından sorunun tespit edilerek çalışmalar başlatması gerekmektedir. Çalışma sonuçlarının kamuyla paylaşılarak toplumun tüm kesimlerini bilgilendirme çalışmalarına aktif katılımın hazırlanacak panellerle sürdürülmesi ile bilimin gelişmesine daha fazla katkı sağlanmalıdır.

Sokakta yaşayan/çalıştırılan çocuklar sorununa ilişkin kurulan ÇOGEM' in personel azlığı ve bütçe imkanları gibi sebepler dikkate alınarak sorunun illerin yapısına bağlı olarak farklılaşabileceği ve hizmet modelinin her İl'e aynı kurumsal yapıda uygulanamaması gerçeği karşısında, ÇOGEM'in yerel yönetimlere devredildiğinde personel sayısında artma olacağı, gönüllü olarak alanda çalışmak isteyen uzmanların olabileceği ve yerel yönetimlerin bütçe kaynaklarının daha fazla olduğu kanaatiyle özellikle Büyükşehir Belediyelerinin olduğu illerde ÇOGEM'in yerel yönetimlere bağlı olarak hizmet verebileceği düşüncesindeyim.

KAYNAKLAR

ACAR, Hakan;(2006), **Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

ACAR, Hakan; (2007),“**Duvarların Dışındaki Yasam Çocukların Anlatımıyla Sokaklar**”, Eğitim Bilim Toplum Dergisi, C.5, S: 20,

ACAR, Hakan; (2010), **Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modelinin ve İl Eylem Planlarının Değerlendirilmesi Raporu**, SHÇEK Genel Müdürlüğü, Ankara

ACAROĞLU, Hakan; (2010), **Türkiye’ de Çocuk İşgücüne İnsan Sermayesi Açısından Bir Yaklaşım: Yoksulluk, Çocuk İşgücü ve İnsan Sermayesi Döngüsü**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

AKKAN, Mahmut; (2012), **Sokak Çocukları Sorununun Sosyo-Demografik Nedenleri**, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sokakcocuklarisoruni.htm>,03.12.2012

AKSOY, Ercüment, Gürsel ÇETİN, Mehmet Akif İNANICI, Oğuz POLAT, M. Şevki SÖZEN ve Fatih YAVUZ; (1993),**Aile içi Şiddet**, 13.04.2013, <http://www.ttb.org.tr/eweb/adli/6.html>,

AKŞİT, Güldal; (2005), **Sokakta Yaşayan Ve Çalışan Çocuklar Hakkında Yazılı Soru Önergesi Cevabi Yazısı**, <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/7/7-5276c.pdf> , 01.01.2013

ALACAĞAN, Osman;(2010), **Çocuğunu Sokakta Çalıştıran Ailelerin Sosyo-Ekonomik Profili, Tutum ve Beklentileri**, Sosyal Siyaset Konferansları, Sayı: 59, 2010/2, s. 133–147.

ALADA, Adalet Bayramoğlu, Sevgi Usta SAYITA ve Sezai TEMELLİ; (2002), Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları, **Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları** (ed. Yasemin Özdek), TODAİE Yayınları, Ankara,

ALPTEKİN, Kamil; (2011), **Sokakta Çalışan Çocuklar ve Aileleri: Düzce Örneği**, Toplum Ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt 22, Sayı 1,

ALTINTAŞ, Betül; (2003), **Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe.... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar**, İletişim Yayıncılık. A.Ş. İstanbul

AMMAR, H. Nawal, (2010), **“The Relationship Between Street Children and the Justice System in Egypt”**, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 2009, vol. 53, n. 5, ss. 556–573,

APTEKAR, Lewis; (1994), **Street Children in the Developing World: A Review of Their Condition**, Cross-Cultural Research, C. 28, s.3

ARNAS, Yaşare Aktaş ; (2003), **Sokak Çocukları (Street Children)**, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 14(2): 43–58.

ARNAS, Yaşare Aktaş; (2004), **Türkiye’de Sokak Çocuklarının Durumu**, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (2004) , 2(27): 1–7.

ASPİM;(2013), Aile ve Sosyal Politikalar İletişim Merkezi,
<http://www.aile.gov.tr/tr/html/87/ALO+183>, 11.01.2013

ATAUZ, Sevil; (1994), **Ankara ve Şanlıurfa’da Sokak Çocukları**, UNICEF, Ankara

ATAUZ, Sevil; (1998), **Dünya Kentlerinin Yeni Olgusu: Sokak Çocukları**, Birikim Dergisi, Sayı:116, s.69-78

ATAUZ, Sevil ve Job ARTS;(2004), **Türkiye’de Sokak Çocukları Güncel Eğilimler Ve Yeni Gelişmeler**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara

AYDIN, Kemal ve Tuncay GÜLOĞLU; (2011), **Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi**, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 60, s. 89–118

AYDINONAT, N. Emrah; (2012), **Gençliğin Tinerici Olmasını İstemiyorsak Ne Yapmalıyız?**,<http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/3023>,11.12.2012

AYTEKİN, Hakan; (2006), **1914-1924 Yılları Arasında Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve Eğitimleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

BALCIOĞLU, İbrahim; (2001), **Stres, Gençlik, Kentleşme, Şiddet**, Yeni Symposium Psikiyatri Nöroloji ve Davranış Bilimleri Dergisi Cilt:39 Sayı:1, ss:49-56

BALCIOĞLU, İbrahim; (2007), **Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç**, Elit Kültür Yayınları, İstanbul

BARIŞ, İsmail; (2008), **Sokakta Yaşayan Çocuklar Ve Aileleri (İstanbul Örneği)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

BAŞAL, Handan Asude, Meral Taner DERMAN ve Pelin FEYMİ; (2010), **Sokakta Çalıştırılan Çocukların Benlik Saygısı, Denetim Odağı ve Umutsuzluk Düzeyleri**, e-Journal Of New World Sciences Academy, Volume:5, Number:1, Article Number: 1C0116

BİLGE, Rüya; (2009), **Aile İçinde Ya Da Şiddete Uğrayan Çocukların Okul Yaşantılarında Ortaya Çıkan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri**, Editör: Tülay ERKAN Çocuk ve Şiddet Çalıştayı, İstanbul Tabip Odası Çocuk Hakları Komisyonu, Golden Print, İstanbul

BİLGİN, H.Osman; (2002), **Sokakta Çalışan Çocuklar Sorunu ve Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Modeli**, Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri Kitabı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, Ankara

BİLGİN, Rıfat;(2009), **Diyarbakır'da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, KIŞ-2009 C.8 S.27 (232-244)

BOYBEK, Semiha;(2009), **Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği**, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara

BOZ, Bora, Kemalettin ACAR ve Ayşe KURTULUŞ; (2008), **Mayıs 2003 - Temmuz 2004 Tarihleri Arasında Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'na Başvuran Aile İçi Şiddet Olguları**, Pamukkale Tıp Dergisi Sayı;1:13-16.

BURSA MODELİ;(2013), <http://www.bursa.adalet.gov.tr/dsm/cocukmgdurtoplanti.htm>
[20.03.2013](http://www.bursa.adalet.gov.tr/dsm/cocukmgdurtoplanti.htm)

BURSA SHM; (2010), **Bursa İli Sokakta Yaşayan Ve/Veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Yeni Hizmet Modeli ve İl Eylem Planı Çalışmaları**, Bursa İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Bursa

COŞTU, Kamil; (2007), **Sokak Çocuklarının Sosyo-Kültürel Yapısı (İstanbul Örneği)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

C.PANTER, Brick;(2001), **Street Children: Cultural Concerns**, International Encyclopedia of the Social&Behavioral Sciences, Elsevier Science Ltd. Şti.
<http://www.msmdia.com/ceprua/artigos/clauşil.pdf>, 11.12.2012

ÇAKIR, Sabri; (2011), **Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:23, ss.209-222

ÇETİN, Hasan; (2006), **Farklı Eğitim Geçmişine Sahip Gençlere (Sokak Çocuklarına) Ait Elektrik Tesisat Tekniği Programının Uygulanması Üzerine Bir İnceleme**, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

ÇHGM.,(2012), **Sokakta Yaşayan / Çalıştırılan Çocuklar**, 13.12.2012
<http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/tr/html/10585>

ÇHGM.,(2013), **2013 Yılı Şubat Ayı İstatistiği**
http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/upload/Node/10542/files/2013_Subat_Ayi_Istatistikleri2.p, 13.03.2013

ÇHKM.; (2013), **Çocuk Hizmetleri Koordinasyon Merkezi**, 20.03.2013,
http://www.bursacocukfilm.gov.tr/?mdl=icerik¶m=koordinasyon_merkezi

ÇSGB., (2011), **Bakanlığımız ve Bağlı-İlgili Kuruluşlarınca Yürütülen Projeler**,
<http://www.cs.gb.gov.tr/cs.gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/cs.gb/dosyalar/pr oje3>, 24.03.2013

DÜNDAR, Özge Zeybekoğlu;(2011), **Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Sorunu Açısından Sosyal Belediyeciliğin Önemi**, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, C-1 Sayı-2, ss:117-126

ELİBOL, Kamil; (2013), **109 Bin Çocuk Suça Karıştı**, 12.03.2013
<http://gudem.bugun.com.tr/109-bin-cocuk-suca-karisti-haberi/220519>

ENNEW, Judith; (1998), **Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar Planlama İçin Bir Rehber**, Çeviren: Çiçek Öztekin, Pelin Ofset, Ankara

ERKAN, Rüstem ve Mazhar BAĞLI;(2001), **Sosyal Çevrenin Çocuk Suçluluğuna Etkisi: Diyarbakır Örneği**, 1.Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu, Ankara

FİŞEK, Gürhan; (1999), **Çocuk İşçilerin Sorunları**, Çocuk İstismarı ve İhmali Çocukların Kötü Muameleden Korunması I. Ulusal Kongresi, AÜ,ILO, WHO, UNICEF, s.111-120

GAP;(1998), **Diyarbakır Kentinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi**,<http://www.gap.gov.tr/gap-tan/basin-bultenleri/1998/diyarbakir-kentinde-sokakta-calisan-cocuklarin-rehabilitasyonu-projesi>, 06.05.2013

GAP;(2006), **Diyarbakır Kentinde Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi**, <http://www.gap.gov.tr/proje-ve-faaliyetler/insani-ve-sosyal-gelisme-genel-koordinatordugu/sosyal-projeler/uygulamalar/sokakta-calisan-cocuklarin-rehabilitasyonu-projesi#>, 05.05.2013

GARDNER, Olcay Muslu;(2012), **Umut Çocukları Derneği**,
<http://www.alaturkaonline.com/umut-cocuklari-dernegi/> , 13.04.2013

GEÇER, Genç Osman;(2006), **Türk Romanında Sokak Çocukları (1920-1970)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi

GÖZÜTOK, Dilek, Cem Karacaoğlu ve K.Oğuz Er;(2007), **Çocuklar Evde de Okulda da Dövülüyor**, Editör: Adem SOLAK, Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu, Hegem Yayınları, Ankara

GÜLTEKİN, Bilgehan ve Elif YILDIZ; (2009), **İletişimde Çocuk Figürü**, Nobel Yayın Dağıtım A.Ş. İstanbul

GÜNEŞ, Sadık ve A.Rasim KALAYCI;(2004), **Sokakta Yaşayan/Çalışan Çocuklar Tespitler ve Çözüm Önerileri**, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müd.
http://www.athgm.gov.tr/upload/athgm.gov.tr/mce/eskisite/files/SOKAKTA_YASAYAN_CALISAN_COCUKLAR_TESPITLER_VE_COZUM_ONERILERI_10.DOC
03.03.2013

GÜNGÖR, Mehmet; (2008), **Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu Ve Sokakta Çalışan Ve Yaşayan çocuklar**, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:1,

GÜNÖZ, Mustafa; (2007), **Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Çözüm Önerileri**, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi,

GÜNŞEN İÇLİ, Tülin; (2009), **Çocuk Suç Ve Sokak-Sokakta Yaşayan Suç İşleyen Ve Suça Maruz Kalan Çocuklar**, Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Genel Yayın No:142, Ankara

ILO (2009), **Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi: Türkiye Deneyimine Kapsamlı Bir Bakış**,http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/cocukisciligipdf/turkeccocukisciligine_kapsamlibakis.pdf, 14.03.2013

ILO, (2010); **Çocuk İşçiliği**,
<http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/areas/child.htm>, 20.03.2013

ILO, (2013); **ILO Sözleşmeleri ve Tavsiye Kararları**,
http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/ilo_soz.htm, 21.03.2013

INCIARDİ, James A ve Hilary L. Surratt; (1997), **Children In The Streets Of Brazil: Drug Use, Crime, Violence, And Hiv Risks**, Substance Use and Misuse Yayınlanmış Rapor, Dünya Bankası

IŞIK, Esra; (2007), **Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları Ve Suç**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

IŞIKHAN, Vedat;(2002), **Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler**, Kardelen Ofset, Ankara

İLİK, Bülent; (2001), **Ankara’da Sokakta Yaşayan/Çalıştırılan Çocuklar Sorunu**, Ankara’da Kentleşme Ve Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Ankara

İLİK Bülent, Z.Türkmen ve R.Geter, (1994), **Sokaktan Uсталığa**, Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi, Ankara,

İSTANBUL VALİLİĞİ;(2003), **İstanbul Valiliği Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi**, <http://istanbul.gov.tr/?pid=7>, 03.03.2013

KARA, Bülent, Ümit Biçer ve Ayşe Sevim Gökalp, (2004), **Çocuk İstismarı**, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi sayı:47, ss: 140-151

KARABANOW, Jeff ve Philip Clement;(2004),**Interventions With Street Youth: A Commentary on the Practice-Based Research Literature**, Brief Treatment and Crisis Intervention

KARABULUT, Özcan; (1996), **Türkiye’de Çalışan Çocuklar**, Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, İstanbul

KARATAY, Abdullah;(2000), **Beyoğlu Bölgesinde Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri**, Editörler: Sevgi Usta SAYITA ve Mustafa Ruhi ŞİRİN, 1.İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı, İstanbul Çocukları Vakfı, Umut Matbaası, İstanbul

KAMUDENETÇİLİĞİ;(2013),**Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi**, <http://www.kamudenetciligi.gov.tr/contents/files/539a9--Cocuk-Haklarinin-Kullanilmasina-Iliskin-Avrupa-Sozlesmesi.pdf>, 18.05.2013

KIZMAZ, Zahir ve Rıfat BİLGİN, (2010), **Sokakta Çalışan/Yaşayan Çocuklar ve Suç: Diyarbakır Örneği**, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C:9, S:32

KUŞGÖZOĞLU, Tülin; (2010), **İhmal ve İstismar Açısından “Sokak” Çocukları**, 7.Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu, Yenigün Ofset, Şanlıurfa

KÜNTAY, Esin; (2011), **Güç Koşullardaki Çocuklar: Sosyolojik Bir Değerlendirme**, Editörler: Aydın Gülan, Mustafa Ruhi Şirin, Memduh Cemil Şirin, 1.Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildiriler Kitabı Cilt:2, Çocuk Vakfı Yayınları:91, İstanbul

LALOR, Kevin;(1999), **Street Children: a Comparative Perspective**, Child Abuse and Neglect, Vol 23 (8), pp.759-770.

<http://arrow.dit.ie/cgi/viewcontent.cgi?article=1029&context=aaschslarts>, 11.02.2013

MERT, Kader;(2012), **Çocukların Sokakta Çalıştırılma Nedenleri Ve Çalışmalarının Engellenmesi**, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

ORHAN Serdar; (2003), **Sokak Çocuklarının Sosyal Rehabilitasyonu**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

ORHAN Serdar; (2013), **Koruyucu Sosyal Politikalar Ve Sokak Çocuklarının Sosyal Rehabilitasyonu**,

http://www.sosyalsiyaset.net/documents/koruyucu_sosyal_pol.htm, 19.05.2013

ÖGEL, Kültegin; (2005), **Sokaklar Tiner Kokuyor**, Yeniden Sağlık Ve Eğitim Derneği Yayını, İstanbul

ÖGEL, Kültegin; (2007), **Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk Ve Ergenler Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler**, Yeniden Sağlık Ve Eğitim Derneği Yayını, İstanbul

ÖZEL, İsa; (2011), **Sokak Çocukları ve Din**, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

ÖZMEN, Dursun; (2002), **Türk Hukuk Sisteminde Çocuk ve Suç**,
<http://www.umutcocuklari.org.tr/sayfa/24/Hukuk>, 01.02.2013

PANCAR, Ayşegül; (2009), **Parçalanmış Ve Tam Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

POLAT, Oğuz; (2001), **Çocuk ve Şiddet**, Der Yayınları, İstanbul

POLAT, Oğuz; (2002), **Sokak Çocukları**, Özgün Ofset, İstanbul

POLAT, Oğuz; (2007), **İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu Teorik Bilgilerle Zenginleştirilmiş Sempozyum Kitabı**, İstanbul Darülaceze Müdürlüğü, Punto Basım, İstanbul

POLAT, Oğuz; (2008), **Çocuklar İçin 2008 Yılı Durum Raporu**, 10.11.2012

<http://droguzpolat.blogspot.com/2010/09/cocuklar-icin-2008-yl-durum-raporu.html>

RESMİ GAZETE; (1995), **Milletlerarası Sözleşme**, Sayı:22184

RİDGE, Tess; (2011), “**Çocuklar**”,Derleyenler; Alcock P., May M. ve Rowlingson K., Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.491-501

RİZZİNİ, Irene ve Mark W.LUSK; (1995), **Children in the Streets: Latin America’s Lost Generation**, Children and Youth Services Review, Vol: 17, No: 3, 391-400.

SALİM, Muammer;(2011),**Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

SANCAR, Alpay;(2013), **Yurttan kaçan suçta karıştı**, 13.03.2013

<http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/03/11/yurttan-kacan-suca-karisti>

SAYITA, Sevgi Usta; (2005), **Sokakta Yaşayan Çocuklar**, Editörler: İÇEL K. ve ÜNVER Y., Çocuklar ve Suç-Ceza, Seçkin Yayınları, Ankara, s.285-301.

SCANLON, T.J.,A.TOMKİNS, M. A LYNCH ve F.SCANLON; (1998), **Street Children İn Latin America**, British Medical Journal Publishing(BMJ) v.316(7144): 1596-1600.

SEYYAR, Ali; (2000), **Aile İçinde Çocuklara Yönelik Şiddete Karşı Sosyal Politikalar**, Kamu İş Dergisi; Sayı 4; Cilt: 5,

http://www.sosyalsiyaset.net/documents/aile_ici_siddet.htm, 11.01.2013

SHÇEK; (2005), **Sokakta Yaşayan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli**,

www.istanbul.gov.tr/%255CPortals%255CProjects%255CSokakCocuklari%255CDocs%255Cshcek2005.ppt, 22.12.2012

SULA, Havva; (2005), **Çocuklar Sokakta Solmasın**, Diyanet Aylık Dergi, S:169, Ankara,

SULA, Havva;(2006),**Masallara İnanmayan Çocuklar**, Anlayış Dergisi, Elma Basım, İstanbul, Ocak 2006, Sayı 32

ŞAHİN, Fatma; (2013), **Soru Önergesi Cevap Metni**,

<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-14300sgc.pdf>, 11.05.2013

TANER, Yasemen ve Bahar GÖKLER ;(2004), **Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri**, Hacettepe Tıp Dergisi, Cilt: 35 Sayı:2, s.82-86

TAVUKÇU, Ömer Selçuk;(2006), **Sokak Çocuklarına Meslek Edindirmede Program Ve Atölye Uygulaması Üzerine Bir İnceleme**, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

TBMM; (2005), **Çocukları Sokağa Düşüren Nedenlerle Sokak Çocuklarının Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan (10/111, 160, 180) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**, Ankara

TBMM;(2010), **Kayıp Çocuklar Başta Olmak Üzere Çocukların Mağdur Olduğu Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyon Raporu**, Ankara

TÜİK;(2007), **Çocuk İşgücü Araştırması**,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=482>, Sayı:61, 10.01.2013

TÜİK; (2013), **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları**,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13425>, Sayı:13425, 31.03.2013

TÜİK;(2013), **2012 Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları**,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13659>, Sayı: 13659, 05.05.2013

TÜRKMEN, Zeynep;(2004), Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi,
www.yoret.org.tr/download/posta/12.doc, 14.04.2013

ULUĞTEKİN, Sevda; (1991), **Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma**, Bizim Büro Yayınevi, Ankara

UNICEF; (2005), **Dünya Çocuklarının Durumu Raporu**,
www.UNICEF.org/turkey/pdf/dcd05.pdf , 11.12.2013

UNICEF, (2007), **Başlangıç**, <http://www.UNICEF.org/turkey/sy20/gi30.html>, 26.12.2012

UNICEF, (2012), **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Özet**,
<http://www.UNICEF.org/turkey/crc/cr23a.html>, 23.12.2012

UNICEF, (2013), **Önce Çocuklar: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar**
http://www.UNICEF.org/turkey/dn_2006/cp43.html, 03.01.2013

UNICEF; (2013), **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Önsöz**,
<http://www.unicef.org/turkey/crc/cr23b.html>, 23.04.2013

YAVUZER, Haluk;(1992), **Çocuk ve Suç**, Remzi Kitabevi, İstanbul

YILDIZ Özkan; (2007), **Çalışan Çocuklar: ‘Sorun’ mu? ‘Çözüm’ mü?**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2):57-66

YILMAZ, Sibel; (1998), **Sokak Çocukları**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

YOZGAT VALİLİĞİ, (2010), **Madde Bağımlılığı Kapsamında Risk Altındaki Çocukların ve Ailelerinin Rehabilitasyonu Projesi Kitabı**, Yozgat

YÖRÜKOĞLU, Atalay;(2004), **Çocuk Ruh Sağlığı**, Özgür Yayınları, İstanbul

ZEYTİNOĞLU, Sezen; (1991), “**Sokakta Çalışan Çocuklar ve Sokak Çocukları**”, Çocuk İstismarı ve İhmali Çocukların Kötü Muameleden Korunması I.Ulusal Kongresi, AÜ, ILO, WHO, UNICEF, s.105-110

ZEYTİNOĞLU, Sezen;(1994), **Sokakta Çalışan Ve/Veya Yaşayan Çocuklar: Araştırmalar, Bazı Öneriler**, Editör: Ferzan Bayramoğlu Yıldırım, Gençlik ve Kent Yönetimi, WALD Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi, Kent Basımevi, İstanbul

EKLER

EK 1: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli İle İlgili Genelge

Başbakanlıktan

Konu: Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli.

GENELGE

2005/5

Son yıllarda başta büyük şehirlerimiz olmak üzere, göç alan kentlerimizde, Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan çocukların durumu önemli bir sosyal sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Sokakta yaşayan, her türlü madde bağımlılığına açık olan ve bir kısmının hırsızlık, gasp, kapkaç gibi olaylara da karıştırıldığı bilinen bu çocuklarımızın, tedavi, rehabilitasyon ve eğitimleri sağlanarak topluma kazandırılmaları ancak etkin ve kalıcı önlemlerle mümkün görülmekte, sorunun temelden çözümü için de; ulusal ve yerel düzeyde plânlı ve organize uygulamaların derhal başlatılması zorunlu bulunmaktadır.

Bu amaçla, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bağlı olduğu Bakanlığın koordinatörlüğünde, Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Milli Eğitim Bakanı ve Sağlık Bakanı'nın katılımıyla bir komite kurulmuş, kısa, orta ve uzun vadeli stratejilerin belirlenmesi çalışmalarına başlanmıştır.

Sorunun aciliyeti ve ulaştığı boyutlar nedeniyle ilk etapta, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından geliştirilen "Sokakta Yaşayan ve/veya Çalıştırılan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli"nin İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır, Adana, Mersin, Bursa, Antalya illerinden başlanarak, ihtiyaç duyulan tüm illerimizde hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

Koordinatör Bakanlık tarafından ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarına dağıtımı sağlanacak olan söz konusu hizmet modelinin başarıyla uygulanabilmesi için tüm kamu kurum ve kuruluşları arasında işbirliğinin sağlanması vazgeçilmez bir gerekliliktir. Bu nedenle, projede kendilerine görev verilen Bakanlıklar, valilikler ve başta büyükşehir belediye başkanlıkları olmak üzere tüm belediye başkanlıkları, il özel idareleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, projenin başarısı için gerekli tedbirleri eksiksiz olarak alacaklar, projenin yürütülmesinden sorumlu kuruluşlarca ihtiyaç duyulacak mobil ekip, donanım ve personel görevlendirilmesi konularında gereken yardım ve desteği gecikmeksizin sağlayacaklardır.

Ayrıca yürütülecek çalışmalarda bu modele, tüm sivil toplum kuruluşları ve gönüllülerin sahip çıkması sağlanarak, projenin topluma mal edilmesine önem verilecektir.

Konunun önemi ve aciliyeti göz önünde bulundurularak, uygulamada görev alacak tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu personelinin gereken ciddiyet ve hassasiyeti göstermelerini, uygulamaların yöneticiler tarafından dikkatle takibini ve her hangi bir aksamaya meydan verilmemesini önemle rica ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

EK 2: Sokakta Yaşayan Ve/Veya Çalışan Çocuklara Yönelik Hizmet Modeli Bursa İl Eylem Planı.

ÇALIŞMA ALANI	MÜDAHALE	AKTİVİTE	SÜRE	UYGULAYICI	İHTİYAÇ	KAYNAK
RİSK ALTINDAKİ ÇOCUKLARA ULAŞMA / SOSYAL MOBİLİZASYON Hedef: 0-18 yaş grubunda sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar ile risk altındaki çocukların (sokaktaki çocukların kardeşleri ve zorunlu eğitim çağında olup okula devam etmeyen çocuklar) ve ailelerinin tespit edilmiş (adres, kimlik, aile durumları, sosyal durumları, ekonomik durumları) ve gerekli hizmetlere yönlendirilmiş olması. Gösterge: 2007 yılı sonuna kadar tespit edilen çocukların en az %40'ının sokaktan çekilmesi	Önleme	Zorunlu eğitim çağında olup okula kaydedilmemiş olan, kayıtlı olup okula ara veren ve şartlı nakit transferi eğitim ve sağlık yardımlarından yararlanan çocukların tespit edilmesi ve veri tabanına işlenmesi	Temmuz 2006	Muhtarlıklar, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, SHÇEK, SYDV	Veri tabanının oluşturulması, bilgisayar	
	Yeniden Bütünleştirme	SHÇEK bünyesinde mobil ekipler oluşturularak sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların tespit edilmesi	Aralık 2006	SHÇEK	Araç, personel	SHÇEK, belediyeler, kolluk, İl Özel İdaresi, STKlar
		Tespit edilen sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklara ilk hizmeti verecek olan bir sosyal rehabilitasyon merkezinin oluşturulması	Aralık 2006	SHÇEK	Mekan, personel	Valilik, belediyeler, İl Özel İdaresi
		Sokakta çalışan çocuklardan alışveriş yapılmaması konusunda halkın bilinçlendirilmesi				
EĞİTİM Hedef: Bursa ilinde sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar ile risk altında olan çocukların ve ailelerinin eğitim yoluyla kapasitelerinin geliştirilmesi ve duyarlılıklarının artırılması Gösterge: 2007 yılı sonuna kadar Bursa ilinde sokakta yaşayan ve/veya çalışanlar ile risk altındaki çocukların sayısının %50 azalması	Önleme	Ailelerin, 1)sokakta yaşama ve alışmanın getirdiği riskler; 2)hukuki boyut; 3)madde bağımlılığı, 4)aile içi iletişim; 5)çocuklarda gelişimsel ruh sağlığı; 6)sağlıklı çocuk yetiştirme yöntemleri konularında ailelerin bilgilendirilmesi	Aralık 2006	1) SHÇEK, Emniyet 2) Barodan bir avukat 3) Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü, Emniyet 4) SHÇEK 5) Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü 6) İl Sağlık Müdürlüğü, SHÇEK	Eğitim materyalleri ve eğitimler	Kamu ve özel kurum ve kuruluşlar, UNICEF
		Sokakta yaşayan, çalışan ve risk altında bulunan çocukların, 1)madde bağımlılığı; 2)yaşam sevinci; 3)çocuk ruh sağlığı konularında bilgilendirilmeleri	Aralık 2006	Uludağ Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü, Emniyet	Eğitim materyalleri ve eğitim	Kamu ve özel sektör, STKlar, UNICEF
		Sokakta yaşayan, çalışan ve risk altında bulunan çocukların meslek edindirme kurslarına yönlendirilmesi	Aralık 2006	İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İŞKUR	Eğitim	Millî Eğitim Müd., İŞKUR, STKlar, özel sektör
	Yeniden Bütünleştirme	Çocuğunu sokakta yaşamaktan ya da çalışmaktan kurtarmış ailelerle risk altındaki aileleri biraraya getirme çalışmaları	Eylül 2006	SHÇEK, STKlar	Organizasyon	Kamu ve özel sektör
		Eğitime katılan ailelerin sosyal ve kültürel etkinliklere katılmasını sağlamak	Aralık 2006	SHÇEK, İl Millî Eğitim Müdürlüğü, STKlar, yerel yönetimler	Organizasyon	Kamu ve özel sektör
		Sokakta yaşayan, çalışan ve risk altında bulunan çocukların boş zamanlarını değerlendirecek sosyal aktivitelere yönlendirilmesi	Aralık 2006	Kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, STKlar	Sosyal Rehabilitasyon Merkezi	Kamu ve özel sektör, yerel yönetimler, STKlar

ÇALIŞMA ALANI	MÜDAHALE	AKTİVİTE	SÜRE	UYGULAYICI	İHTİYAÇ	KAYNAK
ARAŞTIRMA & İZLEME & DEĞERLENDİRME Hedef: 1) 2007 yılı sonuna kadar sürekli güncellenen ve sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar ile risk altındaki çocuklar ve ailelerinin tespit ve izlenmesine yönelik çok sektörlü etkin bir veri tabanının oluşturulması 2) Sokakta çalışan ve yaşayan çocukların ilk tespitinde müdahale edecek ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşan ve 24 saat hizmet verecek olan bir merkezin kurulması Gösterge: 1) İlgili kamu kurum ve kuruluşları ile STK'ların veri giriş sistemini aktif olarak kullanıyor olması 2) 2007 yılı sonuna kadar merkezin faaliyete geçmiş olması	Önleme & Yeniden Bütünleştirme	24 saat hizmet verecek ve özel bir telefon hattının ve Çocuk Koordinasyon Merkezi'nin kurulması	Ocak 2007	SHÇEK ya da İl Özel İdaresi	Mekan, personel	Büyükşehir belediyesi, kamu kurum ve kuruluşları
		Çocuk Koordinasyon Merkezi'nde çalışacak personelin belirlenmesi ve eğitilmesi	Aralık 2006	İlgili tüm taraflar	Personel, eğitim materyalleri ve eğitim	İlgili tüm taraflar
		Veri tabanının kurulması ve veri girişinin yapılması	Kasım 2006	İlgili tüm taraflar		
FİNANSAL DESTEK (aynı & nakdi) Hedef: Bursa Valiliği koordinasyonunda ildeki mevcut kaynakların Bursa'da sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar sorununun çözümünde ve önlenmesinde etkin ve verimli şekilde kullanılması amacıyla il düzeyinde koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması Gösterge: 2007 yılı sonuna kadar sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar ile risk altındaki çocukların ve ailelerinin belirlenmiş olan ihtiyaçlarının en az %70'i sağlayıcılar tarafından temin edildi	Önleme & Yeniden Bütünleştirme	İhtiyaçların belirlenmesi	Nisan 2006	SHÇEK İl Müdürlüğü	Veri tabanının oluşturulmuş olması	
		Kaynak sağlayıcıların belirlenmesi	Nisan 2006	İl Eylem Komitesi		
		Kaynak sağlayıcılar ile beraber geniş katılımlı bir toplantı düzenlenmesi	Mayıs 2006	Yerel Gündem 21, SHÇEK	Toplantı mekanı ve giderleri	SHÇEK
		Kaynak sağlayıcılar ile beraber çalışma ve işbirliği esaslarının belirlenmesi	Mayıs 2006	SHÇEK	Toplantı mekanı ve giderleri	SHÇEK

ÇALIŞMA ALANI	MÜDAHALE	AKTİVİTE	SÜRE	UYGULAYICI	İHTİYAÇ	KAYNAK
KATILIM & İŞBİRLİĞİ Hedef: 1) İlgili tarafların ile katılımıyla bir koordinasyon biriminin Valilik bünyesinde oluşturulması ve ilgili kurumlar ile koordinasyonunun sağlanması 2) İlgili tarafların temsilcileri, özel sektör temsilcileri, basın-yayın kuruluşlarının temsilcileri ve sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların ve ailelerinin katılımı ile bir Katılım ve İşbirliği Konseyi'nin oluşturulması Gösterge: 1) Valilik bünyesinde görev tanımları belirlenmiş bir Çocuk Koordinasyon Merkezi kuruldu. 2) Belirli aralıklarla en az %70 katılım ile koordinasyon toplantıları düzenlendi	Önleme & Yeniden Bütünleştirme	Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar Koordinasyon Birimi'nin oluşturulması	Nisan 2006	Valilik (Katılımcılar: İl Millî Eğitim Müdürlüğü, İl Sağlık Müdürlüğü, SHÇEK, STKlar, meslek odaları)	Gönüllü ve uzman personel, mekan, bir araç	İl Özel İdaresi, yerel yönetimler, özel sektör, ilgili il müdürlükleri, valilik, STKlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar, UNICEF
		Sokakta Yaşayan ve/veya Çalışan Çocuklar Katılım ve İşbirliği Konseyi'nin oluşturulması (ilgili taraflarla bir toplantı ve çalışma ve işleyişi belirten yönerge)	Haziran 2006	Koordinasyon Birimi	İlgili kurum ve kuruluşlardan 1 asil ve 1 yedek üye	İlgili tüm taraflar
		Konsey tarafından alt çalışma gruplarının oluşturulması ve görev tanımlarının belirlenmesi	Haziran 2006	Konsey	Organizasyon	Valilik, yerel yönetimler, STKlar, İl Özel İdaresi, medya ve uluslararası kuruluşlar
		Alt çalışma grupları tarafından düzenli olarak aylık çalışma planı ve faaliyet değerlendirme raporları hazırlanması ve bu raporların konseye sunulması	2007 sonu			
SAVUNUCULUK Hedef: Sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların ile risk altında bulunan çocuk ve ailelerin bu sorun konusunda görsel medya ve diğer iletişim araçları kullanılarak kamuoyunun duyarlılığının artırılması Gösterge: 2007 yılı sonuna kadar sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukların sayısının %20 azaltılması	Önleme & Yeniden Bütünleştirme	Valilik koordinatörlüğünde Bursa ili eylem planının geniş katılımlı bir basın toplantısı ile kamuoyuna duyurulması	Mart 2006 (2. hafta)	Valilik, koordinasyon komitesi	Organizasyon	Valilik, belediyeler
		Yerel televizyon, radyo ve gazetelerin üst düzey yöneticileri ile il eylem planının tanıtımı için birebir görüşmelerin yapılması	Nisan 2006 (1. hafta)	İlgili kurumlardan birer temsilci	Araç	Osmangazi ve diğer belediyeler
		Şehrin belirli noktalarında konu ile ilgili basın açıklamalarının yapılması	2007 sonuna kadar 3 ayda bir	İlgili kurumlardan birer temsilci	İzin	Valilik, belediye
		İl eylem planı kapsamında gelişmelerin basın bülteni ile kamuoyuna duyurulması	2007 sonuna kadar ayda bir	İlgili kurumlardan birer temsilci	Haberlerin derlenmesi	Valilik
		Bilboardlarda duyarlılık çalışması yapılması	2007 sonuna kadar ayda bir	Valilik, belediyeler	Bilbord kullanımı, afiş	Büyükşehir Belediyesi
		Cuma hutbelerinde sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocuklar hakkında hutbe verilmesi	2007 sonu	İl Müftülüğü		
		Çocuk Hakları Günü'nde bir seminer düzenlenmesi	20 Kasım 2006 ve 2007	Valilik, SHÇEK, belediyeler, STKlar ve diğer kamu kuruluşları	Organizasyon	Büyükşehir Belediyesi

EK 3: Sokakta Yaşayan, Sokakta Çalıştırılan Çocukların, Madde Bağımlısı Çocukların Korunması ile Uçucu Maddelerin Çocuklara Satışının Yasaklanmasına Dair Karar

T.C.
BURSA VALİLİĞİ
Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü

Sayı : 108
Karar Tarihi : 20/12/2006
Karar No : 2006-1

09/01/2007

Amaç

Madde-1: Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızı suçtan ve kötü alışkanlıklardan korumak, kollamak, rehabilite etmek, ayrıca aileleri veya başkaları tarafından sokaklarda çalıştırılarak istismar edilmelerini önlemek ve uçucu maddelerin çocuklara satışının yasaklanması,

Tanımlar

Madde-2:

a. Çocuk: Kanuna göre, daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi,

b. Sokakta Yaşayan Çocuk: Ailesi ile ilişkisi az olan, ailesi olmayan, evden atılan, evden kaçan ve günün tamamını sokakta geçirip, gereksinimlerinin tamamını veya önemli bir kısmını sokakta karşılayan çocuk,

c. Sokakta Çalıştırılan Çocuk: Ailesiyle ilişkisi az veya çok devam etmekle birlikte günün önemli bir bölümünde, aile denetimi ve desteği olmaksızın, yaşadığı mekandan uzakta kendi isteği veya ailesinin isteği ile çalıştırılan, eğitim olanaklarından kısmen veya tamamen yoksun bırakılmış çocuk,

d. Madde Bağımlısı Çocuk: Uçucu, uyarıcı ve uyuşturucu maddeleri kötüye kullanan ve alışkanlık haline getirmiş çocuk,

e. Uçucu Madde: İçerisinde uçucu madde (Toluen, toluol, solvent volatile) içeren yapıştırıcılar, boya inceltici, çözücü ve çıkarıcılar,

Kapsam

Madde-3: Bu karar Bursa İli sınırları içerisinde sokakta yaşayan, madde bağımlısı ve sokakta çalıştırılan çocukların korunmalarına ve uçucu maddelerin çocuklara satışının yasaklanmasına, yönelik alınacak tedbirleri kapsar,

Dayanak

Madde-4: Bu karar 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 11/C maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Genel Esaslar Madde-5:

a. Sokak, cadde, meydan, otogar, durak, tarihi ve kültürel mekanlar, ibadethane ve müstemilatı, terk edilen metruk binalar, inşaatlar, bankaların ATM'leri ve köprü altları gibi yerler barınma amacıyla kullanılamaz.

b. 18 yaş altı reşit olmayan çocuklar, aileleri veya bir başkası tarafından, toplu taşıma araçlarında, mezarlıklarda, nikah salonlarında cadde ve sokak kaldırımlarında, kavşaklarda veya

akan trafik içerisinde çalıştırılmaz, reşit olmayan bu çocuklardan herhangi bir eşya (mendil, simit, pet su, çiçek vb.) veya hizmet satın alınamaz.

c. Uçucu maddeler çocuklara satılamaz.

d. İlköğretim çağındaki (06-14 yaş arası) çocukların yukarıda belirtilen yerlerde çalıştırılması yerine okula devam etmeleri sağlanır.

e. Yukarıdaki maddelerde belirtilen yasakları ihlal eden çocukların, yetki verilen kamu görevlileri ve gönüllü kuruluş mensupları tarafından barınma, iâşe, sağlık ve güvenlik gibi beşeri ve sosyal ihtiyaçların karşılanması amacıyla kanuni yakınlarına teslimi yapılır. Tedavileri İl Sağlık Müdürlüğüne gerçekleştirilir. Korunmaya muhtaç olanların korunmaları, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne yerine getirilir.

f. Yukarıda belirtilen hususlar, İlçe Kaymakamlıklarının, İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü'nün görev ve sorumluluğunda, ilgili tüm kuruluşlar (Mahalli İdareler, Milli Eğitim Müdürlüğü, Emniyet, Jandarma, Sağlık vb.) ile gönüllü kuruluşların mahallin en büyük mülki idare amirinin verdiği yetki belgesine haiz mensupları veya oluşturacakları heyetler vasıtasıyla yerine getirilir. Takip ve denetlenmesi görevli ve sorumlu Kuruluşlar tarafından sağlanır.

g. Sokakta yaşayan çocuklar sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne uygun bir yere yerleştirilir ve madde bağımlısı çocukların tedavileri de İl Sağlık Müdürlüğüne yerine getirilir.

Cezai Hükümler Madde-6:

a. Çocukların sokakta çalıştıran veya bunu önleyici tedbirler almayan ebeveynler hakkında Türk Ceza Kanununun 229. maddesi gereğince "Ebeveynlik Görevini Yerine Getirmemek ve 232. maddesi Çocukları Dilendirmek" suçlarından dolayı haklarında gerekli yasal işlem yapılır.

b. Yukarıda belirtilen yasaklama ve zorunluluklara uymayan sorumlular hakkında "fiilleri ayrı bir suç teşkil etmiyorsa" 5326 sayılı Kabahatler kanununun 32. maddesi gereğince idari para cezası uygulanır.

Madde-7:

a. Bursa Valiliğinin 05 Mayıs 2001 tarih ve 24393 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Sokakta Yaşayan veya Sokakta Çalıştırılan Çocukların Korunmasına Dair Güvenlik Kararı",

b. Bursa Valiliğinin 24 Mayıs 2000 tarih ve 24029 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Uçucu Maddelerin 0-18 Yaş Arasındaki Çocuklara Satışının Yasaklanmasına Dair Kararı", yürürlükten kaldırılmıştır.

Sekretarya

Madde-8: Kararın sekreterlik görevini Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü yapar, ilgili mercilere ulaştırır, kurumlar arasındaki irtibatı sağlar.

Yürürlük

Madde-9: Bu karar ilan tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde-10: Bu karar Bursa Valiliğince yürütülür.

Tebliğen ilan olunur.

EK 4: Ailelere Çocuklarının Teslim Edilmesi, Sokakta Çocuk Çalıştırmanın Hukuki Sorumluluğunu Belirten Teslim-Tebliğ-Tebellüğ Tutanağı

TESLİM - TEBLİĞ - TEBELLÜĞ TUTANAĞI

Bursa Çocuk ve Gençlik Merkezi elamanlarınca yapılan sokak çalışmalarında adlı çocuğunuzun sokakta çalıştığı tespit edilmiş olup bulunduğu yerden alınarak Merkez'imize getirilmiştir.

Henüz okul yaşında olan ve sokakta her türlü tehlikeye karşı karşıya bulunan çocukların sokakta çalıştırılması ve kontrolsüz olarak sokakta bulunmaları sağlıklı psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca çocukların sokakta çalıştırılmaları/çalışmaları Kanunlarımızca da yasaklanmıştır.

Çocuğunuzu sokakta çalıştırmaya devam eder veya bunu önleyici tedbirler almasanız, 5326 Sayılı Kabahatler Kanununun 32 Maddesi gereğince, "İdari Para Cezası" ile cezalandırılacağınıza, ayrıca Türk Ceza Kanununun 229 Maddesi gereğince "Ebeveynlik Görevini Yerine Getirmemek ve 232. Maddesi gereğince Çocukları Dilendirmek" suçlarından dolayı hakkınızda Müdürlüğümüzce yasal işlem başlatılacağını tebliğ ederiz.

Sokakta çalışması nedeni ile bulunduğu yerden alınarak Merkezimize getirilen adlı çocuk tarafınıza teslim edilmiştir./..../2013

Tebliğ – Teslim Eden

Tebellüğ Edilen - Teslim Alan

Teslim Edilen

Baba Adı :
TC Kimlik No:
Tel :
Adres :

ÖZGEÇMİŞ

Selami POYRAZ, İstanbul ilinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Aydın ilinde tamamladı. Anadolu Üniversitesi İktisat Bölümünden mezun oldu. Sivas ve İstanbul Emniyet Müdürlüğünde Komiser rütbesinde görev yaptı. Halen Bursa Emniyet Müdürlüğünde çalışmaktadır. 2011-2012 öğretim yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü “Sosyal Politika” Bilim Dalında başladığı yüksek lisans eğitimi devam etmektedir.